

TEXTOS MEDIEVALES

Colección
creada y dirigida
por
Antonio Ubieto Arteta,
Catedrático de la Universidad.
Zaragoza.



La versión digitalizada de esta obra se publica con permiso de la autora bajo licencia Comunes Creativos BY-NC-ND. Se permite descargar la obra y compartirla con otras personas, siempre que se reconozca su autoría (BY). No se puede utilizar comercialmente (NC) ni se puede cambiar de ninguna manera (ND).

ISBN: 84-7013-211-3.

Depósito Legal: Z. 852-1985.

Impreso por Facsímil, Vía de la Hispanidad, s. n.

Urbanización la Bombarda, 32. Zaragoza 50010.

CRÓNICA LATINA DE LOS REYES DE CASTILLA

Edición crítica e índices por

M^a. Desamparados CABANES PECOURT

(Tercera edición)

ZARAGOZA
1985

CRÓNICA LATINA DE LOS REYES DE CASTILLA



SI SE SABE POCO,
PUBLICA UN LIBRO

Este es el primer libro —venga sea primero— publicado en una edición de la Crónica latina de los reyes de Castilla, primer trabajo de algunos investigadores que trabajamos recién culminada la liberación.

INTRODUCCIÓN

La Crónica aparece con una serie de correcciones y sugerencias hechas por algunos de los autores que acompañamos e incorporamos al texto original, que del mismo texto hicimos el año 1979, ya que el texto original, publicado con él, contenía gran parte de las correcciones de los autores que lo hicieron el primer texto.

El texto original, escrito en un solo manuscrito, es el texto de la Crónica, escrito por el autor de esta Crónica y ha hecho, así como, en la Crónica anterior, a la vez que corrigimos algunas de las opiniones de los autores sobre el autor de la Crónica, como el primer texto, por prestigiosos historiadores, como el de la Crónica y el de la Crónica, cuyas conclusiones sugieren.

El texto original, escrito en un solo manuscrito, es el texto de la Crónica, escrito por el autor de esta Crónica y ha hecho, así como, en la Crónica anterior, a la vez que corrigimos algunas de las opiniones de los autores sobre el autor de la Crónica, como el primer texto, por prestigiosos historiadores, como el de la Crónica y el de la Crónica, cuyas conclusiones sugieren.

El texto original, escrito en un solo manuscrito, es el texto de la Crónica, escrito por el autor de esta Crónica y ha hecho, así como, en la Crónica anterior, a la vez que corrigimos algunas de las opiniones de los autores sobre el autor de la Crónica, como el primer texto, por prestigiosos historiadores, como el de la Crónica y el de la Crónica, cuyas conclusiones sugieren.

Hace ya muchos años —veinte exactamente— publicábamos una edición de la *Crónica latina de los reyes de Castilla*, primer trabajo de alguna envergadura que realizábamos recién culminada la licenciatura.

A la misma siguieron una serie de correcciones y sugerencias hechas por expertos en la materia que aceptamos e incorporamos en la segunda edición que del mismo texto hicimos el año 1970, ya agotada la primera, quedando con ello subsanadas gran parte de las lecturas defectuosas de que adolecía el primer texto.

En la presente, hemos revisado de nuevo la fuente manuscrita y la edición de Cirot, primera que de esta *Crónica* se ha hecho, así como nuestras dos publicaciones anteriores, a la vez que corregimos en esta "Introducción" nuestras opiniones sobre el autor de la misma, tema suficientemente tratado por prestigiosos historiadores como W. D. Lomax y J. González, cuyas conclusiones asumimos.

Esperamos haber acertado plenamente con esta tercera edición que suponemos ya la definitiva.

La base de nuestra edición es el código *G-I* (folios 89 a 122), que fue de don Luís Salazar y Castro, conservado en la Biblioteca de la Academia de la Historia de Madrid. Es el mismo que contiene la *Crónica Najerense* y la *Historia Roderici*, publicadas respectivamente por Ubieto y Menéndez Pidal. La letra es del siglo XV, de difícil lectura debido a que tiene las letras muy entrelazadas, e incluso une unas palabras con otras, lo que obliga a veces a adivinar dónde empiezan o acaban las mismas. No es una crónica en versión paleográfica original o coetánea, sino una copia realizada en el siglo XV y de cuyos defectos hablaremos más tarde.

Georges CIROT¹ editó esta crónica, dándole el nombre que ahora ostenta. Pero su obra presenta algunos inconvenientes que la hacen poco útil: es una edición paleográfica, con muchísimas abreviaturas copiadas sin desarrollar, por lo que resulta más fácil leer el manuscrito que la obra de CIROT, pues en ésta las abreviaturas paleográficas están resueltas por signos de imprenta, lo cual confunde en la lectura. Un segundo inconveniente es la falta en España de ejemplares de esta edición, quizás por aparecer en una revista de poca circulación en nuestra Patria en la época de su publicación (1911). La unión, pues, de estas dificultades hace de la *Crónica latina de los reyes de Castilla* una obra casi desconocida.

Julio GONZÁLEZ², en 1975, precisó algunos aspectos de la misma: su época de redacción, ambiente geográfico, elementos cronológicos, autoría, etc., clarificando enormemente las ideas sobre el tema y despejando numerosas incógnitas.

El contenido de la obra abarca, fundamentalmente, la narración de los reinados de los monarcas castellanos Alfonso VIII y Fernando III.

La primera parte, que pudiéramos considerar como una "Introducción", comprende desde el conde Fernán González (970) hasta el rey Sancho III (1158). Es insegura como testimonio histórico, pues queda alejada de la época que conoció y vivió su autor³.

La segunda y tercera partes —verdadero centro y objeto de la *Crónica*— son de gran importancia histórica. Constituyen la parte de mayor interés como fuente de primera mano.

En la segunda⁴, a pesar de la admiración del autor hacia Alfonso VIII, de quien hace grandes elogios, la narración es objetiva, conoce por información directa los sucesos, se apoya en una cronología exacta y ofrece muchos datos inéditos. Suele hacer incisos, tratando de temas al margen.

Entre la segunda y tercera parte narra las conquistas en Tierra Santa, contando la participación que las gentes de las actuales

1 Cfr. CIROT, Georges, *Chronique latine des Rois de Castille*, en "Bulletin Hispanique", XIV-XV (Burdeos 1912-1913).

2 Cfr. GONZÁLEZ, Julio, *La crónica latina de los reyes de Castilla*, en "Homenaje a don Agustín Millares Carlo" (Gran Canaria 1975), t. 2, págs. 55-70.

3 Cfr. págs. 16 a 22.

4 Cfr. págs. 22 a 46.

Francia e Inglaterra tuvieron en ellas. Señala también la conquista de Constantinopla, con la formación de un imperio latino; la coronación del patriarca de esta ciudad, y la celebración del IV Concilio de Letrán. Datos, estos dos últimos, que servirán para un probable localizamiento del autor de la *Crónica*.

También es testigo presencial de lo contenido en la tercera parte. Narra la abdicación de doña Berenguela a favor de su hijo, la unión de León y Castilla en la persona de Fernando III⁵; la expedición de Murcia, la ocupación de Andalucía en general hasta la conquista de Córdoba (1236), señalando además la toma de Mallorca por el rey Jaime I de Aragón. Como introducción a esta parte hace una breve reseña del corto reinado de Enrique I, hijo de Alfonso VIII. La *Crónica* llega hasta noviembre de 1236.

La importancia de esta crónica es capital. Entre la *Chronica Adefonsi Imperatoris* —dejando aparte la *Crónica Najerense*— y ésta hay un espacio de ochenta años, dentro del cual no se conoce ningún otro texto. Ofrece, pues, la particularidad, que la hace más valiosa, de no depender de otras fuentes conocidas. Es la fuente más interesante y objetiva para conocer con todo detalle las batallas de Alarcos y de las Navas de Tolosa, dado que el autor es coetáneo, y su información, directa. Junto con las *Crónicas dos sete primeiros reis de Portugal*, es una de las fuentes menos utilizada hasta ahora para estudiar la intervención de los almohades en al-Ándalus. Tiene también importancia por la forma de redacción y la utilización de un latín eclesiástico, muy superior a la *Chronica Adefonsi Imperatoris*.

Para fechar la *Crónica* hemos tenido que valernos exclusivamente de los datos que la misma nos suministra, aunque son de difícil interpretación. Por un lado parece que se empezó a escribir durante el reinado de Alfonso VIII, como varias veces señala el cronista⁶; pero en otro alude a la justicia que dicho rey ejerció hasta su muerte⁷, lo que obligaría a suponer esta *Crónica* escrita después de la muerte de Alfonso VIII. Está claro que se escribió entre 1188 y 1230, pues habla del rey Alfonso IX de León: "... qui nunc pro patre regnat"⁸.

5 Cfr. pág. 79.

6 Cfr. pág. 19 y 21.

7 Cfr. pág. 23.

8 Cfr. pág. 23.

Pero aún se puede concretar más esta fecha: se cita a Luís VIII de Francia “qui nunc regnat (1223-1226) in regno Francie pro patre suo”⁹, casado con Blanca, hija de Alfonso VIII, “que nunc est coronata regina Francorum”¹⁰, y también a Sancho II de Portugal (1223-1245), “qui postea regnavit pro patre suo [Alfonso] in ... regno”¹¹. Estas dos reseñas permiten datar una parte de la *Crónica*¹² entre los años 1223 y 1226.

Aún podemos ajustar más la fecha, pues la *Crónica*, hablando del final del imperio almohade y de su último miramamolín Abú Mohamed Abdeluahed ben Yusuf Abdelmún, señala que “privatus est regno in potestis suis in diebus nostris”¹³, lo que ocurrió el día 7 de setiembre de 1224. Por lo tanto, la parte más antigua de este texto se escribió entre setiembre de 1224 (deposición de Abdelmún) y el mes de noviembre de 1226 (muerte de Luís VIII de Francia).

Si tenemos en cuenta que la *Crónica* utiliza el sistema de la “era hispánica” para datar los acontecimientos hasta la conquista de Capella (1226) y que a partir de este hecho sigue el “anno Domini” en su exposición cronológica, podemos concretar más la fecha de redacción de esta primera parte, entre agosto y noviembre de 1226¹⁴.

Pero si la mayor parte de la *Crónica latina de los reyes de Castilla* se redactó entre 1224 y 1226, con preferencia entre los meses de agosto a noviembre del último año, es evidente que en fecha imprecisa se amplió hasta historiar la conquista de Córdoba (1236). Esta segunda parte de la *Crónica* comienza con una serie de noticias extrañas al reino castellano¹⁵, para narrar luego toda la problemática de la conquista de Andalucía. La fecha de redacción de esta segunda parte está limitada por la mención de la ocupación de Córdoba por Fernando III (1236) de forma explícita. Si atendemos a la opinión de J. GONZÁLEZ¹⁶, en esta parte habría una doble fecha: a fines de 1229 o principios de 1230 para la narración de sucesos ocurridos desde 1226 a 1230, y la etapa final que, como ya queda dicho, sería posterior a 1236.

9 Cfr. pág. 31.

10 Cfr. pág. 31.

11 Cfr. pág. 31.

12 Cfr. págs. 22 a 83.

13 Cfr. pág. 64.

14 Cfr. págs. 22 a 70.

15 Cfr. págs. 69 y 70.

16 Cfr. GONZÁLEZ, J., *La crónica latina*, pág. 57.

Por lo que respecta al autor hay dos puntos seguros: que era un eclesiástico y que estaba vinculado al rey de Castilla. Ambos afloran a lo largo de la narración.

El primer aserto lo justifican sus conocimientos bíblicos, muestra de una cultura eclesiástica excepcional, y su amplio manejo del calendario eclesiástico. Pero además de su condición de hombre de la Iglesia, se aprecia que ostenta un rango sobresaliente, pues asistió a la consagración del patriarca de Constantinopla (1205)¹⁷ y al IV Concilio de Letrán en 1215¹⁸.

En cuanto al segundo, su vinculación al monarca castellano, el texto corrobora, como ya hemos dicho anteriormente, que el autor de la *Crónica* era súbdito del mismo, pues llama a Alfonso VIII “nuestro rey”¹⁹ y también a Fernando III antes de ser rey de León²⁰, pero, además, trata siempre a ambos con gran admiración, lo que se trasluce en la especial consideración con que a ellos se refiere y los juicios de alta cualificación que hace sobre ellos y su familia; lo que no ocurre con otros soberanos citados en la crónica. Asimismo, relata numerosos detalles de la vida cotidiana de la familia real.

Todo ello fue expuesto ya prolijamente por J. GONZÁLEZ²¹ y sobre ello no vamos a insistir aquí, pero sí expondremos sus conclusiones sobre la personalidad del autor de la *Crónica*. J. GONZÁLEZ en su estudio ya citado desecha anteriores hipótesis sobre posibles autores de la *Crónica* sostenidas por ABELLA, CIROT, e incluso la nuestra propia sustentada en la primer edición que de esta Crónica hicimos²², aceptando como verosímil la mantenida por Dereck W. LOMAX²³, quien propone como posible autor de la *Crónica*, tras detallado razonamiento, al canciller de Fernando III, don Juan, el cual fue, sucesivamente, abad de Santander, abad de Valladolid, obispo de Osma y obispo de Burgos.

17 Cfr. pág. 49.

18 Cfr. pág. 49.

19 Cfr. págs. 19 y 21.

20 Cfr. pág. 78.

21 Cfr. GONZÁLEZ, J., *La crónica latina*, págs. 61-63.

22 Cfr. CABANES, M^a. D., *Crónica latina de los reyes de Castilla*, en “Textos Medievales”, 11 (Valencia 1964), págs. 5-12.

23 Cfr. LOMAX, Dereck W., *The authorship of the “Chronique latine des rois de Castille*, en “Bulletin of Hispanic Studies”, XL (1963), págs. 205-211.

Sobre el personaje ahonda J. GONZÁLEZ²⁴, justificando la intervención del canciller real en todos aquellos pasajes que llevan a la fijación del autor de la *Crónica* y encontrando la significación que esos asuntos tenían para el autor o para la familia real de Castilla.

Y como último punto tan sólo nos queda insistir en que la *Crónica* que nos ocupa es una mala copia del siglo XV sobre el original del siglo XIII. Está bastante mal transcrita en el código que la contiene, pues desarrolla las abreviaturas en numerosas ocasiones de forma inadecuada. Faltan asimismo las letras iniciales de los párrafos, de las que sólo nos ha quedado el hueco que ocupaban.

Si en la primera y segunda ediciones procuramos restituir el texto primitivo, en algunas partes al menos, mientras invitábamos a los especialistas a que nos hicieran sugerencias que permitieran mejorar el resto, en la presente recogemos las que en su día ya nos fueron hechas por los profesores HUICI y LACARRA, siendo anotadas en el lugar correspondiente, añadiendo a pie de página su transcripción exacta tal y como aparece en el manuscrito*.

24 Cfr. GONZÁLEZ, J., *La crónica latina*, págs. 67-70.

* A punto de salir a la luz esta nueva edición hemos tenido conocimiento de la publicada por Luis CHARLO BREA, en Cádiz, con fecha de 1984. Aunque no hemos tenido tiempo para recoger sus conclusiones, sí queremos dejar aquí constancia de su existencia. Este autor ha manejado alguna fuente más para el establecimiento del texto, como en su estudio indica. Es de lamentar que su cuidada edición no haya sido objeto de una mejor corrección de las pruebas de imprenta, pues se aprecian en el texto numerosas omisiones de palabras, si bien su significado queda recogido en la traducción paralela que lo acompaña. Se las hacemos observar para que pueda corregirlas en una futura edición. Son entre otras: *regem*, en pág. 2, línea 6; *suam*, 4/15; *vero*, 10/12; *sagite*, 14/5; *omnem*, 17/5; *filio Sancii*, 22/15; *in quibus gloriabatur*, 23/2; *posset*, 23/12; *futurum*, 25/19; *vix*, 25/20; *munera*, 29/13; *victorie*, 29/19; *contra mauros*, 37/21; *insulam*, 44/14; *reginam*, 51/17; *comitis*, 55/27; *bona*, 56/5; *statim*, 57/26; *honestis*, 59/2; *nobilissimam*, 60/8; *modis quibuscumque poterat*, 71/21; *apostoli*, 73/13; *populi*, 75/28; *ad*, 76/23; *vi*, 82/23; *non*, 86/3; *rex*, 86/19; *rebus*, 90/22; *papa*, 92/3; *filius comitis Fernandi*, 96/5.

[Introducción Desde Fernán González (976)
hasta Sancho III (1158)]

Fernando comite Fernando Gandiwalvi, qui primus regni
Castellae post subversionem populi christiani tempo-
re regis Gotorum factam in Hispania, successit et filius eius
Sancho Bernardi, cui successit filius comes Sancho, cuius fi-
lius regis infans interfectus fuit apud Legionem cum viro et du-
ce et archiepiscopo filii regis vel comitis comitis per quendam
regem. Relicta vero domina Mayor, filia iam dicti comitis San-
cho, filia iam dicti regis Navarre et Navarre nobilem Sanctio, re-
po-
sitam Ayuda. De qua Mayor dicta Sanctina rex debuit duci
et interfectus comitis et Ferdinandum, qui superaverat iuxta Ala-
ba, interfectus est rex Castelle.

[Fernando I.]

Sancho rex Ferdinandus debuit regnum suum et regnum filii
regis Legionem ratione uxoris, qui duxerat filiam regis
navarre.
Sancho vero rex Fernando, qui cognominatus est pagano, qui
fuit in Castellam de multis manibus, successit et rex filii
regis, rex Sancho, in Castellam rex Alfonso, in Legionem
et in Galicia, rex Garcia, in Navarre et in Navarra.

...del carácter más o menos regular de las cosas que se hacen a la
...del carácter más o menos regular de las cosas que se hacen a la
...del carácter más o menos regular de las cosas que se hacen a la

...del carácter más o menos regular de las cosas que se hacen a la
...del carácter más o menos regular de las cosas que se hacen a la
...del carácter más o menos regular de las cosas que se hacen a la

...del carácter más o menos regular de las cosas que se hacen a la
...del carácter más o menos regular de las cosas que se hacen a la
...del carácter más o menos regular de las cosas que se hacen a la

...del carácter más o menos regular de las cosas que se hacen a la

...del carácter más o menos regular de las cosas que se hacen a la
...del carácter más o menos regular de las cosas que se hacen a la
...del carácter más o menos regular de las cosas que se hacen a la

[I. INTRODUCCIÓN: Desde Fernán González (970) hasta Sancho III (1158).]

[D]efuncto comite Fernando Gundissalvi, qui primus tenuit¹
comitatum in Castella post subversionem populi christiani tempo-
re Roderici regis Gotorum factam in Yspaniis, successit ei filius eius
comes Garsias Fernandi, cui successit filius comes Sancius, cuius fi-
lius Garsias infans interfectus fuit apud Legionem cum ivisset ut du-
ceret in uxorem filiam regis vel cuiusdam comitis per² quosdam
Legionesenses. Relicta vero domina Maior, filia iam dicti comitis San-
cii, tradita fuit nuptii regi Navarre et Naiare scilicet Sanctio, nepo-
ti de Sancho Avarca. De qua Maiore dictus Sanctius rex habuit duos
filios, scilicet Garsiam et Ferrandum, qui pugnaverunt iuxta Ata-
porcam, ubi interfectus est rex Garsias.

[Fernando I.]

Tunc igitur rex Fernandus habuit regnum suum et regnum fra-
tris et regnum Legionense ratione uxoris, quia duxerat filiam regis
Legionis Vermudii.

[M]ortuo vero rege Fernando, qui cognominatus est pinguis, qui
liberavit Coninbriam de manibus maurorum, successerunt ei tres filii
sui in regno: rex Sancius, in Castella; rex Alfonsus, in Legione et
Asturiis et Gallecia; rex Garsias, in Naiera et in Navarra.

- 1 El manuscrito copia incorrectamente tenum.
- 2 El manuscrito copia sed.

[Sancho II.]

Rex vero Sancius, tanquam vir strenuus et bellicosus, impatiens consortis in regno patris iuxta illud. Omnisque potestas impatiens consortis, ut XXIII annos, VII menses³ quod autem circa principium erit, regem Garsiam, fratrem suum, cepit; qui non longo tempore post, mortuus est in eius captivitatem. Regem Alfonsum, fratrem suum, expulit de regno: qui expulsus adiit regem maurorum qui tunc dominabatur Toletum. Sed rex Sancius, "nil credens actum cum quid superesset agendum", Zamoram obsedit, quam tenebat soror sua Urraca, ubi et interfectus est a quodam satellite Sathane prodiciose, sicut fama reffert scilicet a Vellido Adolfez.

[Alfonso VI.]

Ipo mortuo, predicta soror regis misit nuncios suos ad fratrem suum regem Alfonsum, qui eo tempore⁴ apud Toletum morabatur. Recepto nuncio, predictus rex in continenti reversus est, et, disponente Deo, regnum paternum plene adeptus est.

Inspiravit ei Dominus Deus consilium salutare ut obsideret Toletum, cuius statum ad plenum noverat, utpote qui eius interiora et secretiora dum ibi⁵ moram faceret non perfunctorie fuerat perscrutatus. Multis igitur annis eam impugnavit, prudenter singulis annis seietes vastando et fructus omnes destruendo. Tandem virtute divina compulsi mauri Tolletani tradiderunt civitatem suam predicto regi Alfonso, ipsum recipientes honorifice in dominum et in regem, adiecta conditione quod liceret eis remanere in civitate, retinere domos et possessiones suas, et quod servirent ei sicut regi.

Capta nobilissima et munitissima civitate Toletum, cepit predictus rex totam terram que dicitur Extremadura populare; castra multa et villas alias ultra serram per virtutem Domini nostri Ihesu Christi, tanquam vir sapiens et potens, eripiens de manibus saracenorum.

Sic igitur predictus rex, regno multipliciter ampliato, cum filium non haberet, nam unicus quem habuerat nomine Sancius interfec-

3 *El manuscrito dice XXIII q VII c, que no tiene sentido.*

4 *El manuscrito copia ea tempestate, con una fórmula ciceroniana impropia de este texto medieval. Pero es evidente que el copista desarrolló mal la abreviatura eo tmpe. Restituimos aquí y en lo sucesivo esta lectura incorrecta.*

5 *El manuscrito dice ubi.*

tus fuerat a sarracenis iuxta villam que dicitur Ucles, cepit tractare et diligenter inquirere cui filiam suam nomine Urracam, quam de legitima uxore susceperat, posset salvo suo honore matrimonialiter. Verum cum in Yspaniis non inveniret talem qui videretur dignus esse gener regis, advocavit de Burgundie partibus, que sunt iuxta Ararim qui fluvius vulgo dicitur Saona, virum nobilem, in armis strenuum valde famosum, bonis moribus ornatum, comitem scilicet Remondum, cui predictam filiam suam Urracam scilicet in matrimonio copulavit. Dictus comes non longo tempore vixit postea cum uxore, de qua suscepit filium Alfonsum nominatum, qui postea longo tempore regnavit in Hyspaniis et nominatus est Imperator.

Cum predicto comite Remondo venit quidam consanguineus suus nomine Henricus, qui et comes erat; cui predictus rex Alfonso, ob amorem generi sui, tradidit in uxorem alteram quam habebat non de legitimo matrimonio, de qua predictus comes Henricus filium habuit, scilicet regem Aldefonsum Portugalie, qui fuit pater regis Sancii, patris regis Alfonsi, quorum uterque mortuus est vitio malanconie laborans.

Vivente adhuc rege supradicto, qui Toletum ceperat, mortuus est gener eius comes Remondus, et remansit filius eius Alfonsus scilicet qui postea fuit Imperator, puer tenellus qui et in Gallecia nutritus est.

[Alfonso el Batallador y doña Urraca.]

[M]ortuo vero supradicto rege Alfonso, qui Toletum ceperat, filia eius Urraca regina supradicta ipsi successit in regno, quod postea pessime administravit.

Nupsit quidem, post mortem patris, Alfonso regi Aragonum, filio regis Sancii, qui obsedit Oscam, in cuius obsidione mortuus est, cui successit filius suus Petrus in regno et in obsidione predictae ville, quam cepit, per gratiam Dei, victo rege Cesaraugustano et multitudine sarracenorum superata in bello, quod fuit factum in campo d'Alcorat, iuxta Oscam. Cui Petro regi, cum prolem non reliquisset superstitem, sucesit in regno patris predictus Alfonsus, rex Aragonum, cui sicut tetigi supradicta regina Urraca nupsit. Sed ipso despecto et derelicto divertit ad alia indigna relatu.

Eo igitur tempore⁶, predictus Alfonsus rex Aragonum, tactus

6 *En el manuscrito dice [E]a igitur tempestate. Vid. nota núm. 4.*

animi dolore⁷ intrinsecus, intravit in Castellam cum multitudine armatorum et multa mala intulit regno Castelle. Multas quidem munitiones et castra plurima tenebant homines eius in regno Castelle, que iam dicta regina tradiderat eidem regi. Unde facta est turbatio magna et guerra longo tempore durans et valde dampnosa in toto regno Castelle. Convenientes castellani autem cum comite Gomicio, qui dictus est de Campo Spine, qui nimis familiaris erat regine ultra quam decuit, pugnaverunt contra sepedictum regem Alfonsum iuxta Sepulvegam, ubi et victi sunt ab eo, et predictus comes interfectus est.

Ipsa vero regina recepit comitem Petrum de Lara, patrem comitis Malrici et comitis Nunii et comitis Alvari, in nimiam familiaritatem suam; et ex ea dicitur suscepisse filium nomine Ferrando Furtado.

Sepedictus autem Alfonsus rex⁸ Aragonum interim per satellites suos et per se ipsum, quandoque in regnum Castelle crassabatur, totam terram miserabiliter devastando, utpote destitutam legitimo defensore, filius siquidem predictae regine Urrace et comitis Remondi scilicet Alfonsus, qui post ea dictus est Imperator, nondum pervenerat ad annos pubertatis, sed in Gallecia nutriebatur.

Tandem vero castellani cum gallecis et legionensibus inierunt consilium contra predictum regem Aragonum et educentes de Gallecia predictum Alfonsum, filium regine Urrace, iam puberem factum, paraverunt se ad pugnam contra regem Aragonum sepedictum. Quod videns predictus rex, et intelligens quia non haberet iustam causam belli contra legitimum terre dominum, relicto regno, recessit in terram suam.

Erat autem rex iste vir bellicosus et magnanimus, qui prelia multa comisit et in eis victor extitit, et multa mala intulit sarracenis. Tandem obsedit villam que dicitur Fraga, iuxta Ilerdam, ubi non virtute sarracenorum sed fraude potius eorum et permissione Dei, cum ex imperato multitudo sarracenorum exisset de predicta villa, que se re[ce]perat in eadem ignorante rege et exercitu eius, dicitur a mauris fuisse interfectus. Aliorum vero fuit opinio, quia tunc evaserat de infurtunio illo, maiori parte sui exercitus hostili gladio tunc consumpta, sicut ossuum multitudo testatur, que usque hodie in quadam ecclesia in predicta villa scilicet Fraga oculis intuentium apparent.

⁷ El manuscrito copia dolorum.

⁸ El manuscrito añade innecesariamente Aragonie.

Qui post multa annorum curricula temporibus nostris venisse dicebatur in Aragoniam, ubi in principio adventus sui honorifice receptus fuit a nobilibus et a rege Alfonso, filio comitis Barcinone, tanquam vere cognitus esset ab eis per multa signa et occulta, que antiquis hominibus quibus fuerat [cognitus], indicaba[n]t. Eodem tempore⁹ surrexit alius in Castella, qui se finxit falso tercium regem Sancium, filium Imperatoris, patrem illustrissimi regis Alfonsi domini nostri; sed tam iste in Castella quam ille in Aragonia, miserabili mortem vitam finivit.

[Ramiro II y la unión del reino de Aragón y el condado de Barcelona]

Post illam miserabilem cedem iuxta Fragam, et post mortem ipsius regis, si tamen ibi mortuus est, cum nullam prolem reliquisset, aragonenses destituti solatio regis et regimine extraxerunt de monasterio quendam Ramirum, fratrem ipsius regis, monachum et sacerdotem ut fama reffert, quem compelerunt ut uxorem duceret, quod et fecit: de qua suscepit filiam quam accepit postea in uxorem comes Barcinonensis¹⁰, unde comitatus ipse unitus est regno Aragonum usque in presentem diem. Idem vero Ramirus, suscepta filia, tamquam inutilis regni regimini, reversus est in monasterium suum. Sed hec actenus.

[Alfonso VII el emperador.]

[R]egis Alfonsi, qui postea dictus est Imperator, filii comitis Remondi et regine Urrace, regni principium debile fuit, sed melior fortuna secuta est, favente siquidem sibi divina gratia, in cuius manu sunt omnium potestates et omnia iura regnorum, totam Galleciam et Asturias et terram Legionis, et Castellam et Extrematuram et ultra serram multis temporibus in pace tenuit, et multa mala intulit sarracenis: Cordubam siquidem cepit, et Baeciam, et Andujar, et Montor, et alia multa in partibus illis castra et villas obtinuit. Almariam insuper cepit, felix siquidem in acquirendo, sed minus discretus in retinendo. Terra siluit et quievit in diebus eius, ditatum et ampliaturum est regnum eius.

⁹ En el manuscrito dice Eadem tempestate. Vid. nota núm. 4.

¹⁰ El manuscrito copia Barcilorem.

Rex Navarre [Garsia]¹¹ Ramiri, filius infantis Ramiri qui fuit filius Sancii infantis de quadam domina, filii regis Garsie qui fuit occisus iuxta Ataporcam, dicitur fuisse vasalus eius, cum coronam adeptus fuit imperii et per universum orbem nominatus est Imperator. Comes et Barcinonie, cuius sororem Berengariam scilicet duxit uxorem predictus Imperator, vasallus fuit Imperatoris pro hiis que circa Iberum fluvium in regno Aragonie sunt constituta.

[Los almohades.]

[C]irca initium regni Imperatoris predicti surrexit quidam sarracenus Aven Tummert nomine, qui veniens de partibus civitatis nobilis et famose scilicet Baldac, ubi longo tempore studuerat, predicavit in regno Marroquitano quod tunc tenebant mauri qui speciali nomine dicebantur moabite, quos vulgus vocat almoravedes, et nomen regis eorum Ali. Predicavit igitur specialiter contra superbiam et oppressionem moabitarum, qui¹² gentes sibi subditas crudeliter oprimebant, exactiones immoderatas facientes frequenter ut liberalitatis sue imo potius prodigalitatis vitium quo laborabant, et in quo gloriabantur, possent pro libitu suo exerce[re]. Ascivit autem sibi gentes innumeras que libenter ipsum sequebantur, volentes excutere de cervicibus suis iugum durissime servitutis, concilians sibi, tanquam vir sapiens et discretus licet infidelis, animos hominum, promittens eis munus inestimabile libertatis. Inter illos autem qui sequebantur predictum Aven Tumert fuit vir discretus, largus et bellicosus, nomine Abdelmun, cuius ministerio in arduis negociis frequencius utebatur. Pugnavit autem predictus Aven Tummert et fautores sui contra regem moabitarum supradictum et contra gentem, et sepe victi ab ipsis moabitis tandem ipsos vicerunt et eos de regno expellentes, civitatem famosam scilicet Marrocos occupaverunt. Institutus est autem rex in predicta civitate et in regno moabitarum Abdelmun supradictus, per manum Aven Tummert, quasi prophete sui. Nominati sunt autem illi sic qui obtinuerunt regnum predictum almohades, hoc est unientes¹³, quia scilicet unum Deum se colere fatebantur, quem predicaverat Aven Tummert, sicut in libello quodam quem ipse composuit manifeste declaratur.

11 Garsia, omitido en el manuscrito indebidamente.

12 El manuscrito copia quas.

13 El manuscrito dice viventes.

De predicto Abdelmun egressi sunt qui regnum Marroquitarum tenuerunt usque in presens tempus, quod ex tunc floruit usque nunc, sed modo per virtutem Domini nostri Ihesu Christi mirabiliter incipit desolari. Filius predicti Abdelmun fuit Aven Iacob, qui mortuus est in Portugalia quando obsedit villam nobilem et famosam scilicet Sanctarem, cuius [filius] fuit in bello de Allarcos et obtinuit permissione Dei contra christianos, et cepit Calatrava[m] et Alarcos et alia castra circumadiacentia, et Malagon, et turrem de Guadalferza. De quo rege et factis eius in sequentibus dicitur. Sed hec actenus.

[Sucesión de Alfonso VII.]

[F]iliam eiusdem Imperatoris, Sanciam nomine, Lodovicus, rex Francorum duxit in uxorem.

Binarius filiorum eius [laesit] regnum eiusdem Imperatoris et causa fuit multarum cedum et multorum malorum que in Yspaniis acciderunt. Divisit siquidem regnum suum, permittente Deo propter peccata hominum, duobus filiis suis ad instanciam Fernandi, comitis de Gallecia. Sancio, scilicet primogenito, dedit Castellam et Abulam et Segoviam et alias villas circumadiacentes in Extremadura, et Tolletum, et omnia que sunt ultra serram versus partes illas. Terram et de Campis usque ad Sanctum Facundum, et Asturias Sancte Iuliane residuum vero regni sui versus Legionem et Galleciam, Taurum et Camoram et Salamanticam, cum aliis circumadiacentibus villis dedit Ferrando, minori filio suo.

Post hanc autem infelicem divisionem, cum predictus Imperator reverteretur de terra sarracenorum cum exercitu suo, mortuus est iuxta portum de Muradal; et sepultus est in ecclesia tolletana.

[Sancho III.]

Rex vero Sancius filius eius duxerat in uxorem, ante mortem patris, dominam Blancam, filiam Ramiri Garsie regis Navarre, de qua susceperat filium ante mortem Imperatoris, scilicet Alfonso, scilicet gloriosum et famosum dominum nostrum.

Idem rex Sancius ardua quedam et mirabilia aggressus est in principio regni sui. Itaque omnes qui noverant eum sperabant per ea que ante gesserat et per ea que de novo agrediebatur quod futurus esset rex virtuosus. Sed Altissimus, qui cuncta disponit, uno an-

no post mortem patris ipsius vitam finivit¹⁴, et sepultus est iuxta patrem suum in ecclesia tolletana.

[II. ALFONSO VIII: Alarcos y Salvatierra.]

Post ipsius mortem remansit filius eius gloriosus Alfonsus, infans tenellus vix trium annorum; tantaque turbatio fuit in regno Castelle quanta non fuerat a longe retro actis temporibus.

Discordantibus siquidem inter se regni magnatibus Ferrandus Roderici, filius Roderici Ferrandi, fratris Guterii Fernando de Castro, et fratres sui et alii amici et consanguinei qui sequebantur eum, partem fecerunt volentes effugere persecutionem et oppressionem filiorum comitis Petri de Lara, scilicet comitis Malrici et comitis Nunnii, Alvari, et tocius parentele sue.

Predictus namque Ferrandus Roderici et fratres sui et consanguinei multa castra et forcia et munita tenebant de manu regis Sancii, a quo mandatum receperant, tam ipsi quam alii potentes in regno circa mortem suam, ne terras quas tenebant vel castra darent alicui nisi¹⁵ filio suo, sed cum ad annum XV pervenisset. Orta igitur discordia et inexorabili hodie inter predictas partes potentum, comes Malricus et frater eius comes Nunius, regem Alfonso habuerunt et tenuerunt longo tempore regnum, quod¹⁶ totum mediante puero ad honorem ipsius et utilitatem, sicut dicebant, sibi subicere conabantur.

Procuratum est tunc sicut creditur ex parte aliorum quod rex Ferrandus, filius Imperatoris, intravit in regnum Castelle, et quia propinquior erat puero, voluit tutelam pueri et curam regni habere sed impredientibus predictis comitibus tum fraude, sed laudabili, tum vi non potuit assequi quod volebat. Illo tempore¹⁷ cedes innumera-biles, infinite rapine passim et indistanter, in cunctis regni partibus exercebantur. Illo tempore comes Malricus pugnavit contra Ferrandum Roderici, cum quo erat populus obtensis. Comes autem secum habebat regem puerum, et succubuit in bello, et interfectus est in eodem bello.

14 *El manuscrito dice finium.*

15 *En el manuscrito vir.*

16 *El manuscrito copia quia.*

17 *En el manuscrito dice illa tempestate. Vid. nota núm. 4.*

[C]um vero predictus rex gloriosus pervenit ad annum quintum decimum, predictus Ferrandus Roderici et fratres sui et amici terras quas tenebant et castra regi Alfonso, iuxta mandatum patris, restituerunt.

Grandiusculus autem factus idem rex cepit viriliter agere et confortari in domino et exercere iusticiam quam semper dilexit, et potenter et sapienter exercuit usque in finem vite sue. In adolescentia constitutus obsedit Concam, quam longo tempore tenuit obsessam, et per gratiam Dei expugnavit eam et cepit, quam per industriam suam dignitate pontificali decoravit, et est hodie una de nobilioribus et munitioribus natura et arte civitatibus regni Castelle. Recuperavit postea Lucronium et alias villas et castra versus Navarram que avunculus eius rex Sancius, frater scilicet matris sue, longo tempore detinuerat occupata. Eodem tempore, movit exercitum grandem et fortem contra patruum suum Ferrandum, regem Legionis et recuperavit terram que dicitur Infantitum.

Rex Ferrandus predictus duxerat in uxorem Urracam, filiam Alfonsi regis Portugalie, que tamen non poterat esse uxor legitima, cum atineret ipsi in tercio gradu secundum computationem canonicam, nam Imperator et dictus rex Portugale atineba[n]t sibi in secundo gradu, quia filii erant duarum sororum, filiarum regis Alfonsi qui cepit Toletum. Propter predictam colligationem impietatis multa castra sepe dictus rex tradiderat regi Portugalie; que postea recuperavit ab eodem, quando fuit captus in Badaioz et exhancatus, ita quod postea nunquam potuit equitare. Tunc et captus fuit Giralvus, qui dicebatur sine pavore, et traditus in manus Roderici Ferrandi castellani, cui pro liberatione sua dedit idem Giralvus: Montanges, Trugellum, Sancta Crux, Monfra, que idem Giralvus adquisierat a sarracenis. Depaupertatus autem et destitutus omni auxilio, transtulit se ad sarracenos, quibus multa dampna intulerat, a quibus nacta quadam occasiuncula in partibus Marroquitanis capite truncatus est.

De predicta Urraca, rex Ferrandus suscepit filium, scilicet Alfonso regem Legionis, qui nunc pro patre regnat.

Mortuo vero rege Ferrando, filius eius, qui tunc adolescens erat, timuit privari regno per potenciam domini Alfonsi, gloriosi regis Castelle, cuius laus et fama magnam partem orbis iam impleverat, qui tunc terribilis erat, et timendus omnibus regibus vicinis, tam sarracenis quam christianis.

Tractatum igitur fuit et provisum ut dicto Alfonso, regi Legionis, desponsaretur una de filiabus regis Castelle, contra Deum et

canonicas sentiones¹⁸, nam idem reges sibi attinebant in secundo gradu, sicut filii duorum fratrum. Fuit preterea positum et firmatum ut idem rex Legionis fieret miles a predicto rege Castelle, et tunc oscularetur manum eius, quod et factum est. Celebrata namque curia famosa et nobili apud Carrionem, idem rex Legionis accintus est gladio a predicto rege Castelle in ecclesia Sancti Zoili, et osculatus est magnum regis Castelle, presentibus galliciis et legionensibus et castellanis. Interiecto modico intervallo vix duorum mensium, Conradus, filius Froderici, Romanorum imperatoris, in eadem villa scilicet Carrione, celebrata iterum magnifica curia, factus est miles a sepe dicto rege Castelle, cui desponsavit filiam suam dominam Berengariam, que vix erat octo annorum, et fecit sibi fieri omagium de toto regno, ut idem Conradus regnaret post eum si contingeret ipsum decedere sine filio. Tunc enim non habebat filium rex gloriosus do[m]inus Alfonsus, sed filias.

Iam tunc edificaverat civitatem famosam et opulentam scilicet Plasenciam, et castrum munitissimum quod dicitur Alarcon¹⁹ acquisierat a sarracenis. Incepit autem hedificare villam que dicitur Alarcos, et muro nondum consumato, et eiusdem populatibus loci nondum radicatis, movit guerram regi Marroquitano, cuius regnum tunc florebat et in virtute et gloria maxima a vicinis regibus timebatur.

Misit autem dominus rex Castelle archiepiscopum Toletanum dominum Martinum felicitis recordationis, virum discretum, benignum et largum qui adeo ab omnibus diligebatur quod pater omnium putaretur. Duxit autem idem archiepiscopus secum viros generosos et strenuos, et multitudine[m] militum et peditum cum quibus vastavit magnam partem terre maurorum cismarine, spolians eam multis divitiis et infinita multitudine vacarum, peccorum et iumentorum.

Quo audito, rex Marroquitanus tercius scilicet ab Abdelmun, de quo supra facta est mentio, ingemuit tactus dolore cordis intrinsecus, et statim exivit²⁰ Marrocos; et congregata infinita multitudine militum et peditum, mare transivit²¹. Cordubam adiit, et portum

18 *El manuscrito dice sentiones.*

19 *Hay un blanco en el manuscrito. Caben aproximadamente tres letras.*

20 *En el manuscrito dice exium.*

21 *En el manuscrito dice transium.*

de Muradal transiens cum magna festinantia in planiciem castri quod nunc dicitur Salvatierra se extendit.

Gloriosus autem rex dominus Alfonsus, audito adventu predicti mauri scilicet Almiramomilim, sic enim nominabantur reges Marroquitani, mandavit vassallis suis, ut ipsum cum omni festinantia sequerentur. Ipse vero tanquam leo fremens et rugiens ad predam precedebat suos, et, cum nimia celeritate, pervenit usque Toletum ubi diebus aliquantis moram fecit, expectando magnates terre et nobiles vassallos et multitudinem populorum qui eum sequebantur.

Inde castra movit versus Alarcos, et ibidem castrametatus est firmissimum, tenens propositum quod ex post facto comparuit, congregari cum Almiramolin supradicto si transiret locum qui dicitur El Congosto versus Alarcos, ubi videbatur principium regni Castelle. Malebat etenim vitam suam et regnum exponere tanto discrimini, et mittere voluntati Dei pugnando contra supradictum regem maurorum, qui potentior et dicior sarracenis omnibus habebatur, quam sustinere quod idem rex regnum eius intraret, per spacium quantumcumque. Propter hoc et idem gloriosus rex Castelle noluit expectare regem Legionensem qui ibat in auxilium eius, agens iam in partibus Talavere, licet hoc consultum fuisset ei a quibusdam viris prudentibus et rerum bellicarum expertis.

Veniens igitur dictus maurus scilicet Almiramomelim ad locum qui dicitur Congosto, inter castrum quod dicitur Salvatierra et Alarcos, ibidem castrametatus est.

Quod audiens gloriosus rex Castelle, mandavit omnibus hominibus suis ut summo mane in campum prodirent armati contra sepe dictum regem maurorum pugnaturi²². Credidit siquidem quod idem rex maurorum eadem die venturus esset ad prelium. Mane igitur facto, in campum prodeunt Castellani pugnare parati si hostis esset in quem tela vibrarent.

Mauri vero quieverunt illa die, se ad diem alteram preparantes volentes et hostes suos sic eludere ut illa die fatigati armorum pondere et siti, in die altera minus apti bello reperirentur. Quod et factum est.

Predictus namque gloriosus rex Castelle et exercitus eius, expectantes hostem in campo a summo mane usque post meridiem, pressi pondere armorum et siti, reversi sunt in castra, credentes quod rex

22 *En el manuscrito dice pugnaturus.*

maurorum non auderet pugnare cum eis. Idem vero rex maurorum precepit suis ut circa mediam noctem se pararent ad bellum, et sumo mane in campo in quo rex Castelle precedenti die steterat, subito comparuerunt. Factus est tumultus in castris christianorum, et quod solet frequenter accidere, improvissa stuporem²³ hostibus pariter et timorem.

Exeuntes igitur de castris subito et minus ordinate in campum prodeunt, congregiuntur cum mauris in prima christianorum acie magni viri ceciderunt Ordonius Garsias de Roda et fratres sui, Petrus Roderici de Guzman, et Rodericus Sancii gener eius et alii quam plures.

Vagabantur arabes in perniciem populi christiani, sagitarum infinita multitudo de faretris arcorum²⁴ extracta volat per aera, et in incertum misse sagite certa infligunt vulnera christianis. Pugnatur utrinque potenter, humani sanguinis dies prodiga, mauros mittit ad tarthara, christianos transmittit ad eterna palatia.

Rex nobilis et gloriosus, videns suos in bello succumbere, processit in antea et in medios hostes prorumpens, viriliter multos mauros dextra levaque cum illis qui ei assistebant, prosternit. Videntes autem sui qui ei familiariter assistebant, quod infinitam multitudinem maurorum sustinere non possent, cum iam multi de suis occubuissent in bello, duraverat enim bellum longo tempore et incaluerat sol in meridie, in festo Sancte Marine, supplicaverunt ei ut exiret, et vitam suam servaret quoniam iratus videbatur Dominus Deus populo christiano. Nolens autem eos audire, malebat gloriosa morte vitam finire quam victus de bello recedere. Sui vero intelligentes periculum imminere toti Ispanie, ipsum de prelio quasi iniunctum et renitentem eduxerunt. Venit ergo Toletum cum paucis militibus, dolens et gemens de tanto infortunio quod acciderat.

Didacus Lupi de Vizcaya, nobilis vasallus eius, recepit [se] in castro de Alarcos, ubi obsessus fuit a mauris, sed per gratiam Dei qui eum ad grandia reservabat, datis quibusdam obsidibus, evasit; et secutus regem, post aliquantos dies, Toletum advenit.

Predictus rex maurorum spolia diripuit, castra quedam cepit scilicet turrem de Guadalferza, Malagon, Beneventum, Calatrava, Alarcos, Caracuel, et sic in terram suam reversus est.

Rex vero Legionis, qui ibat in auxilium regis Castelle, venit Toletum; et consilio quorundam satellitum Sathane, conversus est

23 Hay un blanco en el manuscrito. Caben aproximadamente nueve letras.

24 El manuscrito dice parcorum.

in arcum pravum, querens occasiones quibus discederet ab amico; et de amico factus est crudelissimus inimicus²⁵. Nempe manebat alta mente repostum²⁶ quod ei contigerat in curia, de qua supra facta est mentio, in Carrione celebrata. Recessit igitur de Toletum a rege glorioso indignans, quia quedam castra que petierat ei dare noluerat, gratulabundus et gaudens de infortunio quod acciderat castellanis. Confederatus est statim regi Marroquitano, et accepta pecunia ab eodem et multitudine militum armatorum, guerram movit regi Castelle. Itaque²⁷ anno sequenti, eo tempore quo reges solent ad bella procedere, cum Almiramomelim terram que est ultra serram vastaret, et Toletum civitatem diebus multis quasi obsessam teneret, idem rex Legionis intravit in regnum Castelle, per terram de Campis cum maurorum multitudine supradicta. Qui velut²⁸ inimici crucis Christi multa enormia in contumeliam et dedecus christiane religionis in ecclesiis et ecclesiastica supelectile²⁹ comitebant, pervenit autem usque Carrionem ubi visus fuit purgare dedecus quod sibi credebatur illatum quando manum regis Castelle fuit osculatus.

Eodem tempore³⁰ rex Navarre Sancius, qui regi Castelle attinebat in secundo gradu consanguinitatis ex utraque parte, hedicavit castrum quoddam iuxta vineas de Locronio quod vocavit Corvum. Regnum et Castelle cepit ex illa parte vastare, cum ullam iustam causam belli crederetur habere.

Sic igitur christiani cum mauris colligati colligatione impietatis in desolationem regis Castelle conspirasse videbantur, mala quecumque poterant atrociter toto regno undique inferentes, adeo quod nusquam in toto regno vel angulus³¹ unus [i]nveniri posset in quo quisquam securus esset. Ignis ascensus videbatur in furore Domini et elationem animi si quam conceperat rex nobilis ex gloria precedenti deprimere videbatur, ut intelligeret rex prudens et nobilis quam regnum filiorum hominum in manu Dei est, et cuicumque voluerit dabit illud. Rex autem gloriosus, utpote qui non multum frangebatur adversis nec nimis extollebatur in prosperis, accinxit se viriliter

25 En el manuscrito dice inimicus.

26 El manuscrito copia repostitum.

27 En el manuscrito dice itaquod.

28 En el manuscrito velud.

29 El manuscrito dice super lectile.

30 En el manuscrito dice Eadem tempestate. Vid. nota núm. 4.

31 En el manuscrito dice angels, con abreviatura sobre la "s". Restituimos según el sentido.

ad defendendum regnum suum, ponens spem suam et fiduciam in virtute Domini nostri Ihesu Christi, cuius fidem semper firmissime credidit et tenuit, et contra omnem hereticam pravitatem defendit³².

Eo tempore³³ Sancia regina Aragonum, amita³⁴ eiusdem regis Castelle, filium suum Petrum regem Aragonum adulescentulum et regnum eius tenebat in manu sua. Post bellum siquidem de Alarcos non multo tempore, Alfonsus rex Aragonum, filius comitis Barcinonie, pater predicti regis Petri, viam ingressus est universe carnis; de quo suspicabantur³⁵ homines quod malum quantumcumque poterat machinabatur in dampnum regis regni Castelle. Predicta vero regina diligebat regem Castelle super omnes homines, et in vitam mariti sui, ita quod propter hoc eidem viro suo erat non modicum odiosa. Nata igitur opportunitate ignis amoris qui aliquantulum latuerat in pectore regine in vita viri sui propter metum eiusdem erupit in flammam manifestam et filium suum confederavit firmissime regi Castelle, procurans tanquam prudens Abigail qualiter et potenter regi Castelle [subvenire]. Ut autem expedicius rex Aragonum posset subvenire regi Castelle, qui³⁶ paupertate laboraverat aliquanta, multam sumam pecunie dono recepit a rege Castelle.

Predictus igitur rex Petrus iam adolescens factus, consilio prudentis matris comitatus nobilibus vassallis suis, venit ad regem Castelle et eidem inseparabiliter adhesit quamdiu guerra duravit. Habito igitur prudenti consilio, reges castrametati sunt iuxta Avilam, in loco sanissimo et frigido³⁷ in estate media, qui vulgo [dicitur] Palomera, unde si opus esset commode subvenire possent suis qui erant ultra serram; et defendebant villas et castra contra regem Marroquitanum et illis qui erant in Terra de Campis. Sic et in medio constituti timebantur ab hostibus utrinque, nec licebat eis vagari passim sicut vellent.

Comperto vero quod rex Marroquitanus revertebatur in terram suam, moverunt castra versus regem Legionis, premitentes virum nobilem, prudentem et strenuum Fernandum Roderici de Alverrazim cum multitudine militum qui detinerent regem Legionis et exer-

citum eius in regno Castelle ne libere possent ad propria remeare. Prescivit autem hoc rex Legionensis et cum nimia festinantia reversus est in terram suam, ita quod dictus vir nobilis Fernandus Roderici non potuit eum consequi in regno Castelle, sed tamen persecutus est eum usque in regnum suum. Insecuti vero reges cum exercitu suo milites quos premiserant, intraverunt in regnum Legionis, vastantes undique totam terram, utpote que non habebat defensorem. Expugnaverunt et vi ceperunt opidum quod dicitur Castrum Viride, ubi captus fuit comes Fernandus de Cabrera, et Alvarus Pelagii vir nobilis, et Petrus Ovarii, et Alfonsus Armillez, Portugalensis quidam nobilis, cum omnibus militibus suis. Deinde procedentes ulterius aporpinquaverunt Benevento, ubi erat rex Legionis cum mauris et christianis vasallis suis, et pervenerunt usque Astoricam, quidam et usque Ravanal. Alii vero usque in ingressum terre que dicitur Berezo.

Sic igitur vastantes regiones circu[m] adiacentes reversi sunt Legionem, et obsidentes Castrum iudeorum vi ceperunt illud, et mu-nientes retinuerunt. Et sic cum honore magno et preda multa reversi sunt in regno Castelle.

Anno sequenti, scilicet tercio post bellum de Alarcos, rex Marroquitanus iterum venit ad terram que est ultra serram; et obsedit villam que dicitur Madrit, et tenuit obsessam multis diebus, quam protexit virtus Divina per ministerium Didaci Lupi et aliorum nobilium et populorum qui erant in ipsa villa. Tunc rex predictus, recedens ab obsidione, ivit versus Ucles et Obte et Concam, et sic reversus est in terram suam.

Eodem tempore, rex Legionis recuperavit Castrum iudeorum, iuxta Legionem. Rex vero Castelle et rex Aragonum iterum intraverunt in regnum Legionense et multa mala Legionensibus intulerunt. Rex Legionis semel ivit ad regem Marroquitanum, quem invenit apud Yspalim.

Tandem treugua facta inter regem Marroquitanum et regem Castelle, ipso reverso in sedem regni sui, scilicet Marrocos, reformata est pax inter regem Legionis et regem Castelle, que non potuit aliter reformari, nisi rex Castelle filiam suam dominam Berengariam regi Legionis copularet, in matrimonio de facto, quia de iure non poterat, cum ipsi reges attinerent sibi in secundo gradu consanguinitatis.

Gloriosus vero rex Castelle non oblitus malorum que rex Navarre intulerat sibi et regno suo, tempore angustie sue, intravit in regno suo, et cepit ipsum vastare. Rex Navarre, videns quod non

32 *En el manuscrito dice* defende.

33 *En el manuscrito dice* Ea tempestate. *Vid. nota núm. 4.*

34 *En el manuscrito dice* amica.

35 *En el manuscrito dice* supplicabantur.

36 *En el manuscrito dice* quoniam.

37 *El manuscrito copia* frigida.

poterat ei resistere, derelicto regno, confugit ad regem Marroquitani; et ivit ad civitatem Marrocos implorans ipsius auxilium, et supplicans ut ei³⁸ subvenire dignaretur. Interim vero rex Castelle obsedit Victoriam, et dum duraret obsedio castra omnia circum adiacentia acquisivit, scilicet Trivinno, Arganzon, Sancta Cruz, Alchorroza, Victoriam Veterem, Eslucia, terram que dicitur Ipuzcaia, Sanctum Sebastianum insuper, Maranon, Sanctum Vincentium et quedam alia. Tandem redita est ei Victoria, et sic habuit totam Alavam, et terras circum adiacentes, et sic cum victoria reversus est Castellam.

Rex Navarre destitutus omni auxilio, recepta quadam summa peccunie et quibusdam redditibus sibi assignatis a rege Marroquitano in Valencia ibi multo tempore moram fecit. Treuga³⁹ facta est inter regem Castelle et eundem regem Navarre, remanentibus cunctis castellis et villis que acquisierat rex Castelle in regno regis Navarre, in potestate eiusdem⁴⁰ regis Castelle.

Post ista vero gloriosus rex Castelle, cui non erat quies nisi nunquam quiescere, neque delectatio nisi labor continuus, laboravit ut haberet totam Uasconiam, quam sibi credebatur de iure competere tanquam sibi promissam ab Henrico rege Anglorum, socero suo. Duxerat quidem nobilis rex Castelle filiam dicti Henrici regis, dominam Alienor, nobilissimam moribus et genere, pudicam et valde prudentem, cum qua sepe dictus rex Henricus dicebatur genero suo regi Castelle Uasconiam promisisse.

Eo tempore⁴¹ regnum Anglie tenebat rex Iohannes, cognomen Sine Terra, frater predictae regine Alienor. Rex siquidem Henricus quatuor habebat filios, scilicet regem iuvenem [et] comitem Britanic, qui ambo ante mortem patris mortui sunt. Ricardum, comitem Pitavensis, qui patri successit in regno, qui reversus⁴² [erat] de ultra marinis partibus, cum obsedisset castrum quodam in terra Lemovicensis vel prope, cum sagitta letaliter vulneratus, viam ingressus est universe carnis. Quartum Iohannem Sine Terra, qui fratri Ricardo successit in regno cum idem Ricardus sine prole decessisset.

Tempore huius Iohannis regis quem Filipus, rex Francorum, pri-
vaverat Normania et Andegavia et terra Turonensium et civitate fa-

mosa Pictavi, scilicet rex Castelle cum quibusdam de vassallis suis intravit Uasconiam et fere totam occupuit, preter Baionam⁴³ et Burdegalim habuit et Blayam, et Borc que sunt ultra Garonam, et terram que est inter duo maria; et sic reversus est in regnum suum. Ante quam iret in Uasconiam, facta fuerat treugua inter ipsum et regem Legionis. De Uasconia vero rediens pacem firmavit cum eodem rege, recepitque dominum Didacum Lupi, qui iam diu exulaverat.

Causa vero discordie inter gloriosum regem Castelle et regem Legionis fuerat [quod] idem rex Legionis dimiserat filiam regis Castelle, reginam scilicet dominam Berengariam, de qua idem rex Legionis iam susceperat duos filios et duas filias.

Nobilis igitur rex Castelle licet tanquam vir sapiens et discretus intelligeret quia laborare in acquisitione Uasconie hoc esset litus arare, neccessitate tamen quadam compulsus non poterat desistere ab incepto. Paupertas siquidem terre, inconstancia hominum, in quibus rara fides inveniebatur, terram Uasconie ipsi regi rediderant odiosam sed amor coniugis, et ne ipsam contristaret ipsum cepto pertinaciter insistere compellebat. Videns tandem quod non proficeret, uascones ipsos, tam nobiles quam populos civitatum, absolvit a iuramento et omaggio quo ei tenebantur astricti. Felix dies et regno⁴⁴ Castelle semper amabilis, qua gloriosus rex pertinacie cessit et destitit ab incepto!. Auri fontem irriguum dessicasset Uasconia et nobilitatem procerum hausisset.

Ante quam rex nobilis iret in Uasconiam filiam suam puellam Blancam nomine, que nunc est coronata regina Francorum, tradidit nuptu Lodovico, filio Philippi regis Francorum, qui nunc regnat in regno Francie pro patre suo. Postquam rediit de Uasconia, alteram filiam suam scilicet Urracam tradidit in uxorem Alfonso, filio Sancii regis Portugalie, qui postea regnavit pro patre suo Sancio in eodem regno.

Eodem tempore, gloriosus rex duos habebat filios, Fernandum et Henricum. Fernandus cum pervenit ad annos pubertatis tante liberalitatis erat, ne dicam prodigalitatis, quod cum multa daret se nichil dedisse credebatur, cum adhuc superessent qui peterent quorum cupiditati explende sufficere non valebat.

Ex omni parte Yspanie catervatim confluebant ad ipsum nobiles quos omnes velud notissimos recipiebat, et multis muneribus eorum indigentiam relevabat. Imberbis iuvenis tandem custode re-

38 *En el manuscrito dice et.*

39 *En el manuscrito dice Tiruga.*

40 *En el manuscrito dice reusdem.*

41 *En el manuscrito dice Ea tempestate. Vid. nota núm. 4.*

42 *En el manuscrito dice reversus.*

43 *El manuscrito repite la sílaba io y escribe Baioionam.*

44 *En el manuscrito dice regni.*

moto gaudebat equis canibusque et aprici gramine campi. Ludebat in avibus diversi generis. Mores eius supra modum a quoequalibus laudaba[n]tur. Factus autem grandiusculus, circa finem adolescentie, prudenciam induens cum robore iuvenilis etatis cepit omnia predicta in quibus gloriabatur vilipendere et armorum usui cepit iuvare⁴⁵ libenter, adhærens illis quos in armis strenuos noverat et rerum bellicarum expertos. A[r]debat desiderio guerre sarracenorum, illam tractans cum familiaribus, et eam sepe volvens in animo, nec ei iam studium aliud placere poterat nisi milicia et usus armorum.

Videns autem rex gloriosus desiderium filii et pulcritudinem eius, erat enim valde pulcher et robur iuvenilis etatis, delectabatur in eo gratias agens Domino qui filium talem dederat ei qui posset iam quoadiutor eius existere in regni regimine et in rebus bellicis vices eius supplere posset in parte.

Manebat in alta mente regis positum quod nunquam de ipsa exciderat infortunium quod passus fuerat in bello de Alarcos. Sepe revocabat ad animum diem illam, habens desiderium vicem reddere regi Marroquitano, et pro hac re sepe Dominum deprecabatur. Altissimus, qui paciens redditor est, videns desiderium gloriosi regis, inclinavit aurem suam et de excelso solio glorie sue orationem eius exaudivit. Irruit igitur Domini Spiritus in regem gloriosum, et induit eum virtus ex alto sicque quod, tam longo tempore preconcepserat, produxit in actum. Movit igitur guerram regi Marroquitano confisus de misericordia Domini nostri Ihesu Christi, et statim intravit cum filio suo in terram predicti regis, versus partes Murcie, sed quia paucos habuit de vassallis suis non multum nocere potuit⁴⁶ mauris. Sed dum ipse ageret in partibus illis, Alfonsus Telli et Rodericus Roderici, vassalli eius, cum quibusdam Tolletanis obsederunt turrem de Guadalferza, et machinis apositis eam vi ceperunt.

Rex vero Marroquitanus quartus [ab] Abdelimum, filius eius qui venit ad Alarcos, audito quod rex Castelle moverat ei guerram, indignans et furore repletus tanquam vir strenuus et bellicosus, impaciens more, colecta infinita multitudine militum et peditum, apertis siquidem thesauris suis stipendia largissima largitus est suis; tunc enim florebat regnum Marroquitenum prudentia et divitiis, et multitudine bellatorum transfretavit. Transitum facit per Yspalin et Cordubam, transiens portum de Muradal, obsedit castrum quod dicitur Salvatierra, tunc erat caput milicie fratrum de Calatrava, mu-

nitum quidem multis armis diversi generis, frumento et ordeo, et multiplicis generis legumine, carnibus et viris strenuis fratribus scilicet et aliis nobilibus et preclaris viris. Firmata est obsessio, ceperuntque castrum expugnare cum machinis mire magnitudinis quod alias inexpugnabile videbatur. Rex autem nobilis, hoc audito, precepit domino Didaco ut cum vasallis suis et quibusdam aliis magnatibus apud Toletum moram faceret.

Ipse vero rex discurrebat per villas et castella que sunt ultra serram, confortans animos hominum. Exercitus autem quem potuit habere manebat in serra Sancti Vincencii. Pauca namque concilia secuta fuerant ipsum in illo tempore. Post duos menses et eo amplius, de mandato gloriosi regis, predictum castrum scilicet Salvatierra redditum fuit regi Marroquitano, quia iam ipsum defendere non valebant, salva vita illorum qui intus erant et salvis rebus mobilibus quas secum asportare potuerunt. O!, quantus luctus hominum, vox una mulierum plangentium et percutientium pectora sua pro amissione Salveterre. Sed luctus ille, per misericordiam et virtutem Domini nostri Ihesu Christi qui adiutor est suorum in oportunitatibus, in tribulatione, anno revoluto, in gaudium est conversus.

Vere quidem presagio quodam castrum predictum nominatum est Salvatierra: salvavit enim terram totam per illud castrum Deus dupliciter, quoniam adventus regis Marroquitani in nullo alio nocuit terre in anno illo, cum multa dampna inferre potuisset. Preterea captio Salveterre fuit occasio precipua belli gloriosi, quod comissum est in anno sequenti in Navas de Tolosa, in quo, per virtutem crucis Christi, victus est rex Marroquitanus.

Tactus namque dolore cordis intrinsecus rex gloriosus posuit animam suam in manibus suis, et habito tractatu et deliberatione cum filio suo et cum domino Didaco et cum archiepiscopo Toletano et aliis magnatibus regni, firmatum est ut in anno sequenti spem suam ponentes in Deo pugnarent contra regem Marroquitenum ubi per eum staret.

Exiit igitur edictum a rege glorioso per universum regnum, ut intermissa constructione murorum⁴⁷ cui omnes insistebant, arma bellica compararent et se ad bellum futurum prepararent.

Post hoc, elapsis vix quindecim diebus, predictus Ferrandus, filius regis, flos iuvenum, decus regni patris dextera, vite sue, correptus acuta febre, in Madrit terminum dedit. Emarcuit cor regis,

⁴⁵ En el manuscrito dice unare.

⁴⁶ El manuscrito copia potum.

⁴⁷ En el manuscrito dice constrictione maurorum.

obstupuerunt principes eius et nobiles terre, populi civitatum extabuerunt, sapientes et territi sunt animadvertentes quod ira Dei et indignatio decreverat terram ponere desolatam. Nusquam luctus aberat⁴⁸ seniores consperserunt capita sua cinere, induti sunt omnes saccis et cilicio, virgines omnes scalide, facies terre penitus inmutata est. Nobilissima regina Alienor, audita morte filii, mori cum eo voluit et intravit lectum in quo iacebat filius; et supponens os ori et manus manibus complicans, nitebatur vel eum vivificare vel cum eo mori. Sicut asserunt qui viderunt, nunquam dolor illi similis visus fuit. Exclamare libet cum populo: "O altitudo divitiarum sapientie et scientie Dei! quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, et investigabiles vie ipsius" [Rom., 11, 13]; "profunde nimis facte sunt cogitationes eius" [Ps., 91, 6], et nos insensati non intelligimus que videbantur incia dolorum et confirmatio malorum ipsa fuerunt finis malorum et incium gaudii et consolationum.

Sepulto namque predicto filio regis in monasterio regali quod est iuxta Burgis situm, per manum archiepiscopi Toletani, presente regina domina Berengaria, et lamentantibus cunctis qui erant in Castella. Rex namque gloriosus et uxor eius et do[mi]nus Didacus remanserunt ultra serram. Reversus est archiepiscopus et regi[n]a domina Berengaria ad regem, quem invenerunt apud Guadal-faiaram.

Ex inde Rodericus, archiepiscopus Toletanus, missus est ad regem Francie et ad principes et alios nobiles illarum partium ut ostenderet eis angustiam populi Christi et discrimen belli futuri.

Rex vero nobilis ivit Concam, ubi⁴⁹ colloquium habuit cum amico suo Petro, rege Aragonum, et iuramento sibi eum astringit ut octava die festi Pentecostes proximo venturus esset apud Toletum, cum rege Castelle paratus ad bellum contra regem Marroquitano.

Recesserunt ab invicem, colloquio habito, et rex nobilis indutus virtute ex alto ivit ad castrum quod dicitur Alarcon; et, ibidem dimissis uxore et filia, cum paucis militibus et hominibus quarundam villarum et domesticis suis, cepit infra XV dies nobile castrum de Xorquera, quod inexpugnabile videbatur, et castrum de Alcala, et las Cuevas de Garanden, que omnia munivit⁵⁰ armis et hominibus; et sic cum gaudio reversus est in terram suam.

48 En el manuscrito dice aberat.

49 El manuscrito copia vir, con evidente mala lectura de la abreviatura de ubi, que consiste en una "i" sobre una "u".

50 En el manuscrito dice munium.

[La batalla de las Navas de Tolosa]

Incia gaudii hec fuerunt. Omnes qui in captione Salveterre et in morte filii regis pre dolore et angustia defecerant animis, confortati sunt in Domino et in potentia bonitatis eius, adeo quod ex tunc omnium, tam nobilium quam ignobilium, desiderium summum erat bello lacessere⁵¹ regem Marroquitano. Vere virtus Domini nostri Ihesu Christi, qui vere Deus est et Homo, latenter operabatur, que tam subito corda hominum potuit inmutare, de timore in audanciam, de desperatione in confidenciam sumam.

Archiepiscopus autem Toletanus adiit regem Francie, cui cum exposuisset causam vie et necessitatem et angustiam populi christiani, neque verbum bonum habere potuit ab ore eius. Circuivit totam Franciam supplicans magnatibus et multa pollicens eis ex parte regis Castelle, sed nec unum ex eis movere potuit.

Misit preterea rex nobilis, cuius intencio tota et studium in hoc erat, in partes Pitavie et Uasconie virum industrium magistrum Arnaldum, fisicum suum, qui concitaret animos potentum multa promittens ex parte regis ad bellum futurum. De partibus illis multi nobiles et magnates cum archiepiscopo Burdegalensi venerunt in auxilium regis Castelle, in estate proxima cum iam inmineret tempus belli. De Provincie vero partibus, per quas transitum fecerat archiepiscopus predictus, venit archiepiscopus Narbonensis et quidam alii de Provincia Vienensi.

Circa festum igitur Penthecostes ceperunt undique gentes confluere ad civitatem Toletum; et in octava die eiusdem festi Petrus, rex Aragonum supradictus, intravit Toletum, sicut promiserat, uno tantum milite committatus. Secuti sunt eum postea vasalli sui multi et boni, et ad res bellicas expediti.

Dum convenirent nobiles et populi regis Castelle et regis Aragonum, cunctis qui venerant de Pittavia et de Uasconia et de Provincia et de aliis partibus et ipsi regi Aragonum expensas omnes nobilis rex Castelle sufficienter ministrabat. Ibi⁵² tanta copia auri effundebatur cotidie, quam vix et nummeratores et ponderatores multitudinem denarriorum qui neccessarii erant ad expensas poterant numerare. Universus clerus regni Castelle, ad petitionem regni, medietatem omnium reddituum suorum in eodem anno concesserant domino regi. Preter stipendia cotidiana regi Aragonum,

51 En el manuscrito dice lacessere".

52 El manuscrito copia Ubi.

multam sumam pecunie misit antequam ipse de regno suo exiret: pauper enim erat, et multis debitis obligatus; nec sine adiutorio regis Castelle potuisset militibus suis, qui eum sequi debebant, stipendia necessaria largiri.

Ardentes igitur universi desiderio belli futuri festinabant castra movere, sed Pictavini et alii ultra montani nec habebant equos aptos ad prelium, nec iumenta ad ferendas sarcinas in expeditione neccesarias. Quibus omnibus nobilis animus principis gloriosi, qui aurum velud aquam effundebat, neccesaria largissime donavit.

Moventes igitur castra in nomine Domini Ihesu Christi, profecti sunt versus Malagon, quod in momento et velud in ictu oculi rapuerunt de manibus maurorum, concidentes in frustra quotquot ibi reperti sunt. Deinde aporpinquantibus illis ad Calatravam, redita est eis per manum mauri qui dicebatur Avencalem, reservata vita viris et mulieribus qui reperti sunt ibidem. Ceperunt tunc Beneventum, Alarcos et Caracuel.

Videntes autem ultra montani, qui solebant in umbris degere, in temperatis regionibus [a]lestum nimium et fervorem solis, ceperunt murmurare, dicentes quod ad bellum venerant contra regem Marroquitani, sicut eis fuerat predicatum; quem, cum non inveniebant, volebant modis omnibus repatriare. Quo audito dolebant omnes christiani de recessu quem parabant. Erant etenim fere mille milites nobiles in armis, strenui et potentes, et fere sexaginta millia peditum armatorum, quorum quasi caput et princeps erat archiepiscopus Burdegalensis.

Laboravit rex nobilis cum rege Aragonum ut eos retineret, sed istud nullatenus efficere potuerunt. Licet autem consultum fuisset regi nobili ut eos terreret verbis asperis⁵³ atque minis quia sua consumpserant et ab eo munera multa receperant, noluit tamen acquiescere predicto consilio, sed in pace permisit eos abire, donans archiepiscopo Burdegalensi munera et expensas. Tunc autem exercitus regis Marroquitani non distabat ab exercitu christianorum per dietas duas. Mirabilis Deus in factis suis, qui tam mirabiliter providit Yspanie et precipue regno Castelle, ut, recedentibus ultra montanis, gloria victoriae belli famosi Yspanis non ultra montanis atribueretur. Illis autem abeuntibus, pauci remanserunt cum Theobaldo de Blazon, filio Petri Roderici de Guzman, et cum archiepiscopo Narbonensi, qui oriundus fuerat de Catalonia.

Exhilarati autem christiani contra meditationem qui prius fue-

53 En el manuscrito dice aspersit.

rant contristati, castra moverunt versus Salvaterra[m], ubi⁵⁴ et castametati sunt. Sequenti vero die ibidem remanserunt, et de mandato regum, tam nobiles quam populi, armati prodierunt in campum quasi iam pugnaturi contra hostes. Terribiles quidem erant castrorum acies ordinate, nunquam tot et talia arma ferrea in Hispaniis visa fuerunt. Exhilarati reges tam dulci et tam terribili visione, concipiunt ingentes animos et robur addidit⁵⁵ cunctorum animis et corporibus spes victoriae preconcepta. Moventur castra celeriter et ilariter versus portum de Muradal, cui, cum aporpinquarent, pro certo comperiunt partem exercitus regis Marroquitani tenere portum de Losa, qua nulli preter eorum⁵⁶ voluntatem transire licebat. In cetum adeunt⁵⁷ procures, conveniunt in temptorium regis Castelle, rex Aragonum et rex Navarre, qui tunc iam aderat, licet cum paucis militibus advenisset; archiepiscopi Toletanus et Narbonensis; nobilis vassallus regis gloriosi Didacus Lupi, et alii magnates utriusque regni deliberaturi quid in tanta⁵⁸ necessitate agendum⁵⁹ esset. Aliis visum est ut rediret quilibet in terram suam, quod cum honore et gloria fieri posset, ex quo montes nullo modo transire licebat. Aliis vero visum est querendum esse alium portum. Sed regi glorioso visum est esse turpe referre pedem.

Discedunt hora vespertina nullum consilium invenientes quod eis placeret, sed disponunt implorare Divinum auxilium iuxta consilium regis Iosaphat, de quo legitur in Libro Regum, "cum ignoramus quid agere debeamus, hoc solum residuum habemus, ut oculos" [2 Par., 20, 12] ad celum levemus.

Solus Garsias Romerus, vir nobilis, prudens, strenuus et fidelis vasallus regis Aragonum, remanserat cum rege glorioso in tentorio suo. Tunc misit Deus quendam in specie pastoris, qui regi glorioso locutus est secreto, promittens se indicaturum cui ipse mandaret locum valde propinquum, per quem totus exercitus sine periculo transire posset montes altissimos. Gavissus rex, gaudio magno, iussit a[c]cersiri dictum Garsiam Romerum et, eidem que a pastore didicerat, indicavit. Qui statim exiens de mandato regis gloriosi, vocatis militibus suis, pastore duce pervenit ad quendam locum, sole iam

54 Vid. nota núm. 49.

55 En el manuscrito dice addide.

56 Añade innecesariamente la palabra eorum.

57 En el manuscrito dice abeunt.

58 El manuscrito copia tanti.

59 En el manuscrito dice agende.

occidente, unde aspexit oculis quod pastor promiserat nobili regi. Letus et ovans ad regem gloriosum revertitur cum festinantia, nuncians ei quod ita invenerat, sicut pastor dixerat supradictus.

Creditur ab his qui recte sapiunt, quia non purus homo sed aliqua divina virtus extitit qui in tanta angustia subvenit populo christiano, cum tot adalides, tot pastores, tot fratres de Calatrava per loca illa sepe discurrerent, nullus tamen eorum de loco illo aliquid sciret nec idem pastor postea comparuit. Siluerunt illa nocte; summo mane divulgatum est verbum istud in castris; repleti sunt omnes gaudio magno et, moventes castra, transierunt eadem die scilicet die sabbati prerrupta montium et concava valium et, descendentes in planiciem, castrametati sunt ex opposito castrorum regis Marroquitani.

Videntes autem mauri castra christianorum stupore repleti sunt pariter et timore. Mane sequenti, die dominice, mauri prodeunt in campum pugnare parati, sed christiani quieverunt illa die defendentes tentoria ab incursu sarracenorum.

Mauri etenim in superbia elati circumquaque precipites ferebantur, usque ad tentoria christianorum pervenientes. Sed intelligentes quod christiani pugnare nolebant illa die, reversi sunt cum rege suo tanquam victores in locum castrorum suorum.

Aurora lucis rutilat, precedens preclarissimam et felicissimam diem, qua siquid labis vel obprobri contraxerat rex gloriosus et regnum eius in bello de Alarcos, pugnandum erat per virtutem Domini nostri Ihesu Christi et victoriosissime Crucis, in qua[m] blasphemaverat ore poluto rex supradictus Marroquitanus.

Audito namque quod rex gloriosus miserat archiepiscopum Toletanum et legatos suos in Franciam et in alias regiones christianorum invitare populum catolice fidei sectatorem ad bellum futurum, fertur dixisse rex Marroquitanus, quia ipse potens erat bellare contra omnes qui signum Crucis adorabant: "Domine Ihesu Christe, tu deiecisti eum dum elevaretur⁶⁰ [Ps., 72, 18] nam tales tolluntur in altum effrenata superbia ut lapsu graviore ruant.

Surgunt igitur christiani post mediam noctem, in qua hora Christus, quem collebant, victor surrexit a morte, et auditis missarum sollempniis, recreati vivificis sacramentis corporis et sanguinis Dei

nostri Ihesu Christi, munientes se signo Crucis, sumunt celeriter arma bellica et, gaudentes, currunt ad prelium tanquam ad epulas invitati; non illos retardant fragosa et saxosa loca, non concava vallium neque prerrupta montium; feruntur in hostem parati mori vel vincere.

In prima acie ex parte gloriosi regis erat nobilis vassallus eius, fidelis et strenuus, Didacus Lupi, et cum eo Sancius Fernandi, filius Fernandi regis Legionis et Urrace sororis eius, et Lupus Didaci, filius eius, et alii consanguinei ipsius et amici et vassalli. Ex parte vero regis Aragonum aciem primam regebat Garsias Romanus, vir nobilis, strenuus et fidelis, et cum eo erant alii quam plures aragonenses nobiles et potentes. Alie vero acies disposite sunt dextra levaque, sicut ordo bellorum exigit. Ultimas vero acies reges dirigeabant, uterque suam separatam ab altera. Rex autem Navarre in parte sua tenebat aciem, armis et viris nobiliter instructis, et sic quicque coram facie sua gradiebantur nec revertabantur cum ambularent.

In primis aciebus disposite⁶¹ mauros inveniunt paratos ad prelium. Congrediuntur, pugnatur utrinque cominus lanceis, ensibus⁶² et clavis; nec erat locus sagitariis. Insistunt christiani, resistunt mauri, fit fragor et tumultus armorum, stat bellum, neutri vincuntur, licet hii quandoque propellant⁶³ hostes, quandoque ab hostibus repellantur. Conclamatum fuit aliquando a quibusdam perditis christianis retrocedentibus et fugientibus quod succubuerant christiani.

Audito feriali clamore, rex Castelle, gloriosus et nobilis, qui paratus erat magis mori quam vinci, precepit illi qui vexillum eius ante ipsum gestabat ut urgeret equum calcaribus et properaret⁶⁴ concito montem, ubi erat impetus belli, conscendere, quod et statim factum est. Quo cum ascenderunt christiani videntes mauri sibi quasi novas acies imminere cedunt, virtute Domini nostri Ihesu Christi superati.

Rex autem Marroquitanus, qui sedebat in medio suorum, stipatus satellitibus electis ad pugnam, surrexit, equum vel equam ascendit, terga fuge dedit, ceduntur sui, ruuntque catervatim et locus castrorum et tentoria maurorum fiunt sepulchra occisorum. Qui evaserunt de bello dispersi errabant in montibus tanquam oves, non habentes pastorem; ubicumque inveniebantur, trucidabantur.

61 En el manuscrito dice acies dispositi.

62 En el manuscrito dice censibus.

63 En el manuscrito, procellant.

64 En el manuscrito dice properatet.

60 En el manuscrito dice alevaretur.

Quot millia maurorum ceciderunt in die illa et in profundum inferni descenderunt, quis numerare queat?; ex parte vero christianorum paucissimi mortui sunt in die illa. Cantare potuerunt christiani cum psalmista: "Benedictus, Dominus, Deus meus, qui docet manus meas ad bellum et digitos meos ad prelium". "Misericordia mea et refugium meum susceptor meus et liberator meus", etcetera. [Ps., 143, 1 y 2].

Saciati sanguinis maurorum effusione christiani, et lassati armorum pondere et [a]jestu et siti nimia, advesperacente iam die, revertuntur in castra maurorum, et ibidem nocte illa quieverunt ubi⁶⁵ victualia quibus indigebant ad habundanciam reppererunt. Consequenter autem, moventes castra, processerunt in antea et, invenientes nobile castrum scilicet Bilche vacuum et derelictum, intraverunt et munierunt illud. Vannos in super retinuerunt, et Tolosa et Ferrat Deinde pervenientes ad Ubedam obsederunt illam; ubi⁶⁶ invenerunt infinitam multitudinem maurorum conclusam. Desertis etenim aliis civitatibus, sicut Baecia quam invenerunt vacuum, et aliis villis vicinis, confluerant omnes ad Ubedam, tanquam ad locum munitiorem et eorum defensionem aptiorem. Sed ipsa multitudo conclusa, sibi gravis erat et honerosa et pre nimia pressura fere moriebantur.

Videntes autem mauri potenciam christianorum qui adversus eos iam prevalebant ipsos viriliter expugnando, intelligentes, et se destitutos omni consilio et auxilio quoniam rex Marroquitanus aufugerat in Yspalin, unde et transfertare disponebat, tradiderunt se in manus regis gloriosi et regis Aragonum, tali pacto ut conservata⁶⁷ sibi vita, preda fierent hostibus tam ipsi quam omnia sua.

Sicut referebant aliqui de mauris ipsis qui tunc in eadem villa capti fuerunt, quibus numerus inclusorum notus esse credebatur, fuerunt ibi capti fere centum millia sarracenorum parvulis et mulieribus connumeratis.

Omnia mobilia que preciosa fuerunt inventa data fuerunt regi Aragonum et illis qui venerant cum ipso ad bellum; de⁶⁸ mauris et multis secum duxit captivos.

Dispersa est et distributa illa multitudo maledicta, que inclusa fuit in predicta villa, per omnes regiones christianorum, cum de di-

versis mundi partibus. Aliqui pauci interfuerunt in predicto glorioso et triumphali bello proposuerant ulterius procedere, sed Deus cuius voluntati resistere nemo potest impedivisse videbatur.

Occulta quidem sunt iudicia Dei. Fortase aliquid elationis et superbie contraxerunt christiani ex victoria supradicti belli, cum soli Deo non sibi atribuire debuissent.

Nam cum aliquot⁶⁹ diebus moram fecissent in obsidione predicate ville, tot et tantos de christianis invasit multiplex infirmitatum varietas, et precipue fluxus ventrium quod pauci remanserunt sani, qui, si necessitas postularet contra hostes se defendere possent.

Eodem etiam tempore⁷⁰ tanta mortalitas accidit in hiis qui remanserant de bello quod in autumnio illo magna pars maiorum et seniorum in villis et civitatibus vite terminum dederunt. Videntes igitur reges quod nullo modo poterant ulterius procedere, habito tractatu et diligenti deliberatione, visum est fere omnibus ut redirent in terram suam.

Diruptis ergo pro parte muris sepedicte ville domibus et conflagratis⁷¹ sucis arboribus et vinneis quas succidere potuerunt, posita⁷² et Baecia in desolatione, munientes castra supradicta viris, armis et aliis necessariis reversi sunt ad propria cum victoria et honore et cum multa preda.

Tunc, gloriosus rex regi navarrorum, qui in auxilium eius venerat, licet cum paucis, restituit quedam castra de hiis que ipse rex nobilis ceperat de regno Navarre. Rex gloriosus et nobilis, hoste superbissimo devicto et prostrato, receptus est in Toletum cum exultatione et gaudio ab universis populis, clamantibus et dicentibus "Benedictus qui venit in nomine Domini" [Ps., 127, 26].

Tempore supradicti nobilis triumphus, dum reges catholici et eorum vasalli animas exponerent et regna pro exultatione nominis christiani, rex Legionis guerram movit regi Castelle sicut fecerat tempore alterius guerre.

Rex autem gloriosus, cum honore et gloria, cupiens vitam finire in guerra maurorum, non revocavit ad animum quod rex Legionis fecerat, sed⁷³ voluit amicaliter componere cum eo, ut sibi invicem prestarent auxilium contra mauros.

65 Vid. nota núm. 49.

66 Vid. nota núm. 49.

67 En el manuscrito dice conservatas.

68 El manuscrito repite innecesariamente ma.

69 En el manuscrito dice aliquod.

70 En el manuscrito dice Eadem et tempestate. Vid. nota núm. 4.

71 En el manuscrito dice conglagratiss.

72 El manuscrito copia ponita.

73 En el manuscrito dice si.

Interim dum de pace tractaretur circa initium quadragesime proximo secute post bellum, rex gloriosus cum tota intentio in hoc erat paucos homines secum milites cum domesticis suis et cum quibusdam de consiliis de ultra serram, ivit ad castellum Dominarum quod nunc dicitur Calatrava Nueva et cepit ipsum et retinuit. Deinde cepit Hecuvaxore qui locus nunc dicitur Sanctus Iacobus, et est castrum fratrum milicie Sancti Iacobi, iuxta Montiel.

Deinde obsedit cum illis paucis qui cum eo erant nobile castrum scilicet Alcaraz quod mirabile fuit. Supervenit tamen postea dominus Didacus et quidam alii magnates et firmata est obsidio. Expugnatum fuit viriliter et potenter cum machinis mirabilibus. Tandem per gratiam Dei reditum fuit regi glorioso, salva vita maurorum qui tunc ibi erant. In die Ascensionis receptus fuit rex gloriosus in eadem villa cum processione solempni ab archiepiscopo Toletano, purgata⁷⁴ maurorum spurcicia, recedentibus ipsis de villa, et eadem die archiepiscopus missam celebravit ibidem. Tunc et rex nobilis cepit castrum aliud munitissimum natura quod est inter Securam et Alcaraz scilicet Riopal et sic, cum honore et gloria, circa festum Pentecostes, reversus est ad partes de Gualdafaia.

Exinde vero, dirigens iter suum in partes Castelle cum unicum et sumum desiderium esset ei claudere diem extremum contra saracenos, pro exultatione nominis Ihesu Christi, videns quod rex Legionis prestaret magnum impedimentum illi tam sancto proponito tanquam laudabili, stipendia multa dedit⁷⁵ nobilibus et munera magna magnatibus, convocavitque multitudinem populorum innumerabilem ut saltem metu perterritus rex Legionis pacem firmaret cum rege glorioso; et si nollet iuvare ipsum contra mauros, saltem non impedire[t]. Firmata igitur tunc pace inter reges, mediante Didaco, expulso et Petro Fernandi de utroque regno, rex Legionis debuit intrare in terram maurorum ex parte sua, quod factum est.

Timens autem rex gloriosus inconstanciam regis Legionis, dedit ei do[m]inium Didacum, vassallum suum, qui secutus est eum cum sexcentis militibus ad minus, et tunc expugnaverunt Alcanteram et ceperunt eam et munientes⁷⁶ retinuerunt illam. Deinde moverunt castra versus Emeritam, et cum ibi per dies aliquot moram fecisset rex Legionis cum exercitu suo, inde reversus est in terram suam, resistente sibi domino Didaco atque contrarium suadente. Idem vero

74 *El manuscrito anota a continuación y por error las letras spur.*

75 *En el manuscrito dice dede.*

76 *En el manuscrito dice mutuentes.*

nobilis vassallus gloriosi regis, videns regis Legionis inconstanciam et pussillanimitatem, audiens et quod dominus suus rex scilicet gloriosus [obsedisset] Baeciam que iam rehedificata erat et muri reparati, noluit⁷⁷ sine domino redire in terram suam sed per deserta montium et fragosa loca silvarum, transitum faciens inter castella maurorum, eis invittis et renitentibus pervenit ad dominum suum gloriosum regem ad supradictam villam, ubi obsidio iam firmata erat.

Rex nanque gloriosus et nobilis, eo tempore quo rex Legionis, ymmo potius dominus Didacus, cepit Alcanteram, cum recenter surrexisset de lecto egritudinis ex qua pervenerat usque ad portas mortis, licet per se nullo modo posset equitare sine adminiculo aliqui cui inniteretur, venit usque Toletum. Et habens propositum firmissimum finire vitam suam in terra maurorum tempore guerre obsedit predictam villam, scilicet Baeciam, cum paucis nobilibus et cum paucis hominibus de populis civitatum et aliarum villarum.

Hoc autem factum est in principio mensis decembris, et duravit obsidio usque post festum Purificationis. Deficientibus autem victualibus exercitui et aliis neccessariis, coactus [est] rex nobilis recedere ab obsidione et redire in terram suam. Tanta siquidem fuit penuria ciborum in expeditione illa quod carnes asinine et caballine charissime vendebantur in macello. Illo nempe anno tanta fuit fames in regno Castelle presertim ultra serram et Extremadura quanta nunquam visa fuit nec audita in terris illis a seculis antiquis. Moriebantur siquidem homines catervatim, ita quod vix erat qui sePELLIRET. Tunc autem firmata fuit treugua inter regem Marroquitatum et nobilem regem Castelle. Pauci siquidem equi et alia pauca iumenta remanserant in regno Castelle, et hominum pars magna fame consumpta perierat. Mauri, e contrario, equis, frumento, ordeo et oleo et aliis diversis generibus ciborum multipliciter habundabant. Siluit igitur terra et rex quievit, et in quadragesima proxima reversus est in Castellam, ubi moram fecit usque ad initium septembris sequentis.

Eodem tempore⁷⁸ rex Aragonum, Petrus, exivit⁷⁹ de terra sua cum multitudine militum, et profectus est in partes Tolose in auxilium comitis Tolosani senioris, qui duxerat sororem eiusdem regis

77 *El manuscrito copia nolum.*

78 *En el manuscrito dice Eadem tempestate. Vid. nota núm. 4.*

79 *En el manuscrito dice exium.*

in uxorem, et filius⁸⁰ eiusdem comitis duxerat alteram sororem regis similiter in uxorem. Tunc autem Franci erant in partibus Tolosanis et tenebant fere totum vice comitatum Biterrensem et maiorem partem comitatus Tolosani.

Papa siquide[m] romanus Innocencius tercius dederat remissionem generalem omnium peccatorum omnibus illis qui venirent super Albigenses et alios hereticos qui erant in partibus illis. Puluverant namque hereses diverse facies quidem habentes diversas et caudas colligatas⁸¹, et multiplicabantur cotidie adeo quod periculosum erat universali ecclesie amplius talia dissimulare. Catholici ergo de diversis partibus et precipue de regno Francie venientes fere totam terram illam in modico tempore Christi fidei subiugaverunt castra multa et civitates munitissimas quasi⁸² inexpugnabiles in momento temporis subvertentes hereticos ipsos, diversis⁸³ penis affligentes et variis mortibus interimentes.

Operabatur siquidem manifeste et miraculose virtus Domini nostri Ihesu Christi, qui est Rex regum et Dominus dominancium, per mi[ni]sterium illustrissimi et fidelissimi comitis Simonis Montis Fortis, qui, velud alter Iudas Macabeus legem Dei zelans, viriliter et potenter bella Domini preliabatur. Predictum comitem Symonem Montis Fortis, cum quo erant fere quingenti milites, obsedit rex Aragonum memoratus et comes Tolosanus et alii comites cum eis et bar[on]es et nobiles terre, et populi multi, in quodam castro, fiduciam habentes firmam quod possent ipsum capere. Erat autem comes Symon, vir strenuus et bellicosus, et cor eius habens fiduciam firmam in Domino Ihesu Christo, pro quo, cotidie laborabat⁸⁴. Vident igitur periculum sibi et suis imminere in virtute Domini nostri Ihesu Christi, exeuntes de castro obsesso, irruerunt in castra et eos, per virtutem Christi, verterunt in fugam, et ipsum regem Aragonum cum multis militibus interfecerunt. Felix fuisset rex ille si vitam finisset statim post nobile triumphum belli commissi in Navas de Tolosa contra regem Marroquitanum.

Gloriosus autem et nobilis rex Castelle, circa principium mensis septembris exivit⁸⁵ Burgis et cepit proficisci versus Extrema-

duram. Proposuerat siquidem habere colloquium cum rege Portugalie, genero suo, in partibus Placentinis.

Igitur, cum esset apud Valem oleti, venit nuncius ex insperato⁸⁶ qui nunciavit ei mortem nobilissimi et fidelissimi vasalli sui, domini Didaci, de cuius morte doluit inconsolabiliter. Diligebat siquidem eum, et in eo super omnes viventes confidebat. Et cum iam cerneret sibi mortis⁸⁷ periculum imminere, quia iam valde debilis erat, senectute confectus et laboribus multis et doloribus attritus, proposuerat regnum et filium impuberem et uxorem et filias fidei predicti vasalli nobilis et fidelis comittere, et omnia in manu eius, et potestate dimittere, certam gerens fiduciam quod ipse⁸⁸ cuncta fideliter ministraret et omnia debita eius quibus multis obligatus tenebatur, solvere festinaret. Tanta igitur spe et in mortis⁸⁹ articulo constitutus, frustratus rex gloriosus doluit ultra modum.

Paucis diebus antea audierat mortuum esse Petrum Fernandi castellanum in partibus de Marrocos, quem velud inimicum capitalem rex nobilis persequabatur. Sic igitur leta tristibus et tristi[a] letis alternatim suscedunt, ut nemo gloriari possit dum est in vita presenti se felicem esse.

Resunto autem spiritu, rex gloriosus processit in antea, et, cum pervenisset ad quandam aldeam inter Arevalo et Avilam que dicitur [Guterrius Munionis]⁹⁰, cepit paulatim deficere; et circa mediam noctem, paucis de familiaribus suis sibi assistentibus, ingresus est viam universe carnis. Nobilis siquidem uxor eius tunc laborabat quartana.

“Noctem illam tenebrosus turbo possideat” [Job., 3, 6], non illustrent eam sidera celi, que ausa fuit tanto sole mundum privare; flos regni fuit, decus mundi, omni morum probitate conspicuus, iustus, prudens, strenuus, largus ex nulla parte maculam in gloria sua posuit.

Obiit autem octava die post festum sancti Michaelis. Dominus Didacus obierat circa festum exaltationis Sancte Crucis. Causam doloris perpetui quamdiu mundus iste duraverit, habet Castella, uno et eodem tempore tanto domino et rege tantoque viro et tam famoso vasallo ipsius orbata.

80 *En el manuscrito dice filiam.*

81 *El manuscrito copia colligatis.*

82 *En el manuscrito, quam.*

83 *En el manuscrito, diversas.*

84 *En el manuscrito dice baborabat.*

85 *En el manuscrito dice exium.*

86 *En el manuscrito, insperata.*

87 *En el manuscrito dice mortes, con signo de abreviatura sobre la “e”.*

88 *En el manuscrito dice ipso.*

89 *En el manuscrito dice in die.*

90 *El manuscrito omite el nombre del lugar.*

Murant qui cum rege erant ipsa tempestate, scilicet uxor regis et filia, archiepiscopus Toletanus et episcopus Palentinus et alii nobiles corpus iam vita privatum deferre ad monasterium regale quod idem rex de novo construxerat propriis su[m]ptibus iux[ta] Burgis.

Concurrunt undique populi civitatum et nobiles, audita morte tanti domini; et videntes se desolatos tanto rege versi sunt in stuporem intra se pre angustia spiritus gementes. Omnes mulieres sumpssere lamenta; viri consperxerunt pulvere capita, accinti ciliciis, induti saccis. Omnis gloria Castelle subito et velud in ictu oculi immutata est.

Igitur gloriosi regis corpore magnifice et honorifice tradito sepulture, nobilis uxor eius regina domina Alenor, tanti viri solatio, destituta pre dolore et angustia spiritus mortem habens in desiderio, incidit continuo i[n] lectum egritudinis, et in vigilia Omnium Sanctorum, circa mediam noctem, secuta virum, diem clausit extremum. Sepulta est autem iuxta regem in monasterio memorato. Quos una mens iunxerat et morum nobilitas decoraverat, idem locus sepulture conservat.

Infans erat fere trium annorum gloriosus et nobilis rex cum regnare cepisset. Regnavit autem fere L^a. annis et amplius. Mortuus est autem sub era M^a. CC^a. LII^a.

[Noticias de Oriente]

Circa tricessimum annum regni eius, capta fuis civitas sancta Iherusalem et tota Terra Sancta, preter Tyrum, qui vulgariter dicitur Sur, et preter Tripolin, que est in partibus Anthiocenis. Zaladinus siquidem soldanus Damasci et Babilonie pugnavit contra regem Iherosolimitanum et fratres Hospitalis et Templi; et, permittente divina iusticia, superavit eos; et, multis ex eis interfecit, aliis autem captivitatis, totam terram cepit, preter predictas civitates; et Sanctam Crucem Domini, que capta fuit in ipso bello, duxit captivam.

Quo audito, doluit ultra modum universus populus christianus et Papa Romanus misit predicatorum suos ad universos principes populi christiani, ut invitarent eos ad liberationem Terre Sancte. Fredericus autem Romanorum imperator signum Crucis suscepit, quem omnes principes Germanie secuti sunt; et cum innumera multitudine

ne militum et aliorum bellatorum transivit⁹¹ per Unguariam; deinde per Vulgariam; postea per Romaniam. Et pervenit in terram soldani Yconii, que confinis est terre principis Antiochie, devictis omnibus et confectis qui voluerant ei et exercitui suo resistere ne transiret.

Erat autem, sicut fama refferebat, proponitum firmum habens, ire prius in Damascum et in Babiloniam, et destruere totum regnum Zaladini et subicere christianis; deinde venire in Terram Sanctam et civitatem sanctam Iherusalem cum gloria et honore.

Istud quidem proposuit imperator terrenus, sed aliter disposuit Rex regum et Dominus dominancium, in cuius manu sunt omnium potestates et omnia iura regnorum. Nam, cum esset in finibus Yconiorum versus Antiochiam, cum vellet se valneare in quodam modico flumine, estus quippe erat, descendit in aquam et ibidem subito suffocatus est.

Ecce iudicia Dei abissus multa. Pars exercitus mortui sunt; pars autem residua convertit faciem suam ad loca que christiani tenebant adhuc intra terminos Terre Sancte.

Eodem tempore, Philipus, rex Francorum, et Ricardus, rex Anglorum, ex conducto pace inter⁹² se firmata, cum ducibus et comitibus et aliis baronibus et militibus multis mare transierunt et aplicuerunt a Acre quam tunc tenebant sarraceni. Obsederunt eam reges et potenter et viriliter expugnantes vi ceperunt ipsam. Rex autem Ricardus, priusquam [lac.]⁹³ ibi dum veniret, cepit Ciprum insulam et sibi eam subiugavit. Rex autem Philipus, correptus infirmitate gravissima, itaquod de vita eius desperabatur, transfretavit; et reversus est in terram suam. Sed rex Ricardus, strenuus et magnanimus, remansit et longo tempore moram fecit in partibus illis, deffendens que tenebant christiani et alia de novo acquirens. Sed audito quod rex Francie volebat ei guerram movere, transfretavit; et, dum transitum faceret terram ducis Austrie, que vulgo dicitur Esterrichia, captus est ab eodem duce et longo tempore detentus in captivitate. Tandem pro liberatione sua solutis centum milibus marcarum argenti reversus in terram suam; et cum obsedisset quodam castrum, sagitta letaliter vulneratus, nature debitum solvit, sicut supradictum est.

91 En el manuscrito, transium.

92 En el manuscrito dice inteer.

93 Hay una laguna para unas diez letras.

Circa quadragesimum annum⁹⁴ regni gloriosi regis, comes Flandrensis et comes Blesensis et alii barones de regno Francie miserunt in Italiam pro marchione Montis Ferrati quem sibi prefecerunt⁹⁵ et promiserunt firmiter quod ei tamquam domino obedirent. Conduxerant siquidem inter se quod irent ultra mare servire Domino Ihesu Christo. Convenerunt igitur omnes apud Venecias, et [cum] ibidem longam moram fecissent propter maliciam et fraudem venetorum venit ad eos Alexius, imperator Constantinopolitanus, filius Ysaac imperatoris qui interfecerat Andronicum proditorem notissimum, sicut fama refert, qui post mortem Emanuel[is] imperatoris usurpaverat sibi per violentiam et prodicionem imperium Constantinopolitanum. Dictus autem Ysaac imperator fuit avus domine nostre regine Beatricis, pater scilicet matris eius. Venit igitur predictus Alexius miserabilem querimoniam deponens de subiectis suis, qui eum iniuste proviverant imperio suo, supplicansque ipsis humiliter ut dignarentur ipsum iuvare pietatis intuitu. Quod si forte per eorum auxilium et recuperare posset imperium, omnia neccessaria Francis et Lombardis in subsidium Terre Sancte largissime ministraret. Victi ergo pietate et paupertate compulsi, secuti sunt illum quorum timore Constantinopolitani receperunt dominum suum, simulantes fidem exterius cum interiora ipsorum plena esset dolo. Recedentibus igitur Francis et Lombardis et navigantibus versus Terram Sanctam, conquerebantur autem de imperatore Alexio quod non responderet eis se⁹⁶ promissis. Constantinopolitani terga verterunt ad dominum suum imperatorem Alexium, et ipsum subiectione et obediencia promissa et debita privaverunt.

Videns autem Alexius nequiciam subditorum misit post Francos et Lombardos nuncios suos qui revocarent eos, quod et factum est. Venientes, autem, aplicuerunt iuxta civitatem scilicet Constantinopolim. Erant autem paucissimi respectu multitudinis populi Constantinopolitani. Sed potens est Dominus, sic in paucis ut in multis, cum voluerit triumphare. Adiuti ergo divina gratia, sine qua nichil possent facere, intraverunt per vim [in] civitatem et, interficientes dextera levaque multos de habitatoribus loci, obtinuerunt civitatem, et spolia eius infinita diripuerunt: aurum, argentum, lapides preciosos, pannos sericos diversi generis ornamenta quibus

94 *Se repite innecesariamente la palabra annum.*

95 *En el manuscrito profecerunt.*

96 *El manuscrito copia ser.*

plus omnibus supra omnes civitates que in mundo erat, Constantinopolis habundabat.

Eligitur in imperatorem Baldovinus, comes Flandrensis. Marchio vero Montis Ferrati factus est rex in Salonica. Eligitur in patriarcham quidam venetus, quem ego vidi consecrari Rome in ecclesia Sancti Petri per manum domini Innocencii III⁹⁷.

Ex illo tempore, latini obtinuerunt Constantinopolim⁹⁸, et ecclesia Constantinopolitana obedit ecclesie Romane, cuius patriarcham, non predictum sed successorem eius, vidi ego in consilio Lateranense, convocato sub Inocentio tercio. Quod concilium celebratum est anno revoluto post mortem gloriosi regis, in quo interfuerunt CCCC. XX. episcopi, et LXX. II. archiepiscopi et patriarcha Constantinopolitanus et Iherosolimitanus et Aquilensis et Grandensis. Abbatum vero et prior⁹⁹ et aliis dignitatibus fulgencium non erat numerus. Hoc autem fuit in festum Omnium Sanctorum, et id[em] ius mensis iulii sequentis dominus Innocencius tercius, vir bonus, cuius facta prosperavit Deus, ingresus est viam universe carnis.

[III. Enrique I y Fernando III]

Post mortem gloriosi regis, cum adhuc viveret uxor eius licet iam [a]egrotaret unde et mortua est. Henricus, filius eius, sublimatus est in regem, et receptus ab omnibus castellanis et prelatibus ecclesiarum et populis civitatum, et fecerunt ei omagium manuale. Puer autem erat bone indolis¹⁰⁰, sed nondum attigerat annum duodecimum, cum igitur domina regina Alienor laboraret in extremis, comendavit filium suum regem Enricum et regnum filie sue regine domine Berengarie.

Post mortem vero matris, regina domina Berengaria fratrem suum regem Henricum habuit in tutela sua, et curam regni gessit cum archiepiscopo Toletano et episcopo Palentino per tres menses vel paulo plus.

97 *El manuscrito copia Innocencii III.*

98 *En el manuscrito dice Constantinopolitanam.*

99 *En el manuscrito, prior.*

100 *En el manuscrito dice indolis.*

Magnates autem quidam indignati ceperunt machinari et quedam invenire figmenta per que rege¹⁰³ puero subducto de potestate et cura sororis et prelatorum ipsi dominarentur in regno pro sua voluntate. Factum est igitur quod maior pars varonum consensit in Alvarum Nunnii, ut fieret tutor regis et regni curam gereret.

Inducta igitur regina domina Berengaria ut cumque, ut predictus Alvarus Nunnii regem et regnum teneret, ita tamen quod, in omnibus arduis et maioribus negociis consilium et voluntas domine regine requireretur, et sine ipsa nichil fieret. Hoc totum iuravit Alvarus Nunnii, et super hiis fecit omagium domine regine. Quod utrum tenuerit¹⁰², ipse vidit.

Educto rege de potestate regine, post non multos dies, facta est divisio inter barones regni, quibusdam adherentibus Alvaro Nunnii, scilicet Goncalvo Roderici et fratribus eius, et aliis multis, quibusdam vero inter se contra istos pacta firmissima inc[]¹⁰³. Post non multum tempus Alvarus Nunnii factus est comes. Postea vero Gonzalvus Nunnii factus [est] comes regni status cotidie deteriorabatur, et non regimen sed potius regni desolatio ab omnibus procurabatur. Comes Alvarus Nunnii ductus consilio quorundam tractavit coniungendo matrimonialiter de facto, quia de iure [non] poterat, dominam Mafaldam, filiam regis Portugalie, Henrico, regi Castelle, quod et factum est.

Erant autem tunc inimicie gravissime inter comitem Alvarum et Lupum Didaci et Rodericum Didaci de Camberos; et procuravit idem comes cum fratribus ut rex guerram moveret predictis nobilibus, quod et factum est.

Eodem tempore, cum rex et illa regina qualis¹⁰⁴ essent apud Mirandam, separati sunt ab invicem de mandato domini Innocencii pape. Tunc et facta est conveniencia quedam simulata quidem et non vera inter comitem Alvarum et complices suos et alios nobiles.

Postea vero circa festum Assumptionis, cum convenissent omnes magnates apud Vallem oleti, ut de formatione pacis inter se tractarent, orta est inter eos dissensio nova; et tunc recesserunt a comite Alvaro Gonzalvus Roderici et fratres eius et omnes qui eum sequi

101 *En el manuscrito dice regi.*

102 *En el manuscrito dice tenunc.*

103 *Hay un espacio en blanco para diez letras.*

104 *El manuscrito repite otra vez qualis.*

tenebantur, et Alfonsus Telli et frater eius, et adhererunt omnes regine domine Berengarie. Similiter Lupus Didaci et Rodericus Didaci et Alvarus Didaci et Iohannes Goncalvi et omnes isti confederati sunt inter se contra comitem Alvarum et fratres eius et alios consanguineos ipsius qui ei favebant. Facta est igitur et firmata tanta dissensio et discordia inter predictas partes quanta numquam fuit antea in Castella.

Secessit igitur comes Alvarus pre timore in partes Toletanas et, cum tra[n]situm faceret per Extremadura[m], ascivit¹⁰⁵ animos maiorum sibi qui erant in civitatibus et in villis et nexu indissolubili¹⁰⁶ sibi eos conglutinavit et, ipsis faventibus, favebat ei fere tota Extremadura et terra que est ultra serram.

Igitur in yeme sequenti, cum regina domina Berengaria misisset quendam de domesticis suis ad fratrem suum per quem posset certificare de statu et salute ipsius, satellites quidam Sathane fraudulentis, vasa pessima, qui erant cum comite Alvaro finxerunt diabolicum quoddam commentum, componentes quandam maledictam cartam quam dixerunt se invenisse apud predictum nuncium regine, per quam nitebantur probare quod domina regina conspiraverat in mortem fratris cum Goncalvo Roderici et Alfonso Telli et quibusdam aliis magnatibus, ut sic possent illos omnes inducere in odium regis, quod cum multis modis prius temptassent nunquam illud efficere potuerant. Hac igitur occasione suspenderunt in patibulo predictum nuncium regine, volentes et sic denig[r]are famam domine regine et nobilium qui ei aderebant. Sed iustus Dominus, qui iusticias dilexit cuius vultus equitatem videt, qui salvat innocentem et innoxium, qui liberavit Susanam de manibus iudicum¹⁰⁷ iniquorum, ipse siquidem immunem tanti criminis et in nullo sibi consciam dominam reginam et eos qui favebant ei liberavit de angustia et exultavit in tempore tribulationis.

Ipsa siquidem regina, audita morte nuncii sui et intellecta machinatione diabolica, cognito et quod ei et sorori sue que circa erat minabantur contumeliam et dedecus, recessit de monasterio patris sui, in quo morabatur cum sorore sua, et ivit ad castellum Gonzalvi Roderici quod dicitur Aotiello. Ipse vero nobilis benignissime recepit eas et humiliter et devote servivit¹⁰⁸ eis, se et suos et sua exponens

105 *En el manuscrito dice ascium.*

106 *En el manuscrito, indissolubili.*

107 *En el manuscrito dice iudicium.*

108 *El manuscrito copia servium.*

voluntati earum quamdiu ibi moram fecerunt quod fuit usque ad mortem regis Henrici.

Comes autem Alvarus et sui cum rege venerunt ad Valem oleti in quadragesima proxima, et inde post Pascha, exeuntes cum militibus et extremaduranis qui ei favebant, ceperunt in valle de Trigueros vastare omnia bona Gonzalvi Roderici et fratrum suorum et aliorum qui eis favebant, suce[n]dentes domos eorum igni et bona alia crudeliter dissipantes. Deinde venerunt ad castrum quod dicitur Mont Alegre et obsederunt illud, et intus erat¹⁰⁹ Suerus Telli qui, videns regem, reddidit ei castrum suum. Postea vero, transitum facientes per Terram de Campis, pervenerunt usque Carrionem, ubi¹¹⁰ moram fecerunt per dies aliquod. Ex inde reversi sunt ad Villam alvam¹¹¹ del Alcor; et de nocte, pervenientes, Alfonsum Telli vulneraverunt gravissime, et rapuerunt equos et arma ipsius. Ipse vero protegente se divina misericordia evasit de manibus eorum et recepit se in terram suam, quam obsedit comes Alvarus cum rege et fautoribus ipsius¹¹², et tenuit multis diebus obsessam, sed non potuerunt eam capere. Recedentes ab obsidione illa, venerunt Palenciam.

Regina vero domina Berengaria et omnes qui ei favebant erant in Aotiello et in castro Cisneros, et in aliis villis vicinis. Erant autem omnes in tanta angustia constituti, ut quid agerent, ignorarent. Proposuerant tamen reddere terram suam regi, nisi¹¹³ tunc aliter cum comite Alvaro componere potuissent. Quod quasi impossibile vel saltem difficile videbatur.

Cum rex Henricus luderet in Palencia more solito cum pueris nobilibus qui eum sequebantur, proiecit unus eorum lapidem, et ipsum regem in capite graviter vulneravit. Ex quo quidem vulnere rex idem infra paucos dies vite terminum dedit. Cuius corpus extrahentes de Palencia comes Alvarus et sui posuerunt ipsum in quadam turre, in castro quod dicitur Tariago. Sic igitur mortuus est rex Henricus ante annos pubertatis, anno regni sui tercio nondum completo, in mense iunii.

109 *En el manuscrito dice erant.*

110 *Vid. nota núm. 49.*

111 *En el manuscrito dice villam aliam.*

112 *El manuscrito copia ipsius.*

113 *El manuscrito copia vir.*

[Doña Berenguela]

Audita morte fratris, cum nondum tamen divulgata esset, confestim regina domina Berengaria misit nuncios suos viros nobiles et potentes, scilicet Lupum Didaci et Goncalvum Roderici, ad regem Legionis, qui tunc erat apud Taurum, ut filium suum maiorem natum scilicet dom[in]um Fernandum, qui tunc erat cum patre, quacumque simulatione, quacumque arte de patris educerent potestate, et ad ipsam adducerent, habens proposito quod vere comparuit ex post facto dare ipsi filio maiori regnum patris sui quod ad ipsam reginam pertinebat, ea ratione quoniam ipsa maior etate ceteris sororibus, cum filius masculus regis Alfonsi nullus superstes esset. Declarabatur in super quod hec fuisset voluntas gloriosi regis per quandam cartam sigillo suo plumbeo munitam que facta fuerat in curia apud Carrionem celebrata, que reperta fuit in armario Burgensis ecclesie.

Predicti vero nobiles, accedentes ad regem Legionis, utilem simulationem invenerunt per quam voti compotes effecti sunt, et puerum predictum, cum multa celeritate, ad matrem adhuc apud Aotiello moram facientem adduxerunt. Vere quidem utilis¹¹⁴ fuit simulatio castellanis, nam nisi tam prudenter processum fuisset, forsitan hodie regem proprium non haberent. Inito ergo consilio, regina cum magnatibus qui cum ea erant venerunt Palenciam, ubi recepti sunt mater et filius honorifice, cum processione solempni, ab episcopo scilicet domino Tellio, qui tunc preerat ecclesie Palentine. Deinde venerunt ad castellum quod dicitur Donnas et ipsum vi ceperunt. Tunc, magnates qui cum regina erant, habuerunt colloquium cum comite Alvaro sperantes quod possent ipsum regine reconciliare, ut sic regnum posset pacificari. Sed nichil actum est. Regina ergo cum suis venit ad Vallem oleti, ubi honorifice recepta est. Deinde, tractatu diligenti habito, visum est omnibus ut transire[n]t Dorium et intrarent in Extremadura.

Volentes igitur ire Segoviam, venerunt Quocam. Habitatores autem ipsius loci noluerunt eos recipere in villa ipsa. Ibidem et intimatum est eis quod non reciperent eos Segovienses nec alii Extremadurani, insinuatum est in super eis quod nisi sibi caverent, Sancius Fernandi, frater regis Legionis, cum multitudine militum insequeretur eos, ut eis noceret, et eos si posset caperet. Revertentes igitur cum multa festinantia venerunt ad Valem oleti, unde exierant.

114 *En el manuscrito dice utiles.*

Miserunt autem Segoviam, ubi¹¹⁵ conveniebant Extremadurani et illi qui erant ultra serram ad tractandum de rege substituendo. Venientes autem Segoviam, invenerunt predictos homines congregatos, et induxerunt eos per se et amicos suos ut iterum convenirent apud Vallem oleti ad tractandum de rege substituendo, quod et factum est.

Comes autem Alvarus, postquam regina cum suis recessit de Duenas, accessit personaliter ad regem Legionensem, et multa promittens ei que tamen per Dei gratiam non potuit implere, induxit ipsum regem ut, congregato exercitu suo, intrarent in regnum Castelle, et quoniam vacabat regnum vel totum vel saltem magnam partem regni posset acquirere.

Rex igitur Legionis acquievit comitis consilio et, congregato exercitu, cepit Villam Garsiam, deinde Coroniam et Castramont, et venit ad qua[n]dam villam que est inter Vallem oleti et Sietmancas, que dicitur Arroyo, et ibi castrametatus est.

[Proclamación de Fernando III y abdicación de doña Berenguela]

Castella vero tunc regem habebat, scilicet do[mi]num Fernandum¹¹⁶, filium domine regine Berengarie. Extremadurani nanque et illi qui erant de ultra serram convenientes apud Vallem oleti, secunda die mensis iulii, tertia scilicet die antequam rex Legionis venisset Arroyo, tractaverunt de rege substituendo, et cum diversi diversa sentirent, tandem ille per quem reges regnant et principes dominantur, nolens destituere Castellam proprii regis solatio, volens et stultam superbiam et elationem regis Legionis reprimere, discordiam discordantium ad concordiam revocavit.

Currentes igitur Extremadurani et alii qui convenerant extra portam Vallis oleti in campo quodam, venerunt ad mercatum et supplicaverunt ut regina domina Berengaria cum filiis suis exiret ad predictum locum. Tanta siquidem erat multitudo populorum quod eos non posset capere palacium regis. Exiens igitur regina nobilis cum filiis suis Fernando et Alfonso et cum episcopis scilicet Burgensi et Palentino et cum aliis viris religiosiis et cum varonibus qui ei favebant, venit ad predictum locum, ubi multitudo gentium expectabat

115 Vid. nota núm. 49.

116 El manuscrito copia Fernande.

adventum ipsius. Unus igitur loquens pro omnibus cunctis in idipsum consentientibus ex persona populorum recognovit regnum Castelle deberi de iure regine domine Berengarie, et quod eam omnes recognoscebant dominam et reginam regni Castelle. Verumptamen supplicaverunt omnes unanimiter ut regnum quod suum erat iure proprietatis concederet filio suo maiori, scilicet domino Fernando, quia, cum ipsa femina esset, labores regiminis regni tolerare non posset. Ipsa vero videns quod ardenti desiderio concupierat petitis grater annuit, et filio supradicto regnum concessit.

Clamatum est ab omnibus clamore valido: "Vivat rex".

Exinde cum ingenti leticia venerunt omnes ad ecclesiam Sancte Marie, et ibidem Deo agente¹¹⁷ fecerunt omagium manuale omnes qui aderant, tam magnates quam populi civitatum et aliarum villarum, regi domino Fernando. Et sic mater cum honore et ingenti gaudio reversa est ad palacium patris sui. Rex autem dominus Ferrandus incipiebat agere sextum decimum annum.

Post hoc autem audiens regina et qui cum ea erant adventum regis Legionis in villa supra nominata Arroyo, miserunt ad eum duos episcopos Burgensem et Abulensem, rogantes ut desisteret ab inquietatione filii sui, iam regis Castelle. Noluit autem rex Legionis preces admittere, sed elatus vento innanis glorie quam conceperat, sicut dicebatur, de imperio habendo, transivit Pisorgam et venit Lagunam; mansit diebus aliquot. Exinde duxit cursum suum versus Burgis, et, vastans terram undique, pervenit usque ad Arcos, gerens in proponito Burgis adire, spem habens licet vanam¹¹⁸ quod eam posset habere; erat autem illis diebus Burgis Lupus Didaci et multi nobiles, et strenui castellani cum eo, parati exponere animas suas si opus esset per civitate tuenda. Videns autem rex Legionensis quod spem vanam conceperat et quod inutiliter laboraret, per aliam viam reve[r]sus est in terram suam.

Regina vero cum filio suo rege et cum vassallis suis tunc erant Palencie. Ad quem locum quinquaginta milites Abulenses ex parte concilii sui bene parati cum vexillo suo venerunt, et quinquaginta milites Segovienses similiter ad servitium regis et regine.

Cum ergo rex Legionensis redisset in terram suam, rex et regina cum suis exierunt de Palencia versus Burgis procedentes; et miserunt duos episcopos Mauricium Burgensem et Tellium Palentinum ad castrum quod dicitur Tariago cum aliis viris religiosiis, ut extra-

117 En el manuscrito dice agentes.

118 El manuscrito añade otra vez vanam.

herent inde corpus regis Henrici sepeliendum cum parentibus suis. Iam enim mandaverat comes Alvarus dari corpus Henrici sorori sue domine regine, quod et factum est. Deinde venerunt ad Palenciam ubi¹¹⁹ bene recepti sunt. Exinde profecti sunt versus castrum quod dicitur Munno, quod statim obsederunt remanentes ibi cum rege.

Regina vero cum episcopis et aliis viris religiosis fecit deferri corpus fratris sui ad monasterium paternum, et ibidem honorifice sepelivit.

Exinde reversa est regina ad castrum de Munno, quod vassalli sui potenter et viriliter expugnantes vi ceperunt et milites qui ibidem erant captivos eduxerunt. Progredientes inde ceperunt Lerma, post ea Lara, et inde reversi sunt Burgis.

Tunc autem recepti sunt in eadem civitate rex et regina cum processione solempni, cum honore magno et gaudio infinito. Liberaverat enim Dominus Deus quasi miraculose civitatem Burgensem de manibus inimicorum suorum, et restituit eam vere et naturali domine. Ubi domina regina, quecumque habere potuit, donavit militibus. Iam enim expenderat quicquid auri vel argenti reliquerat ei pater suus¹²⁰ in fine vite sue.

Deinde profecti sunt de consilio Lupi Didaci versus Belliforamen et Naieram, ubi¹²¹ recepti sunt a populis villarum, sed munitiones habere non potuerunt, quoniam tenebant eas milites comitis Goncalvi Nunnii. Reversi sunt ergo Burgis. Cum ibidem moram facerent, comes Alvarus et fratres¹²² et omnes fautores sui, collecta multitudine militum, transitum fecerunt per Otardaños. Deinde per Quintana Fortunno, et venerunt a[d] rio Cereso. Exinde a Villam Francam, unde, surgentes mane, irruerunt in Bilforado; et eam intrantes, vi rapierunt bona quecumque invenire potuerunt, quosdam de habitatoribus occidentes, quosdam vulnerantes, alios vero captivos ducentes et sic predicta villa possita est in ruinam et desolationem. Nulli pepercerunt homini vel etati. Exinde, revertentes cum victoria et rapina multa, abierunt quilibet in locum suum.

Rex autem et regina, mater eius, et qui eis adhibebant, audientes que fecerant comites et eorum complices in predicta villa, ingemuerunt tacti intrinsecus dolore vehementi. Sed altissimus, qui pociens rector est, videns mala que facta erant de excelso glorie sue

119 Vid. nota núm. 49.

120 En el manuscrito dice sua.

121 Vid. nota núm. 49.

122 El manuscrito copia feminas.

vindictam cunctis seculis admirabilem exercuit in comitem Alvarum et in fautores ipsius. Decima namque die quarta scilicet feria quatuor temporum mensis septembris, cum rex et regina et quidam de magnatibus exirent de Palenciola ut irent versus Palenciam, transitum facientes prope Ferreruella, ubi¹²³ erat comes Alvarus, viderunt eum extra villam inter vineas unde videre posset transeuntes.

Videns autem ipsum Alfonsus Telli, cui multa mala vituperia intulerat, dixit fratri suo et aliis qui eum sequebantur, precedebant enim regem et reginam armati et parati ad prelium: "Ecce comes Alvarus, venite et congregiamur cum eo"

Duxerunt¹²⁴ igitur aciem suam contra eum. Ipse vero, videns hoc, voluit intrare villam cum suis; et cum postremus remansisset, iam enim intraverant sui qui eum insequerentur, appropinquantes ei retinuerunt ipsum, et de equo precipitaverunt eum in luttum. Tunc enim pluerat, et sic involutum ceno captivum ante dominam reginam adduxerunt. Videns autem domina regina inimicum suum capitalem, qui tot et tanta mala intulerat regine et illis qui eam diligebant, gratias egit Altissimo quantascumque potuit pro tanto beneficio sibi collato. Exinde venerunt Palenciam. Deinde profecti sunt ad Vallem oleti, trahentes secum predictum comitem Alvarum captivum, et ipsum cum omni custodia custodiebant.

Ubi per dies aliquot¹²⁵ detentus, post longum tractatum, pro liberatione sui dedit regi et regine munitiones omnes quas ipse tenebat et omnes alii qui eidem favebant, exceptis Castro Soriz, et Orzeion, que duo castra comes Fernandus frater eius tenebat, contra quem ex pacto debuit iuvare regem cum centum militibus donec predicta castra recuperaret rex, si frater eius restituere nollet regi. Fuerunt autem munitiones quas rex recuperavit pro liberatione comitis Alvari ultra serram, Alarcon, Caneret; citra Dorium, Tariago, Amaya, Villa Franca, Cereso, Pancorvo, Turrem, Belli foraminis et alia quedam et Naieram, quam Lupus Didaci cepit. Predictus igitur comes Alvarus fuit in potestate Goncalvi Roderici donec ista data fuerunt. Quibus datis, liber permissus est abire.

Consequenter, rex et regina venerunt ad Castrum Soriz contra comitem Fernandum, qui rebellare parabat ibidem. Multos namque milites secum habebat, triticum et ordeum¹²⁶ et vinum, carnes et

123 Se repite innecesariamente ubi.

124 En el manuscrito, duxerunt.

125 En el manuscrito dice aliquod.

126 En el manuscrito dice ordoum.

alia neccesaria in longum tempus sibi et hiis qui cum eo erant, preparaverat in Molla de Castro. Saniori tamen ductus consilio, regem recepit et dominum, et ei castra que tenebat reddens eadem recepit statim de manu regis, et factus est vassallus ipsius. Sic igitur divina id agente misericordia infra sex menses turbatio regni Castelle, que a quibusdam sperabatur perpetua, resedit. Et rex cum matre sua cepit in cunctis partibus regni sui regis officium¹²⁷ exercere.

Sequenti vero estate proxima comes Alvarus et fratres sui et complices sui, videntes se de regno expulsos, receperunt se in villa que dicitur Valde Nebro, ubi¹²⁸ paraverunt se iterum ad rebelandum.

Venit autem rex cum matre sua et cum multitudine militum ad Medinam de Rivo Seco. Factum est autem non post multos dies ut comes et qui cum eo erant, relicta predicta villa, regi Legionensi adhererunt. Tunc iterum ductus consilio eorum rex Legiohensis movit guerram filio suo.

Tandem cum apud Castreionem, aldeam quandam de Medina, obsedisset rex Legionensis¹²⁹ plures de magnatibus regis Castelle, quibusdam mediantibus, pacificatum est inter patrem et filium.

Videntes autem comites et qui cum eis erant se destitutos consilio et auxilio tam regis Legionensis quam regis Castelle, doluerunt ignorantes quo irent et quid agere deberent.

Tunc comes Alvarus incidit in lectum egritudinis apud Taurum; et, desperans de vita sua, suscepit habitum et ordinem fratrum milicie Sancti Iacobi, et sic mortuus est, et sepultus in Ucles.

Comes autem Ferrandus transfretavit, regemque Marroquitano adiit cum quibusdam vassallis et consanguineis suis, apud quem cum moram fecisset per aliquantum tempus tandem mortuus est in Marrocos, ipse et quidam alii qui secuti fuerant ipsum. Cuius comitis corpus inde allatum sepultum est in ecclesia hospitalis po[n]tis de Fitero.

Anno secundo domina regina Berengaria, cuius intencio tota et desiderium sumum erat honorem filii modis omnibus procurare, cepit tractare de querenda uxore filio suo. Sed cum diversi diversa sentirent, placuit predictae regine de illius matrimonio tractare que sibi videbatur in tota¹³⁰ christianitate precellere ceteris in generis

nobilitate. Erat autem tunc in Alemania puella nobilissima, pulchra valde moribus et honestis ut in tali etate honesta, filia scilicet Philipi, regis Alemannie, electi in imperatorem Romanum, filii Frederici magnum Romanorum imperatoris. Mater vero predicte puelle filia fuerat Ysaac imperatoris Constantinopolitano: et sic ipsa neptis erat duorum imperatorum qui maiores et preclariores habentur in universo mundo.

Post alios ergo nuncios quos domina regina premiserat in partes Alemannie pro facto isto, receptis litteris regis Alemannie futuri imperatoris Romanorum demittendis nunciis solempnioribus pro ad ducenda domicella, misit Mauricium, Burgensem episcopum, et Petrum Ovarii, priorem Hospitalis, et abbatem Sancti Petri de Asilancia, et comendatarium¹³¹ Carrionensem et Garsiam Gonzalvi quondam magistrum ordinis Uclensis, hoc est milicie Sancti Iacobi. Qui, adeuntes regem Alemanie, recepti sunt honorifice ab ipso, et cum moram fecissent in Alemania fere per quatuor menses, tandem voti¹³² compotes, domicellam nobilissimam et pulcherrimam post multa pericula tam longe vie ad reginam dominam Berengariam, que ultra Victoriam occurrit nunciis predictis et domicelle cum nobili comittatu virorum religiosorum et dominarum, ipsam sanam et incolumem adduxerunt.

Exinde evenientes Burgis, ubi¹³³ rex erat cum magnatibus suis et aliis nobilibus multis et primoribus civitatum et villarum regni sui, recepta est ab ipso rege domicella et nuncii supradicti cum honore magno et gaudio.

Tercia die igitur ante festum sancti Andree, rex Fernandus in monasterio regali quod avus et avia sua construxerant gladium militare in signum milicie auctoritate propria de altari accepit; benedictionem prius cum ceteris armis a Mauricio, Burgense episcopo; missa prius ab eodem ibidem sollempniter celebrata. Factum est igitur magnum gaudium in predicta civitate in ipsa die. Post tertium vero diem scilicet in festo sancti Andree, rex dominus Fernandus duxit sollempniter in uxorem predictam nobilissimam domicellam reginam dominam Beatricem, in ecclesia Sancte Marie Burgense, per manum Mauricii, Burgensis episcopi, recipiens benedictionem sacerdotalem cum eadem.

127 *En el manuscrito dice officiam.*

128 *Vid. nota núm. 49.*

129 *En el manuscrito dice regionenses.*

130 *En el manuscrito toto.*

131 *El manuscrito copia comenarium.*

132 *El manuscrito dice non.*

133 *Vid. nota núm. 49.*

Celeberrima curia tunc habita est Burgis magnatum et militum et primorum civitatum multitudine convocata. Astiterunt, preterea regine domine Berengarie in curia illa, omnes nobiliores domine, tam religiose quam seculares, quodquot erant in regno Castelle. A diebus antiquis non fuit visa talis curia in civitate Burgensi.

Procedente¹³⁴ tempore, cum Rodericus Didaci de Camberos rebellare voluisset contra regem, tandem dimisit ei terram suam, recepta quadam suma pecunie volens ire in sucursum Terre Sancte. Erat enim iam cruce signatus a multis retrodiebus.

Anno iterum postea revolutò, Gonzalvus Petri de Molina, ductus consilio minus sano, cum fauctoribus suis cepit partem regni vicinam Moline vastare et rapinas exercere. Rex autem, cum clarissima genitrice sua, congregatis vassallis suis, ivit super Molinam, et vastavit totam terram domini de Molina.

Tandem obsedit castrum de Zafra, et, firmata obsidione, dictus Gonzalvus Petri, videns quod non posset resistere potencie regis, recognovit rege[m] dominum, et quicquid habuerat in Molina rex clarissimus dominus Alfonsus avus eius et ut dicitur aliquid amplius recognovit.

Septimo anno regni domini Fernandi, rex Iherosolimitanus Iohannes, iter agens ad Sanctum Iacobum, veniebat ducturus in uxorem unam de filiabus regis Legionis, cum qua promissum erat ei regnum Legionensi. Premisit tamen nuncios suos dictus rex ad reginam dominam Berengariam et ad regem filium eius, rogans ut placeret eis quod videret eos. Erant autem tunc Toleti. Placuit autem regi et regine, et sic idem rex, adiciens Toletum, receptus honorifice a rege et regina, tractavit cum eis de matrimonio filie regine et sororis [regis]. Regina vero domina Berengaria, precavens in futurum et tamquam prudens femina providens impedimentum quod dictus rex Iherosolimitanus posset afferre filio suo regi domino Fernando in iure, quod habebat in regno Legionensi, si predictus rex contraheret matrimonium cum altera filiarum regis Legionensis, quas susceperat ex regina domina Therasia et si remaneret in ipso regno. Preelegit dare dicto regi filiam suam Berengariam nomine in uxorem. Promisit regina promissum solvi¹³⁵ in reditu sepedicti regis de peregrinatione sua. Erat autem idem rex, vir magni consilii, strenuus in armis, potens in opere et sermone. Celebrata est igitur curia

134 En el manuscrito dice Procedentem.

135 En el manuscrito dice solvit.

Burgis, et tradita est puella predicta regi sepedicto¹³⁶ solempniter in uxorem. Rex et regina mater eius et uxor conduxerunt regem Iherosolimitanum et uxorem ipsius usque Lucronium, et eis munera larga dantes comendaverunt eos gratie Dei. Ipsi vero reversi sunt Burgis.

Celebrato festo Penthecostes tunc instanti sub era M^a. CC^a. LXII^a. Burgis solempniter, rex secessit in locum qui dicitur Munno. Erant autem tunc in curia regis Lupus Didaci et Gonzalvus Roderici et Alfonsus Telli et Rodericus Roderici et fere omnes magnates regni. Quadam vero die rex ex insperato humiliter et devote tanquam filius obediencie, cum irruisset in eum spiritus Domini, coram nobilissima genitrice sua, magnatibus cunctis astantibus, verbum proposuit in hunc modum:

“Karissima genitrix et domina dulcissima: quid michi prodest regnum Castelle, quod vestra liberalitas a se velud sibi de iure debitum abdicavit mihi que concessit?; quid nobilissima coniux de longinquis partibus per vestram¹³⁷ solitudine[m] et industriam adducta, mihi que cum honore inenarrabili matrimonialiter copulata? quid quod desideria mea prevenitis in dulcedine materna et antequam sint a me plene concepta effectum celeberrimo consumatis?.

“Si ignavia torpeo, si flos mee iuventutis evanescit sine fructu, si lux glorie regalis que iam velud radios quosdam effundere ceperat in se extinguitur et adnichilatur? Ecce tempus revelatur ab omnipotente Deo, in quo, nisi tamquam pusillanimis et deses dissimulare velim, Domino Ihesu Christo, per quem reges regnant, servire possum contra inimicos fidei christiane ad honorem et gloriam nominis eius.

“Porta siquidem aperta est et via manifesta, pax nobis reddita est in regno nostro; discordia et capitales inimicie inter mauros, secte et rixe de novo exhortate; Christus Deus et Homo, ex parte nostra; ex parte vero maurorum, infidelis et dampnatus apostata Machometus. Quid ergo restat?”.

“Supplico, clementissima genitrix, a qua post Deum teneo quicquod habeo, ut placeat vobis quod guerram moveam contra mauros”.

Hiis dictis, rex, cuius cor spiritus Domini accenderat et inflama-

136 En el manuscrito, sepedicta.

137 El manuscrito copia nostram.

verat, tacuit. Barones omnes qui adherant obstupuerunt, et premio gaudio fere omnes la[n]cinati sunt videntes regis animositatem et propositum gloriosum.

Nobilis regina, videns cor filii inflammatum et tam nobili desiderio acce[n]sum, ut erat mos eius, brevibus filium allocuta est: "fili dulcissime, gloria mea et gaudium meum, vos estis; beatitudinem vestram, et successus semper ex animo desideravi et quantumcumque potui procuravi. Astant vasalli vestri curia, interest ipsi consulant vobis sicut tenentur, et consilium eorum sequimini in hoc facto".

Rex de voluntate magnatum ad modicum secessit in partem. Ipsi vero, remanentes cum regina nobili, tractatu modico et deliberatione habita, omnes in eadem sententiam convenerunt, ut rex modis omnibus guerram sarracenis moveret.

Rex autem, intellecta voluntate matris et audito responso magnatum, exultavit in Domino ultra quam credi possit. Nec mora; comendator Uclensis mittitur ad archiepiscopum Tolletanum et magistrum de Calatrava, qui erant ultra serram, ut omni mora et excusatione postposita personaliter ad regem Carrionem accederent, ubi rex erat celebraturus curiam super hoc facto.

In principio igitur mensis iulii, rex intravit Carrionem, ubi¹³⁸ cum nobili genitrice sua et cum archiepiscopo Tolletano et episcopo Burgense et cunctis magnatibus regni, ubi tractatu habito, firmatum est consilium movendi guerram contra sarracenos.

[Quesada (1224)]

Mandavit igitur rex omnibus magnatibus et aliis vassallis suis et magistris ordinum, ut in principio septembris instantis Toletum accederent parati cum eo intrare in terram sarracenorum. Ipse vero rex tanquam leo fremens¹³⁹ quasi voti compos, transiens per Extremaduram, circa festum Assumptionis Beate Marie Toletum intravit. Convenerunt ad eum barones sui et archiepiscopus et fratres ordinum; in septembri proximo circa festum sancti Michaelis castra versus mauros moverunt.

Transeuntes igitur portum de Muradal, versus villam que dicitur Quesada, iter arripuerunt, ad quam pervenientes quasi in momento villam invaserunt, quam invenientes refertam divitiis, bonis omnibus

spoliaverunt; muris ad solum¹⁴⁰ dirutis, viros et feminas, maiores cum lactentibus, captivos duxerunt, ubi¹⁴¹ tanta multitudo hominum inventa est, quanta vix ab ullo prius credi posset.

Rex Baecie tempore illo regi nostro adherebat. Expulsis namque de regno suo scilicet de Iahen et de Ubeda et de aliis villis que ad illud regnum pertinebant in Vaecia morabatur: illa namque sola remanserat ei.

Mortuo siquidem rege Marroquitano filio eius, quem illustrissimus rex Castelle dominus Alfonsus fugavit de bello quod fuit en las Navas de Tolosa, regnum Marroquitenum vacavit aliquantis diebus cum nullum predictus rex sibi substituisset heredem in regno, parvulis filiis derelictis.

Tunc vero divisus votis in curia almohode apud Marrocos, que quidem floruerat multis diebus usque ad tempus illud, electus fuit unus in regem, quem alii, quibus non placebat, post paucos dies interfecerunt. Ex qua causa¹⁴² tanta discordia inter potentes illius terre orta est quanta sedari non potuit usque modo, et durat adhuc et utique duret in eternum. Sicque factum est ut alii alium in regem nominarent, et quisque pro libitu suo vellet habere dominum quem sibi sperabat fore propicium.

Illa igitur discordia ultra mare orta redundavit in Yspaniam, ita quod rex Murcie nominatus fuit in regem Marroquitenum, et Yspalis ei favit, et maior pars terre sarracenorum citra mare. Rex vero Biacie et qui dominabatur Valencie, frater ipsius et fautores ipsorum, opposuerunt se predicto regi Murcie, iam nominato regi¹⁴³ Marroquitano.

Sicque divisio magna facta est inter mauros ultra mare et citra mare, et iam non regnum quod mutare constat illud Marroquitenum, sed discidium verius poterat nominari. Ex¹⁴⁴ quo quidem facto quisque vere potest scire quod Daniel propheta dixit: "quia regnum hominum in manu Dei est, et cuicumque voluerit, dabit illud". Implectum est et illud oraculum Ysaye prophete: "Ve qui predaris, nonne depredaberis?, et qui spernis, nonne sperneris? Cum consumaveris depredationem, depredaberis"[Isai., 33, 1].

Sic et almeledi qui dicebatur Abdelmum de hazedus qui

140 En el manuscrito dice solium.

141 Vid. nota núm. 49.

142 En el manuscrito dice causam.

143 El manuscrito copia rege.

144 El manuscrito copia Et.

138 Vid. nota núm. 49.

139 En el manuscrito, fredens.

moabit as dominos suos ad predicationem Aven Tunmerit philosophi de Baldach regno privavit contra iusticiam, sibi que gentes et regna subiecit, cum consumavit ista, per Deum Zelotem qui visitat peccata parentum "in filios in terciam et quartam generationem" [Exod., 20, 5], privatus est regno in posteris¹⁴⁵ suis in diebus nostris. "Sit nomen Deum benedictum" [Ps., 112, 2].

Memoratus igitur rex Biacie cum rege nostro Ferrando fedus iniit cui¹⁴⁶ filium suum minorem natu dedi[t], ut cum eo venire[t] in regnum Castelle [ut] de predicto rege Biacie plenius confideret.

Rex igitur noster predicta villa scilicet Quesada penitus desolata, quam tempus yemis instabat, reversus est cum magno gaudio et preda multa in terram suam. Tunc vero rex Valencie, frater sepe dicti regis Biacie, misit ad regem nostrum nuncios solempnes, supplicans ut mandaret ei venire ad se. Volebat e[n]i[m] ipsum videre, et [de]siderabat ei modis omnibus servire. Veniens igitur dictus Aceit de Valencia ad dominum nostrum regem, ad villam que dicitur Moya, ibidem factus est vassallus domini nostri regis, cunctis qui aderant videntibus et manum eius osculatus est, et pactum firmatum est inter eos quod postea idem Aceit de Valencia tamquam vilis apostata, nulla iusta causa¹⁴⁷ ductus, dirupit.

Sequenti vero anno, sub era M^a. CC^a. LXIII^a., rex noster in Castellam reversus est, distributisque stipendiis militibus largissime. Congregato magno fortique exercitu circa festum sancti Iohannis, tempore scilicet quo solent reges ad bella procedere, portum de Muradal cum festinantia transiit; ibique rex Biacie occurrit ei, et factus est vasallus eius ipse et filii sui, et inseparabiliter adhesit ei et usque ad mortem. Movent castra, procedunt alacres acies versus Iaen, dirigentes terram circumquaque vastantes preter illam que erat de dominio regis Biacie.

Appropinquantes igitur nobili et famose civitati de Iaen ipsam obsederunt, et multis diebus impugnaverunt, omnesque qui in eadem villa erant conclusos tenuerunt, ortos et vineas et arbores et segetes devastantes. Denigrata est facies illius nobilis civitatis florentis et virentis super carbones, emarcuit terra, squalebant arva, decidit, decidit, gloria prima.

Videns autem rex et qui cum eo erant, quia non possent eam vi

145 En el manuscrito dice potesteris.

146 En el manuscrito, cum.

147 En el manuscrito dice causam.

capere, cum sit fortissima et munitissima natura et artificio, moverunt inde castra versus alias villas scilicet Pego et Loxa, quas vi ceperunt, bonis omnibus spoliaverunt, multa milia maurorum interfecerunt, multos captivaverunt, et sic castra versus nobilissimam civitatem que dicitur Granada moverunt. Invenerunt autem quandam villam magnam et fortem, scilicet [Alhama]¹⁴⁸ vacuat¹⁴⁹ cum hominibus pre timore regis et exercitus ipsius, in qua multam annonam et quedam alia invenerunt, unde recedentes ipsam desolatam penitus reliquerunt. Apropinquantes autem dicte civitati scilicet Granada mala non multa intulerunt eidem civitati, videntes autem quia victualia defficiebant exercitui, proposuerunt redire per aliam viam versus terram christianorum, ponita tota supradicta terra in desolationem.

Pretergredientes igitur Iaen, si quid remanserat in partibus illis intactum penitus destruxerunt, et sic ad fluvium Betim¹⁵⁰, qui arabice dicitur Guadalquivir, pervenerunt.

Recedentibus autem de loco illo populis universis in terram suam, remansit rex cum nobilibus magnatibus scilicet et aliis militibus. Et tunc rex Biacie iuxta pactum quod cum rege nostro firma-verat, dedit ei castrum nobile munitumque natura scilicet Martos¹⁵¹, Iaen et Anduiar, et quedam alia minora castella. Tenebatur etenim ex pacto dare regi nostro munitiones omnes quas ipse vellet accipere et retinere in terra maurorum, quas idem rex Biacie posset habere.

Tunc Alvarus Petri nobilis iuvenis, filius Petri Fernandi, qui iam recesserat ab amicitia maurorum, factus est vassallus regis nostri, recepitque predicta castra de manu regis, et tenuit¹⁵² et defendit¹⁵³ longo tempore post ea fideliter et potenter.

Remansit preterea tunc temporis in frontaria illa magister et fratres Calatravenses et comendator et fratres Uclenses et quidam

148 El manuscrito no copia el nombre del lugar ni deja espacio en blanco para el mismo.

149 En el manuscrito dice vacuati.

150 El manuscrito copia veteri.

151 El manuscrito dice Marrocos, con evidente error en lugar de Martos.

152 En el manuscrito dice tenum.

153 En el manuscrito dice defende.

alii nobiles qui omnes dampna multa inferebant sarracenis cum rege Biacie, cui iam multi milites qui dicuntur alaraves adherebant.

Hiis igitur ita dispositis, reversus est rex noster cum gaudio et gloria magna Toletum ad matrem et uxorem suam, que tunc temporis ibidem morabantur. Magister vero supradictus, cum fratribus suis et comendator et fratres eius et Alvarus Petri, et Rodericus Roderici cum militibus suis, descenderunt ad partes Yspalenses¹⁵⁴, et ibidem congressi sunt cum exercitu regis Yspalensis qui se pro Almiramolelino gerebat iuxta Yspalim; et vicerunt eos et fugaverunt de campo, multis mauris interemptis in bello. Tunc autem fere omnes ville et castra que erant inter Cordubam et Yspalim converse sunt ad regem Biacie, et ipsum in dominum receperunt. Tandem vero Corduba, nobilis et famosa civitas, eundem in regem recepit et se ipsius dominio subiugavit, capto rege proprio et in vinculos compedito, fratre scilicet regis Yspalensis.

Eodem tempore¹⁵⁵ Alfonsus Telli, nobilis miles, et Conchensis episcopus, cum conciliis¹⁵⁶ illius episcopatus, versus partes Murcie intraverunt, ubi, post obsidionem cuiusdam castri, cum omnibus fere mauris illius frontarie innumerabili scilicet multitudine prelium inierunt, in quo per virtutem Domini nostri Ihesu Christi contra mauros obtinuerunt, multis milibus maurorum in eodem prelio interfectis. Dominus autem Valencie, qui Aceit vocatur, iam tunc recesserat rupto federe sine causa a domino et amicitia regis nostri.

Rex autem firmum gerens proponitum et irrevocabile destruere gentem illam maledictam, utpote qui Spiritu Dei agebatur, circa festum Omnium Sanctorum voluit reverti ad partes illas, ut visitaret et consolaretur magistrum Calatravensem et alios quos in frontaria reliquerat. Cuius voluntati omnes fere magnates et consiliarii sui resistebant, non quod ignavia vel desidia torpere vellent, sed temporis yemalis asperitatem et aquarum inundanciam metuentes quod regis proponito ad futuram estatem dampnosum posset esse, factum istud, cum propter paucitatem militum et aliorum hominum timeretur ne mauris nocere non posset et sibi suisque dampnosum existeret. Rex vero, in quem spiritus Domini irruerat, ductus saniori consilio tanquam a Domini spiritu, postpositis ne dicam spretis omnium voluntatibus et consiliis, Toletum festinanter exivit¹⁵⁷ et versus partes illas gloriosus miles Christi cepit ire.

154 *El manuscrito copia Yspalensis.*

155 *Vid. nota núm. 4.*

156 *En el manuscrito dice consiliis.*

157 *En el manuscrito dice exium.*

Cum vero pervenit ad partes illas, mandavit per solempnes nuncios suos regi Biacie, qui tunc Cordube morabatur quam paucis diebus ante novus rex et dominus intraverat, ut postpositis omnibus aliis negociis veniret ad eum, ad partes de Anduiar, ubi¹⁵⁸ tunc rex noster erat. Rex vero Biacie, nunciis receptis et largis muneribus honoratus, domini iubentis imperio acquievit, et, colecta magna multitudine militum et peditum, ad dominum nostrum regem venit. Videntes illam multitudinem quidam de nostris viri nobiles, in armis strenui et magni consilii, timuerunt timore magno, suspicantes perfidiam gentis illius que sibi desolationem imminere videbat regi et suis insidias paravisse.

Rex autem stetit imperterritus, regem Biacie tamquam vassallum suum convenit iubentis usus imperio ut ei munitiones daret quas ipse vellet eligere de regno Cordubense quod de novo adquisierat, iuxta pactum inter eos scriptum et firmatum.

[Salvatierra (1225)]

Tunc rex Biacie et Cordube utpote qui de mauris non confidebat, et in rege nostro totam suam spem posuerat, promisit se daturum ei statim castrum famosum scilicet Salvatierra et Borialamel et Capellam, ad quas promissiones observandas tradidit statim magistro de Calatrava, alcazar de Baeza, ita quod nisi promissa compleret, ipsum alcazar de Baeza magister absque omni calumpnia et contradictione redederet regi nostro. Recedentibus igitur ad invicem rege nostro et rege Biacie, pactoque primo confirmato, munitis et castris que rex noster adquisierat de novo et magistro Calatrave cum fratribus constituto in alcazar de Baeza, rex noster cepit reverti versus Toletum, et tunc traditum est ei castrum Borialamel. Post longum tempus, nobilis quidam maurus Cordubensis scilicet Avenharach, de mandato regis Biacie, procuravit prudenter ut castrum quod dicebatur Salvatierra redderetur regi nostro. Mauri siquidem qui tenebant ipsum castrum rebellabant contra regem Biacie et nolabant ei restituere castrum ipsum.

Dictus ergo maurus statim ut habuit castrum tradidit¹⁵⁹ ipsum f[r]atribus de Calatrava et hominibus regis nostri quos ad hoc

158 *Vid. nota núm. 49.*

159 *El manuscrito copia tradide.*

specialiter destinarat. Sic ergo castrum illud famosum arte et natura munitum, quod illustrissimus Aldefonsus post gloriosum triumphum licet alia omnia castra recuperasset, que amissa fuerant in partibus illis tempore belli de Alarcos, et¹⁶⁰ quedam alia de novo¹⁶¹ adquisierat ultra portum de Muradal ulla ratione potuit acquirere, rex Ferdinandus, cuius facta diriguntur a Domino¹⁶² brevi labore brevique tempore acquisivit¹⁶³ per virtutem et gratiam Domini nostri Ihesu Christi.

[Capella (1226)]

Reversus iterum¹⁶⁴ dominus rex in Castellam distribu[it] stipendiis nobilibus vassallis suis regia munificentia Toletoque [exiens] exercitu non multo, circa festum Penthecostes, sub era M^a. CC^a. LXIII^a. primo cum paucis castrum nobile fortissimum et famosum scilicet Capellam obsedit¹⁶⁵. Firmata obsidione, dum rex noster machinis mirificis castrum ipsum impugnaret, mauri Cordubenses, qui nec Deum timent nec hominem reverentur, more solito in necem¹⁶⁶ regis et domini sui regis, scilicet, Biacie conspiraverunt. Comperto rex idem cum paucis aufugit, quem Cordubenses insequentes consecuti sunt iuxta castrum quod dicitur Almodovar, ubi decapitaverunt eum; et caput eius miserunt regi Marroquitano, inimico eius capitali, qui de Yspali non multis diebus ante transierat in partes de Marrocos, quod ut oblatum est ei, sicut asseritur a multis, virga quam tenebat in manu, percussit, verbis contumeliosis usus est in dedecus ipsius et tocius parentele eius.

Cui cum respondisset aspere quidam frater regis Biacie percussus est ab ipso rege Marroquitano cum gladio et sic orta seditione mul[ti] ex utraque parte cede mutua occubuerunt. Ista didicimus fama referente.

Rex noster ceptis viriliter insistens et infatigabiliter die noctuque sine intermissione, castrum quod obsederat, modis quibuscumque

160 *Se repite otra vez et.*

161 *En el manuscrito dice nova.*

162 *El manuscrito copia ad non.*

163 *En el manuscrito dice adquisium.*

164 *El manuscrito copia iter.*

165 *En el manuscrito dice obsede.*

166 *En el manuscrito, neccem.*

poterat, impugnabat. Et licet quibusdam inexpugnabile videretur, qui, audita morte regis Biacie, regi consulebant ut ab ossidione recederet et transiret ad partes Cor[du]be, ubi multa dampna posset inferre mauris et precipue Cordubensibus in ultionem nobilis vassalli sui regis Biacie, ipse tamen rex prudentis matris consilium secutus que ipsi consulerat¹⁶⁷, ut nullo modo recederet ab obsidione donec castrum caperet, firmus et constans in proposito perseverans, mauris obsesis non dabat requiem die ac nocte. Mauri fatigati labore diutu[r]no et longa expectatione, videntes et regis animositatem et constanciam, fedus cum ipso inierunt, datis obsidibus, ut si rex Yspalensis qui tunc erat Cordube vellet eis succurrere infra octo dies, ita quod regem nostrum ab obsidione¹⁶⁸ recedere cogerent, obsides suos sine omni dampno et iniuria salvos recipere[n]t. Alioquin castellum ipsum, salvis personis et rebus mobilibus quas asportare possent, redderent regi nostro.

Missis igitur nunciis Yspalensi regi eisdemque receptis, certi quod rex predictus non subveniret eis, horrendum enim erat regi grandevo contra iuvenem animosum et in proposito pertinacem configere, reddiderunt castrum supradictum scilicet Capellam domino nostro regi ad honorem et gloriam Domini nostri Ihesu Christi. Ipse vero rex fidem servans et inimicis mauros ipsos et uxores et filios eorum cum rebus mobilibus salvos deduci fecit, sicut promiserat, usque ad castrum quod dicitur Gahet.

Archiepiscopus vero Toletanus et episcopus Palentinus et alii viri religiosi qui cum episcopis erant mezquitam maurorum, omni spurcicia mahometice superstitionis per virtutem Domini nostri Ihesu Christi et victoriosissime Crucis eius purgata[m], dedicaverunt ecclesiam Domino Ihesu Christo, missam et divina officia cum magno gaudio celebrantes. Rex autem reparatis pro temporis oportunitate ruinis et irruptionibus murorum munitoque ipso castro victualibus, armis et machinis bellicis virisque bellicosis, reversus est Toletum ad matrem suam, circa festum Assumptionis beate Marie, cum multo gaudio et honore.

Eadem estate rex Legionis obsedit Badaioz, et rex Portugalensis obsedit Ielves iuxta Badaioz. Qui post longam obsidionem spe frustrati, recedentes a villis obsessis, reversi sunt uterque in terram suam.

167 *En el manuscrito dice consulerant.*

168 *En el manuscrito dice ossidione.*

Quid autem egerint et qualiter se habuerint ipsi reges et vassalli eorum in facto tam nobili quod aggressi fuerant ex conducto pacto firmato inter eos multis diebus ante, non est nostrum dicere cum diversi diversa sentient: omnium tamen sit concors et una sententia, quia post innumeras expensas et mortes hominum, sarraceni gloriantur in defensione villarum, et eas retinent usque modo; asseritur tamen a multis fidedignis, quia rex Portugale destitutus a suis, gemens et dolens ultra quam credi potest, abscessit. Rex vero Legionis est[i]vi calor is ince[n]ssionem nequiens tolerare faciem suam convertit versus Galleciam, disponens Beati Iacobi apostoli limina visitare.

[Luís VIII de Francia]

[I]n anno quo dominus noster rex movit guerram contra sarraenos et Quesadam destruxit, Lodovicus, rex Francorum, collecto exercitu multo et forti, descendit in Pictaviam et cepit castrum nobile quod dicitur Niort et villam que dicitur Sanctus Iohannes de Anglino. Tandem obsedit villam famosam que dicitur Rochela, et post longam obsidionem reddita fuit ipsi. Lodovicus siquidem predictus rex successerat in regnum patri suo, regi Philipo qui mortuus fuerat sub era M^a. CC^a. LXI^a. Memoratus autem Lodovicus rex, in estate illa in qua dominus noster rex obsedit et per virtutem Domini nostri Ihesu Christi cepit castrum quod dicitur Capella, venit in partes Provincie contra hereticos et defensores eorum, de consilio et auctoritate legati Romane ecclesie qui tunc vices pape gerebat in partibus Francorum. Venit autem in manu forti et brachio extento, cum exercitu grandi et forti nimis, cum multis machinis bellicis obsedit civitatem famosam Avinionem, que post longam obsidionem reddita est dicto regi et legato supradicto.

Subiugata vero fere tota terra illa, preter Tolosam et alia castra pauca, dum reverteretur in terram suam, mortuus est in Alvernia. Multi et magni viri et nobiles multi, mediocres multi et de minoribus, mortui sunt in obsidione predicta.

[C]omes Tolosanus et fauctores ipsius, audita morte domini Lodovici, illustris regis Francorum, repleti gaudio magno, valde paraverunt se ad revellandum contra ecclesiam et gentem Francorum, sperantes regis puericiam et sexum femineum nil magnum aggredi posse. Siquidem dicto Lodovico regi successit filius Lodovicus puer tenellus ferme XII annorum, cuius pueri et regni mater

regina scilicet domina Blanca, gloriosi domini Aldefonsi regis Castelle filia, curam suscepit; et tanquam prudens femina regnum Francorum diu tenuit atque rexit.

Habito igitur diligenti tractatu cum legato ecclesie romane qui tunc erat in Francia, et cum archiepiscopis et episcopis ceterisque prelatibus ecclesiarum et cum baronibus regni, mittunt contra comitem Tolosanum et fauctores eius viros nobiles, strenuos et prudentes, cum magna multitudine militum et servientium qui tanquam milites Christi et invicti bellatores, non dantes requiem Tolosanis, totam terram illam Dei auxilio destitutam ecclesie Romane¹⁶⁹ mediante rege Francorum subdiderunt. Sepedictus siquidem comes Tolosanus, videns quod rebellare non posset, supposuit se voluntati legati et regis Francorum; et in Francia reconciliatus est ecclesie, recepta prius ab eodem cautione sufficienti, scilicet iuramento prestito quod per omnia pareret mandatis ecclesie, nec de Francia recederet antequam omnes condiciones, que tunc impleri poterant, implevisset. Unica filia quam habebat idem comes, de cuius matrimonio cum fratre regis Francie tractabatur, deducta fuit ad reginam Francie, consobrinam suam. Eodem comite moram in Francia protrahente, anno ab Incarnatione Domini M^o. CC^o. XXIX^o. muri Tolose funditus subversi sunt et fossata plena superficiei campi sunt adequata, omnesque munitiones circum adiacentes destructe sunt, paucis exceptis, quas in manu sua retinuit rex Francorum.

Sic ergo Christus Dominus Salvator noster destruxit omnem munitionem adversum se extollentem. Heretica pravitas que quasi nidum suum locaverat in terra illa pro magna parte destructa est, multis hereticis igni traditis, aliisque fugatis atque dispersis, quorum dispersio providebat Altissimus, ne sit occasio subversionis multorum. Siluit igitur terra illa redita sibi pace, cuius expers fuerat temporibus.

Post captionem castri quod dicitur Capella, rex Yspalensis qui tunc gerebat se pro Almiramomelin cepit tractare de treuga cum domino nostro rege, promittens multam pecuniam, cuius partem solvit, partem vero residuam futuro temporeolvere tenebatur.

[Los reinos musulmanes]

Eo vero tempore¹⁷⁰ surrexit in regno Murcie quidam

169 En el manuscrito Romamane.

170 En el manuscrito Ea vero tempestate. Vid. nota núm. 4.

Almog[av]ar, plebeyus sicut dicebant, strenuus tum in armis, nomine Aben Hut, qui pugnavit contra murcianos; et, eis devictis, regem eorum cepit et in vinculis posuit, et civitatem et regnum obtinuit¹⁷¹ usus consilio cuiusdam¹⁷² mauri potentis et prudentis, quem postmodum idem Aben Hut interfecit. Hodio inexorabili persequabatur almohades, predicans publice non esse obediendum illis tamquam scismaticis in lege sua, quia non obediunt domino de Baldac, qui est de genere Mahometi. Propter quam causam mezquitas suas dicebat purgandas esse tamquam pollutas almohadum superstitione. Dicebat eosdem almohades oppresores populi et violentos exactores se vero asserebat liberatorem populi de Handaluçia, sic enim vocatur scismarina terra maurorum, unde et populi handaluzes vocantur, quos quidam credunt vandalos esse. Handaluzes autem credentes virtutem divinam in eodem operari, qui mos est populo illi, levi persuasione nova sequi, recedentes a domino almohadum, secuti sunt predictum Ave[n] Hut quasi regem et dominum, qui ut placeret eis, et inimicicias capitales firmaret inter almohades et handaluzes atrocissime decrassatus est in eosdem almohades, viros capitando, iugulando, diversis penis interimendo, mulieribus mamillas amputando, puerorum vitam morte miserabili extinguendo.

Audiens autem rex Hyspalensis quod Murcia cum Ave[n] Hut rebellaverat contra eum, movit exercitum, et, veniens ad partes illas, Murciam obsedit, sed voto frustratus Yspalim¹⁷³ reversus est.

Licet autem Murciani multa mala sustinuisent in obsidione predicta, firmiter tamen adhererunt dicto Aven Hut; quorum consilio et auxilio infra breve tempus fere totam Andaluziam Ave[n] Hut acquisivit. Sponte siquidem andaluces subdebant se ipsi recedentes a dominio almohadum, quod sibi grave et intolerabile videbatur.

Rex autem Yspalensis, videns sibi periculum imminere, fingens causam recesus quod vellet mare transire petiturus auxilium contra eos qui rebellabant, filio loco sui apud Yspalim dimisso, Ceptam adiit. Yspalenses vero filium eius receperunt et in vinculis posuerunt, significantes Ave[n] Hut, ut veniret ad eos, recepturus ab eis servitium et obedienciam, sicut suus¹⁷⁴ rex; qui misit ad eos fratrem suum, quem loco ipsius honorifice receperunt. Homines de Granada

171 *En el manuscrito dice obtinuum.*

172 *Repit innecesariamente consilio dejando a continuación un espacio en blanco donde caben unas once letras.*

173 *En el manuscrito dice Yspalensim.*

174 *El manuscrito copia scilicet.*

et de Iaen et Cordubensis et omnes allie ville circum adaiacentes receperunt eundem Aven Hut in dominum et in regem. Almohades autem qui tenebant munitionem de Iaen rediderunt ei, servata sibi vita et filiis et uxoribus suis.

Contra regem Valencie, qui erat de genere almofadum, rebellavit nepos regis Lupi. Quod videns idem rex Valencie transtulit se ad dominum nostrum regem Castelle implorans eius auxilium adversus rebelles. Sicque dictus Ave[n] Hut in brevi tempore fere totam Andaluciam habuit, preter Valenciam, in qua dictus maurus rebellavit.

Dictus autem rex Valencie, calidus et astutus, presencie[n]s populum sibi subiectum parare se ad rebellandum, videns et tantam dissensionem in toto regno Marroquitano ultracismarino, significavit domino pape secreto, scilicet¹⁷⁵ [G]regorio nono quod vellet fieri christianus et regnum suum subicere ecclesie Romane, supplicans ut dignaretur mittere legatum pro hac causa virum providum et discretum et literatum, que causa potissima fuit quare dictus pape tunc miserit in Yspanias legatum virum providum et discretum et literatum, magistrum Iohannem de Abbisvilla Sabinensem episcopum, sicut idem nobis retulit viva voce.

Intravit igitur dictus legatus in Ispaniam circa festum Assumptionis, anno ab Incarnatione Domini M°. CC°. XXVIII°. currensque per provinciam convocavit signodos, quedam nova constituens iuxta sapientiam sibi a Deo datam ad honorem Dei et honestatem cleri et regimen ecclesiarum. Quum¹⁷⁶ vero contra concubinos cleros et sobolem eorum nascituram de concubinis quedam constituit, tanta sedicio inter episcopos et clerum exorta est quanta visa non fuit a temporibus retroactis. Cum autem dictus legatus speraret et expectaret conversionem regis Valencie memorati, nunciis quibusdam inter regem et legatum discurrentibus, idem rex expulsus de regno, sicut supra tetigimus, ad dominum nostrum regem accessit et in regno nostro colloquium habuit cum legato, spe concepta de conversione dicti regis.

Frustratus dominus legatus, post festum Pasche, anno ab Incarnatione Domini M°. CC°. XXIX°. currens, apud Tirasonam, sententiam divorcii tulit inter regem Aragonum dominum Iacobum et reginam dominam Alionor, propter incestum notorium utpote cum sibi actinerent in tercio gradu consanguinitatis.

175 *El manuscrito copia si y omite la "G" de Gregorio.*

176 *En el manuscrito quem.*

Eisdem diebus rex Legionis cepit castrum famosum quod est Cauzres. Dictus igitur legatus functus officio suo pera[c]ta legatione, in fine mensis agusti egressus est de Castella, Romam unde venerat reversurus.

[Reconquistas cristianas]

[M]emoratus autem rex Aragonum, primordia iuventutis sue volens Domino consecrare, congregavit exercitum de Cathalonia, nobiles et populos et quosdam prelatos ecclesiarum, circa festum Nativitatis beate Marie, navigio insule que Maiorca dicitur aplicavit. Exeuntibus vero de navibus, obviaverunt sibi mauri Maioricenses cum quibus congressi sunt: et virtute divina, mauri prima die cesserunt christianis. Sequenti vero die, cum Guillelmus de Moncada, vir strenuus et prudens, cum parentela sua rege[m] Aragonum versus Maioricam prederet, inciderunt in insidias maurorum, et tunc occubuit et multi nobiles de Catalonia cum eodem. Rex autem et qui cum eo erant, licet a longe sequerentur, audientes strepitum armorum et confligencium tumultum festinantes, pervenerunt ad locum; et, invenientes predictum nobilem cum multis aliis interfectum, congressi sunt cum mauris, de quibus multos cum Dei adiutorio interfecerunt. Alios vero fugantes, in civitate Maiorica concluderunt.

Obsidione vero firmata, post innumeros labores et intollerabiles angustias defectus victualium et asperitatis yemis que plus solito inorruerat, dictam civitatem cum rege proprio et rege Almarie qui casu supervenerat et cum omni populo suo captivaverunt, interfectis in ipso ingressu multis millibus maurorum. Laudetur Deus excelsus, cui eque facile est in paucis vincere ut in multis. Sicut enim ex litteris illustris regis predicti cognovimus.

Vix erant cum eo quando capta fuit civitas septingenti milites nobiles et XIII milia peditum pugnatorum. Capta fuit igitur predicta civitas ultima die mensis decembris, anno ab Incarnatione Domini M°. CC°. XXIX°. Rex Maiorice post paucos dies mortuus est; decapitato filio eius, quem tenerrime diligebat, unde pre dolore nimio creditur expirasse.

[S]ubacta est ergo tota insula regi dicta ad honorem et gloriam Domini nostri Ihesu Christi, preter quodam castrum fortissimum.

Rex Legionis circa quadragessimam instantem cum parte milicie sue non multa cum quibusdam et conciliis, intravit in terram

maurorum, et obsedit¹⁷⁷ civitatem antiquam famosam que tamen redacta est ad instar oppidi parvi scilicet Emeritam metropolim, cuius dignitas translata fuit ad ecclesiam Compostellanam. Unde et archiepiscopo Compostelleno subditi sunt episcopi qui antiquitus suberant Emeritensi archiepiscopo, qui spectabant ad provinciam Lusitanie. Dum autem rex moram traheret in obsidionem, fratres quidam milicie Sancti Iacobi cum paucis aliis furati sunt castrum de Montanges. Regi autem predicta civitas redita est scilicet Emerita.

Memoratus autem Aven Hut agens in partibus Cordube, congregata multitudo militum et peditum cum proposito pugnandi, venit ad quodam castrum iuxta Emeritam. Audiens autem rex Legionis quod predictus Ave[n] Hut veniret pugnaturus cum eo, egressus Emeritam, castrametatus est ultra fluvium qui dicitur Anna. Mane igitur sequenti utreque acies prodierunt in campum, et per auxilium Domini nostri Ihesu Christi, licet pauci essent qui erant cum rege Legionis respectu multitudinis maurorum, obtinuerunt contra eos, et multis ex eis interfectis, ipse Aven Hut fugit et evasit confusus.

[H]abitatores Ielves, audito quod Ave[n] Hut, et qui cum eo erant, sucubuerant in prelio, relicto predicto castro, noctu fugerunt.

Reverte[n]te[s] autem fratres quidam Portugalenses de bello in quo fuerant cum rege Legionis, portas predictae ville invenerunt apertas, et, intrantes et neminem invenientes, retinuerunt ipsum castrum id ipsum regi Portugalie significantes. Quo audito, misit milites suos et alios armatos ad retentionem sepe dicti castri, si[c]que predictum castrum famosum in partibus illis acquisitum est per gratiam salvatoris nomini christiano.

[Asuntos de Oriente]

Eodem tempore quo agebantur predicta, hoc est anno ab Incarnatione Domini M°. CC°. XXVIII°. Fredericus, Romanorum imperator, filius imperatoris Henrici, filii primi Frederici imperatoris, cum longo tempore crucem portasset, sed non post Iherusalem votumque quod in susceptionem crucis emiserat implere nullatenus vellet, querens occasiones frivolas ad remanendum in Cicilia et in Apulia, quibus tamquam rex dominabatur, tandem excommunicatus

177 En el manuscrito dice obsede.

a domino papa Gregorio IX. Coactus et renuens¹⁷⁸ absolutione non obtenta¹⁷⁹ nec et prout decebat petita, circa festum Exaltationis Sancte Crucis, tra[n]sfretavit cum paucis militibus, et veniens in Terram Sanctam, cui tanquam rex preerat ratione filii quem susceperat de filia regis Iherosolimitani Iohannis, cui filie regnum ipsum ex parte matris hereditario iure debebatur.

Moram traxit in eandem terram per totam yemem, nil magnum aggrediens ut decet imperatoriam magestatem, sed in astucia sua confisus hoc egit cum soldano Babilonie per internuncios: ut idem soldanus imperatori, tanquam amico non sicut hostili, relinqueret civitatem Iherusalem, cuius muri diruti fuerant tempore quo christiani acquisierant Damiatam. Retinuit ergo sibi dictus Soldanus munitionem templi, et potestatem seu iurisdictione[m] in sarracenis ibidem commorantibus. Residuam vero partem civitatis, quam christiani non possent defendere contra mauros quandocumque vellent eam impugnare, reliquid imperatori a quo multa exenia preciosa reciperat.

Sicque firmata tregua cum eodem soldano usque ad decem annos, sub conditionibus miserrimis¹⁸⁰ et horrendis, evacuata terra militibus, ballistariis et armis, reversus est in Apuliam occasione vastationis qua[m] in regno Apulie papalis exercitus exercebat, in quo exercitu erat rex Iohannes et comes Tomasius et legati ecclesie Romane scilicet magister Pelagius¹⁸¹ Yspanus, tunc episcopus Albanensis, quondam electus Legionensis, et dominus Iohannes de Columba.

Siquidem tempore quo imperator predictus tra[n]sffe[ta]verat, ducem quemdam qui cognominabatur dux Vallispoleti vicarium suum constituit in regno Apulie. Qui collecta multitudine christianorum et maurorum de mandato imperatoris, sicut dicebatur, intravit in patrimonium Beati Petri terram vastans, castra occupans, cedes multas exercens atrociter per ministerium maurorum, sicque pervenit usque prope Perusium ubi papa, cum cardinalibus suis morabatur eo tempore¹⁸².

Gemens igitur et dolens papa Gregorius nonus et qui cum eo erant de nefanda cede christianorum et miserabili vastatione

terrarum, timens et sibi et suis, accito rege Iohanne, quem vicarium suum constituerat in civitatibus et castellis suis, vocatis et Lombardis qui tinebant ad societatem Mediolanensem in auxilium ecclesie Romane, misit exercitum suum contra predictum ducem. Quo fugato et expulso de patrimonio Beati Petri, papalis exercitus intravit in Apuliam; et civitates et castra, quedam vi occupavit, quedam sponte, se reddiderunt domino pape. Anno igitur ab Incarnatione Domini M^o. CC^o. XXIX^o., dictus imperator circa principium iunii reversus est in Apuliam, moramque traens ibidem, cum non haberet exercitum sufficientem ad resistendum vel ad expugnandum contra papalem exercitum, tanquam vir astutus sustinuit donec stipendia que dabantur exercitui papali ceperunt deficere: sicque idem exercitus diminutus cepit referre pedem, et imperator, resumptis viribus, castra quedam et civitates quasdam, quas amiserat, recuperavit. Quedam vero retinuit dominus papa per homines suos.

Veniens autem imperator ad Sanctum Germanum cum exercitus suo supradictum Albanensem episcopum obsedit¹⁸³ in castro Montis Casini. Tandem treugua firmata inter papam et imperatorem ad tempus non longum, dictus episcopus, rediens ad curiam, infirmitate gravi correptus vitam finivit¹⁸⁴, et apud Perusium sepultus est ad pedes domini pape Innocencii III.

Prorogata treuga predicta, tractatum est de pace et concordia¹⁸⁵ inter imperatorem et Ecclesiam, et per Dei gratiam in principio mensis septembris, sub anno M^o. CC^o. XXX^o., imperator venit Anagnin ubi¹⁸⁶ erat papa, ad pedes ipsius: et reconciliati sunt sibi pace firmata sub certis conditionibus, quas longum esset scribere.

[E]odem anno, circa festum Nativitatis Sancti Iohannis Bapiste, rex noster dominus Ferrandus obsedit munitissimam civitatem Iaen, cui multa mala¹⁸⁷ intulit, sed tandem circa festum sancti Michaelis videns quod non proficeret¹⁸⁸, tum propter multitudinem defensorum que intus erant, tum propter fortitudinem loci, ab ossidione recessit.

Tunc, paucis diebus ante festum sancti Michaelis, rex Legionis dominus Alfonsus, pater regis nostri, in Villa Nova iuxta Sarriam,

178 *En el manuscrito dice retinens.*

179 *El manuscrito copia obtente.*

180 *En el manuscrito, miseririmis.*

181 *En el manuscrito dice Pelagii.*

182 *Vid. nota núm. 4.*

183 *En el manuscrito dice obsede.*

184 *El manuscrito copia finium.*

185 *El manuscrito dice concordiam.*

186 *Vid. nota núm. 49.*

187 *El manuscrito repite mala.*

188 *En el manuscrito dice proficent.*

in Gallecia, migravit a seculo felici fine, sicut creditur conclud[e]ns vitam suam zelo iusticie raptos et alios maleficos viriliter persequens et prudenter.

Audita morte patris, filie ipsius licet non multum distarent a loco ubi pater obiit, cum multa festinantia redeunt venerunt Astoricam; nec fuerunt recepte sicut ipse volebant. Inde recedentes cum indignatione venerunt Legionem, ubi¹⁸⁹ similiter non fuerunt recepte sicut volebant. Nam responsio populi et episcoporum erat quod personas ipsarum reciperent et eis libenter servirent, sed non reciperent milites earum vel armatos. Venerunt Beneventum, ubi simile receperunt responsum. Ultimo venerunt Zamora cum matre sua regina domina Theresa, que ipsas semper comitabatur, et ibi recepte fuerunt. Favebant autem ipsis nobilibus dominabus de terra de Leon scilicet Roy Fernandez, cognominato "el feo", filii comitis Froyle, et alii multi.

Rex autem noster, audita morte patris, antequam intraret Toletum ubi erat mater sua et uxor, habito consilio cum matre, archiepiscopo et magnatibus qui tunc aderant, transivit festinanter serram et per Abulam transitum facie[n]s venit Medinam.

Venerunt autem tunc ad eum quidam de Thoro et de quibusdam aliis villis regni Legionis, et invenerunt eum apud Medinam.

Ipsa vero rex contemptis vanis quibusdam que sibi proposita fuerant, pertransito Dorio venit ad Villalal, et homines ipsius ville statim receperunt eum. Sequenti die venit ad Sanctum Ciprianum de Mozot, ubi¹⁹⁰ similiter receptus fuit. Sequenti die scilicet in festo sancti Luche receptus fuit in Thoro, et fecerunt ei omagium. Tercia die post exiens inde venit ad Villampando, quam tenebat regina domina Berengaria; et inde vadens Maioricam, receptus est ibi cum gaudio magno et honore.

Deinde, transitum faciens per Mansiela, venit Legionem, [receptus] ab episcopo et clero et ab omnibus habitatoribus loci, qui multa mala sustinuerunt propter ipsum. Turres autem eiusdem civitatis tenebat Garsias Roderici Carlota, merinus maior.

Cum autem rex noster moram protraheret in eadem civitate, nolens inde recedere priusquam turres haberet regina Therasi venit cum filiabus suis et fauctoribus ad Villalobos et insinuavit regine domine Berengarie rogans ut dignaretur venire Valenciam, et ipsa veniret ad eam ad ea[m]dem villam. Quod et factum est.

189 Vid. nota núm. 49.

190 Vid. nota núm. 49.

Tractatum est igitur in eadem villa per reginas de pace et concordia inter regem et sorores. Firmata est autem pax et concordia inter eos apud Beneventum, presentibus in eadem villa duabus reginis supradictis et rege et sororibus et archiepiscopis Tolemano et Compostellano et baronibus multis et consiliis. Forma vero compositionis hec erat: quod rex assignavit duabus sororibus suis in locis certis XXX millia morabetinos annuatim quamdiu viverent ipse percipiendos¹⁹¹, adiectis multis conditionibus que in cartis de hoc confectis continentur. Ipse vero sorores renunciaverunt iuri si quod habebant in regno, et cartas paternas super successionem vel de donatione sibi concessas regni destruxerunt. Mandaverunt preterea castra seu munitiones quascumque sui tenebant nomine ipsarum restitui regi nostro, exceptis quibusdam castris que debent tenere fideles quidam pro conservatione compositionis.

[Fernando III rey de León]

His ita dispositis, rex noster, veniens Zemoram, receptus est honorifice.

Deinde intravit Extremaduram, ubi¹⁹² ab omnibus receptus est cum gaudio et honore. Sic igitur in brevi tempore, disponente Deo in cuius manu regnum hominum est, rex noster regnum paternum in pace habuit, preter Galleciam, ad quam non potuit statim ire et in qua non modica turbatio a morte patris orta perdurabat. Unita sunt ergo duo regna in persona regis nostri que in morte Imperatoris fuerant separata.

[A]nno proximo sequenti, circa Natalem Domini, intravit rex Galleciam, quam de turbatione reduxit ad pacem; et reseratis multis dampnis per inquisitionem veram, atque quibusdam constitutionibus promulgatis contra turbatores et malefactores terre, venit in Asturias Ovetenses ubi moram fecit aliquantulum; et dampnis redintegratis terraque pacificata, exiens inde transitum fecit per Legionem et venit Carrionem, ubi¹⁹³ mater occurrit ei et ibidem moram longam fecerat uxor eius. Convenerunt autem ibidem ad eum multi de populis regni Legionis et multi nobiles de Gallecia et de Asturiis, quorum quosdam expedit, alios secum duxit Burgis.

191 En el manuscrito, percipiendorum.

192 Vid. nota núm. 49.

193 Vid. nota núm. 49.

[C]onfluxit ad ea[m]dem civitatem maxima hominum multitudo populorum et nobilium, tam¹⁹⁴ de Castella quam de Gallecia et de aliis partibus regni, ubi longam protraxit moram rex expediendo negocia multiformia cum consilio bonorum virorum.

[Úbeda (1233)]

[S]equenti vero hyeme sub era M^a. CC^a. LXXI^a., in festo Epiphanie, obsedit¹⁹⁵ dominus rex Ubedam cum nobilibus et populis quibusdam, non multis de regno Legionis. Et populi¹⁹⁶ Taurenses, Zamorenses, Salamantinos, Ledesmenses, qui iuxta mandatum regis ad obsidionem predictae ville in multitudine magna et apparatu¹⁹⁷ multo occurrerunt, adveniente vero termino usque ad quem tenebantur servire regi, secundum forum suum, sicut ipsi dicebant, ante captionem ville ad propria sunt reversi. Rex vero perseveravit in obsidione supradicta cum castellanis et nobilibus regni Legionis suprascriptis, donec sepe nominata villa famosa que, quondam divitiis et populorum multitudine¹⁹⁸ pollebat, per gratiam Ihesu Christi tradita est in manus eius mense iulio. Siquidem neque Ave[n] Hut neque alii potentes mauri cismarini fuerunt ausi venire in sucursum dicte ville.

Ipsi¹⁹⁹ vero qui in munitione tenebantur obsessi penuria panis et aliorum victualium laborabant. Aposita ergo conditione quod salvis personis hominum utriusque sexus et mobilibus que possent asportare liceret eis exire, tradiderunt ipsam munitionem domino regi; prestitoque sibi ex conducto securo usque ad locum quem elegerunt, recesserunt.

Eodem tempore, rex Aragonum do[mi]nus Iacobus obsedit et cepit villam que dicitur Borriana versus Valenciam famosam civitatem. In yeme memorata in qua dominus noster rex Ferrandus obsedit Ubedam, magister de Calatrava et populus Placentinus²⁰⁰ cum episcopo suo castrum quod dicitur Trugellum obsederunt et ceperunt.

194 *En el manuscrito dice tan.*

195 *En el manuscrito, obsede.*

196 *En el manuscrito dice populos.*

197 *El manuscrito copia operatu.*

198 *En el manuscrito, multitudo.*

199 *El manuscrito copia ipse.*

200 *En el manuscrito, Placenter.*

[P]ost captionem dicte nobilis ville, rex reversus est in Castellam et receptus est Burgis cum magno gaudio et honore, ibique moram trahens non modicam dum quedam magna negocia tractaret, que totius terre continebant utilitatem. Quendam de maioribus Castelle scilicet Lupum Didaci creditur offendisse. Cepit rancor preconceptus prius in obsidione Ubede de die in diem crescere, sed ignis accensus nondum erumpebat in flamam. Recedens igitur dictus Lupus Didaci a rege ira plenus et indignatione, maxime quia se spretum et contemptibilem habitum in conspectu regis multis indicibus perpenderat, ut dicebat, se preparans ad vindictam, cepit tractare de contubernio cuiusdam filie sue cum domino Nunio, comite de Rusellon, nepote comitis Barcinonie et comitis Nunii de Castella, quod et factum est post Pascha, anno gratie M^o. CC^o. XXX^o. III^o. Circa idem Pascha firmavit alteram filiam suam maiorem, scilicet, Alvaro Petri consimilio contubernio, quia in gradu equali ipsi tres sibi invicem atinebant: sed hoc contubernium²⁰¹ consumatum est post festum sancti Michaelis proximum sequens, existentibus Burgis rege et regina matre sua, et archiepiscopo Toletano et episcopis Burgensi et Segoviensi, et Oxomensi scilicet cancellario, a quibus excommunicatus fuit tunc Alvarus Petri et Mencia Lupi, quam duxerat solempniter et publice die dominica in ecclesia Burgensi, de consilio Astoricensis episcopi qui tunc erat in curia regis et aliorum iurisperitorum, propter incestum manifestum quia contra prohibitionem precedentem factam ab archiepiscopo Toleti et ab episcopo Burgense factam Burgis. Ocasione igitur huius contubernii turbatio non modica orta est in regno. Voluntas siquidem regis, cuius beneplacitum requirendum fuerat et expectandum velud avunculi, fratris scilicet matris puella et nutritoris eiusdem, quoniam in camera regine domine Beatricis custodiebatur, ne dicam sprete, non fuit aliquatenus requisita. Hoc pignore medio coniunctus est Alvarus Petri, Lupo Didaci, nexu firmissimo, sicut ipsi fatebantur contra inimicos communes populo reliquo suspicante fedus initum contra regis familiares, nec dicam contra regem, quod apparuit ex post facto. Siquidem Alvarus Petri munivit quantum potuit armis et fossato villam que dicitur Paredes, que est inter Palenciam et Carrionem, que sua propria hereditas est, dicens que in hereditate propria remanere volebat, et hoc ei secundum forum Castelle licebat sicut ipse dicebat. Licet rex terra[m] quam ab ipso tenebat idem Alvarus Petri, iam occupasset. Quo audito rex ira comotus convocavit militiam

201 *El manuscrito copia contubernio.*

nobilium et populos vicinos, propositum firmum habens expugnare predi[c]tam villam; et propter hoc venit Palenciam, sed Alvarus Petri usus consilio saniori supposuit se voluntati et dispositioni²⁰² reginarum domine Berengarie et domine Beatricis.

Ipsa vero habito prudentum virorum consilio mandaverunt Alvaro Petri ut relinqueret Paredes, sicut prius erat, et exiret de tot regno iturus in terram sarracenorum, ibique moraturus vel alibi, donec regis gratiam recuperare posset fautoribus eiusdem regis gratie restitutis. Hoc²⁰³ autem factum est nulla conditione nulloque pacto precedente, Lupus Didaci, XVII castra que tenebat de regno Castelle, sed non receperat ea per portarium regis, esse²⁰⁴ re[co]gnovit et de manu regis mediante portario suo recepit, terra sibi asegurata usque ad quinquenium per reginam dominam Berengariam, sub cunctis conditionibus et honestis, confirmante filio²⁰⁵ matris factum. Sicque per illius gratiam, qui est pax nostra, pacificata sunt omnia et terra siluit et quieuit. Acta sunt ista in villa que dicitur Palenciola, circa festum Purificationis. Instante vero initio quadragesime proxime, cum rex esset apud Vallem oleti, Alvarus Petri, licenciatus ab eo, iter suum versus terram sarracenorum dirigebat.

Regine vero valde²⁰⁶ prudentes domine que intelligentes mala que possent accidere frontarie²⁰⁷ nostre de confederatione Alvari Petri cum Abe[n] Huth rege maurorum cismarino dederunt opera[m] efficacem ut Alvarus Petri gratie regis restitueretur; quod et factum est, et sic terram suam recuperavit et castra. Post vere²⁰⁸ proximum quod fuit sub anno gratie M°. CC°. XXXV°. preeunte Alvaro Petri de mandato regis in terram sarracenorum ad Ave[n] Hut, secutus est eum rex cum nobili militia et populis non multis.

Tunc vastatis segetibus de Iaem et de Ariona et de villulis adiacentibus, convenit cum Ave[n] Hut, qui tunc obsidebat²⁰⁹ Niebla inter Hispalim et Portugaliā, mediante Alvaro Petri, quod Aben Hut daret regi nostro pro treuga usque ad mayum sequenter CCCC.

202 *En el manuscrito dice* dispositione.

203 *En el manuscrito dice* Hec.

204 *En el manuscrito dice* eccere.

205 *En el manuscrito dice* filie.

206 *El manuscrito copia* velde.

207 *En el manuscrito dice* frontrarie.

208 *En el manuscrito dice* vero.

209 *El manuscrito copia* obsidebant.

XXX milia morabetinorum, de qua summa statim soluta est fere tertia pars. Altera tertia debet solvi in fine septembris proximi. Reliqua tertia in fine ianuarii.

His firmatis prout tunc firmari poterant, rediens rex de partibus Cordubensibus obsedit Heznatoraf, castrum fortissimum, quod redditum est ei statim, salvis personis maurorum et rebus mobilibus²¹⁰ que poterant asportari.

Circa igitur et custodia castri comissa cuidam²¹¹ militi, aliis adiunctis eidem, venit ad castrum inexpugnabile nominatum Sant Estevan, quod valde dampnosum erat christianis presertim in obsidione viarum per quas itur Ubedam et Baeciam. Alcaidus eiusdem loci et qui cum eo erant statim reddiderunt castrum regi, abcepta ab eo quadam summa pecunie non multa et equis et multis nescio quot²¹².

Proviso qui remanerent in castro, rex reversus est Toletum ad matrem et uxorem. Deinde, transitum faciens per Segoviam in vigilia Asumptionis intravit Burgos, ubi receptus²¹³ est cum magno gaudio et honore.

De duobus castris predictis hoc auctum fuerat in firmatione treugue, ut si rex ea vellet obsidere vel posset capere, Ave[n] Huth non defenderet ipsa et non erant in treuga.

[T]empore quoque proximo, scripta [era] turbatio fuit orta in regno nostro, discordia maxima fuit inter ecclesiam Romanam, cui tunc presidebat Gregorius nonus, et romanos. Certantibus ipsis de conculcatione libertatis ecclesiastice, et volentibus gravissimas condiciones et importabile iugum imponere cardinalibus et universo clero Romano. Subtrahebant etiam²¹⁴ idem Romani pape iura que ab antiquo papa habuerat²¹⁵ in urbe, tam in moneta quam in creatione senatoris, et in aliis multis. Ob quam causam papa²¹⁶ cum cardinalibus²¹⁷ veniens Reate vocavit ad se imperatorem Fredericum de Apulia, et habito tractu diligenti taliter est provisum quod procederet sententia excommunicationis in senatorem et quosdam de

210 *En el manuscrito*, nobilibus.

211 *En el manuscrito dice* crudam.

212 *En el manuscrito*, recepta.

213 *En el manuscrito dice* quod.

214 *El manuscrito copia* ecciam.

215 *En el manuscrito dice* obuerat.

216 *El manuscrito copia* pape.

217 *En el manuscrito*, carde.

maioribus Romanorum. Quam sententiam statim subsecuta est diffusio imperatoris et in senatum et universum populum Romanum.

Consequenter imperator, cum exercitu quem tunc habebat secum, invasit in fines Romanorum, quibus multa dampna intulit; et captis quibusdam castris que tunc Romani tenebant, dimissoque quodam comite teutonico cum nobili militia apud Viterbium ad defensionem ecclesie. Papa tunc existente Perusii, reversus es[t] in Apuliam, rediturus ut promittebat cum exercitu grandi et forti in estate sequenti.

Revertentes autem ad cor Romani timore, potius forsitan quam amore subdiderunt colla ecclesie, et omnibus de quibus erat contentio mandatis apostolicis paruerunt, prestita securitate iuramento, scilicet senatorum²¹⁸ et multorum nobilium Romanorum, sicque pacificatum est inter Ecclesiam et Romanos.

Predicta tamen securitas quibusdam cardinalibus²¹⁹ non placuit, eo quod insuficiens videbatur. Unde etiam pax ipsa non fuit firma nec stabilis. Et idcirco neque papa necque cardinales²²⁰ voluerunt intrare urbem. Imperator vero qui se promiserat rediturum cum exercitu in auxilium Ecclesie contra romanos yvit in Alemaniam et duxit in uxorem regis Anglie qui tunc regnabat, filiam scilicet regis Iohannis, filii Enrici magni, regis Anglorum.

Tunc idem imperator, traens moram in Alemania, congregavit exercitum non multum contra Lombardos qui contra eum rebellabant, scilicet contra Mediolanis et societatem ipsius. Sub era M^a. CC^a. LXXIII^a., circa festum sancti Michaelis intravit in Lombardiam et multa mala intulit Mantuanis; et cepit Vicenciam, cuius pars rebellabat, pars vero ei[us] ei favebat²²¹, sicque quievit exercitus in yeme instanti. Ipse vero imperator, dimisso exercitu in Lombardia, reversus est in Alemaniam.

Eodem tempore, Constantinopolitanus imperator qui Anna dicebatur rex Iohannes de Acre, gener regine nostre domine Berengarie, infestabatur a Grecis, et quasi obsesa tenebatur civitas Constantinopolis.

Unde idem imperator clamabat ad ecclesiam Romanam, petendo subsidium, sed²²² iusta desiderium suum non exaudiebatur.

218 *En el manuscrito dice senatoris.*

219 *El manuscrito copia carde.*

220 *El manuscrito copia carde.*

221 *En el manuscrito dice eis ifavebat.*

222 *En el manuscrito, scilicet.*

[E]odem tempore sub era pro Christo scripta, scilicet LXXIII^a., dominus noster rex Fernandus circa medium ianuarii Beneventi, matre sua moram faciente apud Legionem, recepit nuncios ex parte illorum christianorum qui quamdam²²³ partem Cordube furtin de nocte occupaverant, supplicantes ut subveniret eis quia²²⁴ in gravissimo periculo constituti erant, cum paucissimi essent respectu multitudinis Cordubensis, nec ab ipsis mauris separarentur nisi muro quodam secante quasi per medium civitatem; et erat in potestate maurorum exire quancumque vellent de parte civitatis quam ipsi tenebant ad impugnandum christianos. Verumtamen ipsi christiani quasdam turres fortissimas in muro quas²²⁵ occupaverant, munierant armis et hominibus: et reliqui christiani in confinio partis civitatis quam tenebant, et illius partis quam mauri defendebant, pugnabant contra mauros, et sese cede mutua occidebant. Siquidem ipsi christiani, quasi a Spiritu Sancto excitati intellectu²²⁶, prius statu Cordube quod in illa parte civitatis quam occupaverunt pauci morabantur, fi[n]gentes se longius ire duce quodam primo qui de mauro factus fuerat christianus, et plene noverat statum Cordube, de nocte venerunt et per scalas ascendentes in murum occisis custodibus murorum ipsam partem civitatis occupaverunt, interficientes multos de habitatoribus eiusdem partis, nonnullis de ipsis habitatoribus confugientibus ad reliquam partem civitatis. Aspexit Corduba populum alterius religionis et lingue quem non nutrierat, velut in sinu suo neccantem filios suos, et velut²²⁷ stupida manus dissolutas genua mobilia²²⁸ roborare non poterat adversus²²⁹ hostes, quos²³⁰ licet videret paucos eis tamen non valebat resistere, quoniam indignatio Domini Ihesu Christi et ipsius potencia tantam multitudinem maurorum et tam validam comprimebat.

223 *El manuscrito copia quedam.*

224 *En el manuscrito quoniam.*

225 *En el manuscrito, quam.*

226 *El manuscrito copia in Toletu.*

227 *En el manuscrito dice velud.*

228 *En el manuscrito dice nobilia.*

229 *El manuscrito copia ad usus.*

230 *En el manuscrito, quod.*

[Conquista de Córdoba (1236)]

Instabant igitur predicti nuncii apud dominum regem, ut vasalis suis qui pro servicio ipsius et pro honore fidei christiane tanto se periculo exposuerant, subveniret, et horam quam sibi Dominus fortunaverat et obtulerat audaci in manu sumeret, et se virum cunctis audientibus demonstraret.

Irruit igitur Domini spiritus in rege, et ponens spem suam in Domino Ihesu Christo, aures suas obturavit ne audiret consilium eorum qui velud incantatores verbis et persuasibilibus factum tam nobile impedire machinabantur, allegantes yemis asperitatem²³¹ que solito pluviis amplius inundabat, viarum pericula, fluminum inundationem, raritatem nobilium qui secum tunc aderant, tanti discriminis eventum dubium, et quod plus omnibus erat formidandum multitudo populi Cordubensis innumera, qui ceteris mauris cismarinis ab antiquo strenuitate et armorum exercitio precedebat²³², cum quibus erat certamen ineundum super propriis personis et civitate tam nobili terra nativitatis sue pro uxoribus et liberis et super omnibus que possidebant. Timeri poterat satis rationabiliter adventus regis eorum, scilicet Aven Huth cum omni potentatu suo et concursus omnium populorum circumadiacentium civitatum, que Corduba contra christianos velud clipeum fortissimum et propugnaculum reputabant. Sua cuiusque mauri cismarini res agi videbatur, cum capta Corduba relique civitates vellud imbelles et inermes regi potentissimo Castelle et Legionis resistere non valerent.

Spretis²³³ his omnibus et pro nichilo habitis miles Christi, fortissimus rex Fernandus, mane sequenti exivit Venaventum in multa festinantia, matrem que tunc erat apud Legionem de longe salutavit per nuncium qui nunciaret ei fideliter ea que acciderant, et firmum propositum filii, quod nulla ratione poterat immutari.

Rex vero transitum faciens per Zemoram breviter adlocutus est populum; et velut²³⁴ aquila volans ad predam, pervenit Salamanticam, ubi modico tempore moram faciens, equos et arma que habere potuit dedit²³⁵ nobilibus qui cum eo erant, et preparatis prout possibile fuit in tam modico tempore que necessaria erant ad

231 *En el manuscrito dice asperitatem.*

232 *En el manuscrito dice precelebat.*

233 *En el manuscrito dice sed precis.*

234 *En el manuscrito dice velud.*

235 *En el manuscrito, dede.*

tantum iter, remisso²³⁶ exinde cancellerio scilicet Osomensi episcopo ad matrem suam, pro largiendis stipendiis militibus qui eum sequi dicebant, ipse via rectissima, non declinans ad dexteram versus Civitatem Roderici, vel ad sinistram versus Talaveram et Toletum, quarum viarum utralibet comodior videbatur, pervenit ad Emeritam.

Deinde non dans sibi requiem die ac nocte per terram iermam et desertam, non obstantibus fluminibus que super inundaverant et ripas suas excesserant, neque viis lutosiis que iter impediabant, celo de super infestante toto fere in pluvias resolutio i[n]ter castra maurorum voti compos pervenit Cordubam VII^o. die mensis febrerii. Felix illa dies in qua populus christianus, qui tunc erat Cordube in tanto discrimine positus, regem suum viderit, qui se tanto periculo ut populo suo subveniret exposuit!. Invenit ibi rex cum populo supradicto Alvarum Petri, vasalum suum nobile[m] et potentem et episcopum Co[n]chensem, qui de partibus Toletanis²³⁸ venerat, audito quod predicti christiani partem Cordube ceperant. Beaciensis episcopus et qui vicinior erat festinanter cum populo suo supervenit in comitatu de regis cum primo Cordubam advenit. Non erant C milites nobiles maiores autem qui regem tunc secuti fuerunt et cum ipso usque ad Cordubam pervenerunt: infans dompnus Alfonsus frater suus, Rodericus Ferrandi el Feo, Gil Marric, Alvar Ferrandez, filius comitis Fernandi, et Didacus Gonzalvi filius comitis Goncalvi, Petrus Poncii, et Gonzalvus Goncalvi consobrinus eius, Telliis Alfonsi et frater eius Alfons Telli.

Habita vero deliberatione quid facto opus esset, elegit rex consilio Spiritus Sancti ductus transire fluvium Betim, intellige[n]s quod mauri Cordubensis libere poterant exire ponte²³⁹ et acquirere que sibi forent neccessaria, et civitatem munire vict[u]alibus, armis et hominibus si opus esset. Transito igitur flumine per po[n]tem qui est iuxta²⁴⁰ Cordubam, ad duas²⁴¹ leucas versus Anduiar fixit temporaria in regione²⁴² iusta pontem civitatis scilicet inter Cordubam et Astigi, civitatem que non distat a Corduba nisi per novem leucas²⁴³.

236 *En el manuscrito dice remisso.*

237 *En el manuscrito dice erant.*

238 *El manuscrito copia Toletanus.*

239 *El manuscrito copia pontem.*

240 *En el manuscrito dice iusta.*

241 *El manuscrito copia deias.*

242 *En el manuscrito, erigione.*

243 *En el manuscrito dice laucas.*

His auditis, Ave[n] Hut, rex maurorum, cum esset in partibus Murcie, turbatus est; et tactus dolore cordis intrinsecus, colle[c]ta multitudine militum, quatuor vel quinque milium, et multitudinem electorum peditum, triginti milium, cum magna festinantia venit Astigi. Erant preterea cum Ave[n] Hut christiani milites nobiles fere ducenti, qui serviebant ei pro stipendiis suis.

Sperabatur ab omnibus quod dictus rex Ave[n] Hut, confisus de tanta multitudine, pro liberatione civitatis Cordube pugnaret cum domino nostro rege, qui tunc secum non habebat ultra pontem CC. milites nobiles et paucos alios, nam Alvarus Petri et quidam alii milites et omnis populus²⁴⁴ residuus remanserant in parte civitatis quam tenebant²⁴⁵, nec poterant transire fluvium in parte illa etsi velent venire in auxilium regis.

Dominus ergo Ihesus Christus, christianorum Deus, corroboravit misericordiam suam super timentes se et, qui cor regis inflamaverat ad veniendum Cordubam et succurrendum populo²⁴⁶ suo, confortavit spiritum eius et eorum qui cum ipso erant, et posuerunt animas suas in manibus suis, expectantes per singulos dies, quibus Aven Hut moram fecit apud Astigi, hoc est, per XV dies ad minus, ipsum regem venturum ad bellum contra eos mauros et Cordubensibus ipsum expectantibus tota die. Sed Salvator noster, qui non reliquit sperantes in se, infatuavit consilium maurorum et enervavit animos et vires eorum, nec ausi fuerunt congregari cum rege nostro glorioso, cum quo Deus erat, cui eque facile est vincere in paucis ut in multis.

Iterum vero defectum magnum paciebantur rex noster et exercitus eius in victualibus, pluviis non cessantibus et fluminibus et torrentibus inundantibus supra modum.

Memoratus vero rex maurorum, cum quadam parte sui exercitus, dimissa reliqua multitudine, ivit Ispalin fingens quasdam causas vanas et falsas, propter quas de Astigi recedebat. Emarcuit Cordove cor intra viscera eorum. Videntes e[n]i[m] quod a[c]ciderat et intelligentes quod rex suus non fuerat ausus congregari cum domino nostro rege, quasi desperantes de auxilio extrinseco, proposuerunt rebellare usque ad mortem. Post Pascha vero super venit militia castellana, de hinc Legionenses et Galleci secuti sunt. Precesserunt

244 *En el manuscrito dice populus.*

245 *En el manuscrito dice tenebrant.*

246 *En el manuscrito se añade populo.*

autem ipsos populi quarundam²⁴⁷ civitatum scilicet Salamantini, Zamorenses, Taurini.

Intelligentes autem christiani quod deficeret alimenta in civitate, obsederunt vias et fluvios de mandato domini regis; et firmata est obsidio, nec licebat alicui²⁴⁸ exire vel intrare.

Tunc ergo ceperunt mauri tractare de reditione civitatis, adiecta²⁴⁹ conditione quod liceret eis abire, salvis personis et mobilibus que secum possent portare. Rex anuit conditioni, et cum pactum deberent firmare²⁵⁰, mauri resilierunt intelligentes quod deficieba[n]t exercitui vi[c]tualia, et quia concilia regni Legionis ulla-tenus remanere volebant, eo quod complessent III menses expeditionis. Sic igitur rex noster, quasi delusus ab Ave[n] Hut rege, fedus inivit cum rege de Iaen que erat inimicus regis Aven Hut et Cordubensium maurorum. Quod videntes, Ave[n] Hut et cordubenses timuerunt. Valde reversi sunt ad regem nostrum offerentes ei civitate[m] cum predicta conditione.

Erant autem de magnatibus domini regis quidam qui consulebant ei quod non acceptaret conditiones, sed vi caperet eos et decapitaret, quod poterat facere, quia penitus deficiebant alimenta, et tamquam fame confecti non poterant defendere civitatem. E contrario suadebatur regi ut acceptaret conditione[s] et non curaret de personis maurorum vel de mobilibus, dum modo civitatem posset habere sanam et integram.

Siquidem quasi pro certo sciebatur, quia cordubenses condixerant²⁵¹, quia si dominus noster F[erdinandus]²⁵² rex nollet acceptare conditionem, desperantes de vita, omne preciosum quod esset in civitate destruere[n]t, mezquitam scilicet et po[n]tem, aurum et argentum absconderent, panos sericos ymo totam civitatem igni suce[n]derent, se ipsos morti traderent.

Acquievit rex saniori consilio et, de voluntate regis de Iahen cum quo fedus inierat contra Ave[n] Hut regem et Cordubenses, accepit conditionem predictam; et firmatum est pactum sub predi[c]ta conditione, data in super treuga et firmata Ave[n] Hut et subditis suis usque ad VI annos. Ita tamen quod Ave[n] Hut singulis annis,

247 *En el manuscrito dice quorundam.*

248 *En el manuscrito, alicuius.*

249 *En el manuscrito dice abiecta.*

250 *En el manuscrito, firmari.*

251 *En el manuscrito dice conduxerant.*

252 *El manuscrito copia licet.*

sed tercios anni, solvat regi Castelle XL milia et duodecim milia morabetinorum, de qua summa qua[m]dam partem debet accipere rex de Iahen.

His igitur tunc pertractis et firmatis, frustrati spe sua qua[m] concepera[n]t de retinendo civitatem suam mauri Cordubensis, fame tabefacti²⁵³ reli[n]querunt sedes suas, flentes et ululantes et pro²⁵⁴ angustia spiritu[s] gementes. Sic ergo per virtutem Domini nostri Ihesu Christi, Corduba famosa civitas, nitorem quodam peculiari et ubere solo predita queque²⁵⁵ tanto tempore captiva tenebatur scilicet a tempore Roderici, regis gotorum, redita est cultui christiano per laborem et strenuitatem domini nostri regis Ferrandi.

Euntibus sarracenis de civitate et catervatim fame ruentibus, princeps eorum nomine Abohanan claves civitatis tradidit domino nostro regi. Statimque dominus rex, sicut vir catholicus, gratias agens Salvatori nostro, de cuius misericordia speciali recognoscebat se tantam gratiam in a[c]quisitione tam nobilis civitatis adeptum, precepit ut vexillum Crucis precedere[t] ve[x]illum suum, et in altissima turre mezquite pone[re]ntur ut palam cunctis possent intremere²⁵⁶ subsequente vexillo suo, sicque vexillum regis eterni comitatum, vexillo regis Ferrandi, cum primo apparuit in predicta turre, confusione[m] et plantum intulit ineffabilem sarracenis.

Et econtrario ista videre gaudium ineffabile christianis. Felix per omnes mundi cardines dies illuxit christianis, in felice festo apostolorum Petri et Pauli, annua²⁵⁷ ipsa solemnitas ipsa die agebatur. Circa vesperum, cancellarius scilicet Osomensis episcopus magister Lupus, cum eo qui vexillum Crucis in turrem predictam primo intro-misit, intraverunt in mezquitam. Et preparantes que necessaria erant ad hoc, ut ecclesia fieret de mezquita, expulsa mahometi superstitione vel spurcicia, sanctificaverunt locum per aspersionem aque cum salibus, benedictione[m], et que prius erat cubile diaboli, facta ecclesia Ihesu Christi, vocata nomine genitricis ipsius gloriose.

Secunda feria que dies proxima sequebatur, dominus rex cum baronibus suis et cum universo populo introivit in civitatem, et,

253 *En el manuscrito dice fametabili.*

254 *En el manuscrito dice post.*

255 *El manuscrito copia quequam.*

256 *En el manuscrito dice intram.*

257 *En el manuscrito dice anima.*

accedens ad ecclesiam, receptus est honorifice cum processione solempni ab episcopo Osomense predicto et ab Conchense [et] Beacense episcopis et a viris religiosis qui tunc aderant et a clericis universis.

Missa igitur sollempniter celebrata per Osomensem episcopum et benedictione super populum data, dominus rex intravit in palacium nobilissimum quod reges maurorum sibi preparaverant, de quo tot et tanta dicuntur ab his qui viderunt, quod a non videntibus incredibilia iudicantur.

Factum est ergo in illa die magnum gaudium in illa civitate. Barones autem viri et potentes, qui domino regi servierunt in obsidione predicta, et cum ipso civitatem ipsam intraverunt, fuerunt autem isti Alvarus Petri et alii superius nominati, qui cum rege Cordubam advenerunt, quidam tamen ex eis de mandato regis redierant pro militibus habendis cum quibus regi servire tenebantur.

Qui autem post Pascha super venerant de Castella fuerunt isti: Garsias Ferrandi, cum generis et filiis suis; Didacus Lupi et frater eius Alfonsus Lupi, Rodericus Gonzalvi. De regno Legionis, Gallecie; Ramirus Froyla et Rodericus Froyla, frater eius; Rodericus Gomez et Ferrandus Guterii, Fernandus Iohannes, Pelagius Arias. De Asturiis: Ordonius Alvarez, Pelagius Petri et Sevastian Gutierrez.

Sedit igitur in trono glorie Cordubensis regni rex inclitus²⁵⁸, et cepit tractare cum baronibus suis quod facto esset opus, et qualiter providendum esse tanti civitati que novis²⁵⁹ habitatoribus Christi cultoribus implenda erat, gente maurorum subito vacuata.

Stant menia sublimis altitudo murorum, turribus excelsis, decoratur domus, auratis liquoribus splendent platee civitatis, ordine disposite viatoribus patent, sed cum tanta sit gloria civitatis pauci reperiuntur qui velint ibidem remanere.

Deficientibus ergo victualibus et expensis, affecti tedio longe more procures festinantur ad reditum, sed rex nobilis tacitus mente voluptat eventus varios, et post diversa baronum consilia, preelegit cum paucis ibidem remanere, subiciens se voluntati divine quam derelinquere tam nobilem civitatem, tantis sudoribus aquisitam, sine rectore sicut deffensore seu abitatore. Tandem provisum est ita quod quilibet magnatum et magistri ordinum dimittere[n]t ibi milites cum armis et equis cum quibus et alii viri bellatores remanserunt.

258 *El manuscrito copia inclito.*

259 *En el manuscrito, nobis.*

Supervenerunt eodem tempore CL milites Segobienses, cum armis et equis muniti et vi[c]tualibus habundantes.

Prefecit insuper dominus rex omnibus qui remanebant²⁶⁰ in civitate Tellium Alfonsi, cum quo remansit frater suus, Alfonsus Telli, ambo iuven[es] armis strenui, parati mori vel defendere civitatem. His itaque dispositis, dominus rex cum baronibus suis reversus est Toletum ad matrem suam, ubi²⁶¹ receptus est cum honore multo et gaudio magno, protrahens ibi moram circa principium mensis a[u]gusti decidit²⁶² in lectum egritudinis, quandiu detentus mortis periculum vix evasit. Circa festum sancti Michaelis, rege Toleti moram protraente, propter nimiam debilitatem suam totam hominum multitudo quasi subito ex insperato Cordubam confluit, quod domus antiqua²⁶³ novis habitatoribus vix sufficiebat, et sic divina providencia suplevit quod magnum consilium formidabat.

[T]unc in festo sancti Luce, Lupus Didaci, vir et potens et dives²⁶⁴ viam ingressus est universe carnis, quo audito dominus rex cum matre sua quam cito potuit equitare, Toletum exivit, et in fine mensis novembris Burgus advenit.

Hoc opus explevi, tempore credo brevi.

Laus tibi Christe.

260 En el manuscrito dice remenebant.

261 Vid. nota núm. 49.

262 En el manuscrito dice decide.

263 En el manuscrito dice que.

264 El manuscrito copia divens.

ÍNDICES

INDICE DE LUGARES

- Abbisvilla, Juan de, 73.
 Abula (Avila), 21, 28, 45 y 78.
 Abulensis, 55.
 Acre (Acre, Palestina), 47.
 Acre, Johannis de, 84.
 Alarcón (Alarcón, p.j. Motilla del Palancar, prov. Cuenca), 24, 34 y 57.
 Alarcos (Alarcos, prov. Ciudad Real), 21, 24 a 26, 28, 29, 32, 33, 36, 38 y 68.
 Alava (Alava), 30.
 Albanis (Albano, Italia), 76.
 Albanensis, 77.
 Albarracín, v. Alverrazim.
 Albigenses, 44.
 Alcalá (Alcalá del Júcar, p.j. Casas Ibáñez, prov. Albacete), 34.
 Alcántara, v. Alcantera.
 Alcantera (Alcántara, prov. Cáceres), 42 y 43.
 Alcaraz (Alcaraz, prov. Albacete), 42.
 Alcor, v. Villa Alva del Alcor.
 Alcorat (Campos de Alcoraz, Huesca), 52.
 Alcoraz, v. Alcorat.
 Alcorroza, v. Alchorroza.
 Alchorroza, 30.
 Alemania (Alemania), 59 y 84.
 Alhama, 65.
 Almaria (Almería), 19 y 74.
 Almería, v. Almaria.
 Almodóvar (Almodóvar del Río, prov. Córdoba), 68.
 Almuradiel, v. Muradal.
 Alvernia (Auvernia, Francia), 70.
 Alverrazim (Albarracín, prov. Teruel), Fernandum Roderici de, 28.
 Allarcos, v. Alarcos.
 Amaya (Amaya, p.j. Villadiego, prov. Burgos), 57.
 Anagni, v. Anagnia.
 Anagnia (Anagni, Italia), 77.
 Andalucía, v. Andalusía.
 Andalusía (Andalucía), 72 y 73.
 Andegavia (Angers, Maine-et-Loire, Francia), 30.
 Anduiar (Andújar, prov. Jaen), 19, 65, 67 y 87.
 Andújar, v. Anduiar.
 Angers, v. Andegavia.
 Anglia (Inglaterra), 30 y 84.
 Anglino (Saint-Jean-d'Angély, Charente Inférieure, Francia), 70.
 Anglorum, v. Anglorum.
 Anglorum, 30 y 84.
 Anna (río Guadiana), 75.
 Anthiocenis, v. Anthiochia.
 Anthiochia (Antioquía, Siria), 46 y 47.
 Antioquía, v. Anthiochia.
 Aotielo, v. Aotiello.

Aotiello (Autillo de Campos, p.j. Frechilla, prov. Palencia), 51 a 53.
 Apulia (Apulia, Italia), 75 a 77, 83 y 84.
 Aquilensis, 49.
 Aragón, v. Aragonia.
 Aragonia (Aragón), 17, 20, 28, 29, 34 a 37.
 Aragonum, v. Aragonia.
 Ararim (río Saona), 17.
 Arcos (Arcos, prov. Burgos), 55.
 Arévalo (Arévalo, prov. Avila), 45.
 Arganza, v. Arganzón.
 Arganzón (Arganza, p.j. Burgo de Osma, prov. Soria), 30.
 Ariona (Arjona, p.j. Andújar, prov. Jaén), 82.
 Arjona, v. Ariona.
 Arlanza, v. Asilancia.
 Arlucea, v. Eslucia.
 Arroyo (Arroyo, p.j. Olmedo, prov. Valladolid), 54 y 56.
 Asilancia (Arlanza, p.j. Salas de los Infantes, prov. Burgos), Sancti Petri de, 59.
 Astigi (Ecija, prov. Sevilla), 87 y 88.
 Astorga, v. Astorica.
 Astorica (Astorga, prov. León), 29 y 78.
 Astoricensis, 81.
 Asturias (Asturias), 15, 19, 21 y 79.
 Ataporca (Atapuerca, prov. Burgos), 15 y 20.
 Atapuerca, v. Ataporca.
 Austria (Austria), 47.
 Autillo, v. Aotiello.
 Auvernia, v. Alvernia.
 Avila, v. Abula.
 Avinionem (Avignon, Vaucluse, Francia), 70.
 Avignon, v. Avinionem.
 Babilonia (Babilonia), 46, 47 y 76.
 Badaioz (Badajoz), 24 y 69.
 Badajoz, v. Badaioz.
 Baecia, v. Biacia.
 Baeza, v. Biacia y Beaciensis.
 Bagdad, v. Baldac.
 Baiona (Bayona, Basses-Pyrénées, Francia), 31.
 Baldac (Bagdad), 20, 64 y 72.
 Baldach, v. Baldac.
 Baños, v. Vannos.
 Barcelona, v. Barcinona.
 Barcilorem, v. Barcinona.
 Barcinona (Barcelona), 19, 28 y 81.
 Barcinonia, v. Barcinona.
 Bayona, v. Baiona.
 Beaciensis, 87 y 91. Vid. Biacie.
 Beati Iacobi, v. Sanctum Iacobum.
 Beati Petri, patrimonium, 76 y 77.
 Belorado, v. Bilforado.
 Belliforamen, v. Bilforado.
 Benavente, v. Beneventum.
 Beneventum (Benavente, prov. Zamora), 27, 29, 36, 78, 79, 85 y 86.
 Beneventum, v. Beneventum.
 Berezo (Bierzo, prov. León), 29.
 Betim (río Betis o Guadalquivir), 87.
 Beziers, v. Biterrensem.
 Biacia (Baeza, prov. Jaén), 19, 40, 41, 43, 63 a 69, 83, 87 a 91.
 Bierzo, v. Berezo.
 Bilche (Vilches, p.j. La Carolina, prov. Jaén), 40.
 Bilforado (Belorado, prov. Burgos), 56 y 57.
 Biterrensem (Béziers, Hérault, Francia), 44.
 Blaya (Blaye, Gironde, Francia), 31.
 Blaye, v. Blaya.
 Blesensis, 48.
 Borc (Gironde, Francia), 31.
 Borgoña, v. Burgundie.
 Borialamel, 67.
 Borriana (Burriana, prov. Castellón), 80.
 Bourdeaux, v. Burdegalensis.
 Britanic, comitem, 30.
 Burdegalensis (Bourdeaux, Drôme, Francia), 35 y 36.
 Burdegalim, v. Burgos.
 Burgensis, 53 a 56, 59, 60, 62 y 81. Vid. Burgos.
 Burgis, v. Burgos.
 Burgos (Burgos), 31, 34, 44, 46, 55, 56, 59 a 61, 79, 81, 83 y 92.
 Burgundie (Borgoña, Francia), 17.
 Burgus, v. Burgos.
 Burriana, v. Borriana.
 Cabrera, Fernando de, 29.
 Cáceres, v. Caurez.

Calatrava (Calatrava, p.j. Almagro, prov. Ciudad Real), 21, 28 y 36.
 Calatrava, fratrium de, 32, 38 y 67.
 Calatrava, magistrum de, 62, 67 y 79.
 Calatrava Nueva (Calatrava la Nueva, p.j. Almagro, prov. Ciudad Real), 42.
 Calatravensis, fratres, 65.
 Calatravensis, magistrum, 66.
 Camberos (Camerros, prov. Logroño), Rodericus Didaci de, 50 y 60.
 Cameros, v. Camberos.
 Camora, v. Zamora.
 Campo Spine (Candespina, prov. Segovia), Gomicio de, 18.
 Campos de Alcoraz, v. Campos de Alcorat.
 Candespina, v. Campo Spine.
 Caneret, 57.
 Capella (Capilla, p.j. Puebla de Alcocer, prov. Badajoz), 67 a 71.
 Capilla, v. Capella.
 Caracuel (Caracuel, p.j. Almodóvar del Campo, prov. Ciudad Real), 26 y 36.
 Carrión (Carrión de los Condes, prov. Palencia), 24, 27, 52, 53, 62, 79 y 81.
 Carrionensis, 59.
 Castilla (Castilla), 15, 18, 19, 21 a 32, 34 a 37, 39, 41 a 46, 50, 51, 54, 55, 58, 60, 61, 63, 64, 68, 73, 74, 80 a 82, 86, 90 y 91.
 Castellanis, 24, 25, 53 y 80.
 Castilla, v. Castella.
 Castramonte, v. Castromont.
 Castreionem (Castrejón, p.j. Nava del Rey, prov. Valladolid), 58.
 Castrejón, v. Castreionem.
 Castro, Gutierri Fernando de, 22.
 Castro Soriz (Castrogeriz, prov. Burgos), 57.
 Castrogeriz, v. Castro Soriz.
 Castromont (Castramonte, p.j. Medina de Río Seco, prov. Valladolid), 54.
 Castroverde, v. Castrum Viride.
 Castrum Iudeorum, 29.
 Castrum Viride (Castroverde de Campos, p.j. Benavente, prov. Zamora), 29.
 Catalonia (Cataluña), 36 y 74.
 Cataluña, v. Catalonia.
 Cathalonía, v. Catalonia.
 Caurez (Cáceres), 74.
 Cepta (Ceuta), 72.
 Cereso, río, 56 y 57.
 Cesaraugustano, 17.
 Ceuta, v. Cepta.
 Cicilia (Sicilia, Italia), 75.
 Ciprum (Chipre, Grecia), 47.
 Cisneros (Cisneros, p.j. Frechilla, prov. Palencia), 52.
 Ciudad Rodrigo, v. Civitas Roderici.
 Civitas Roderici (Ciudad Rodrigo, prov. Salamanca), 87.
 Coca, v. Quoca.
 Coimbra, v. Coninbria.
 Columba, Juan de, 76.
 Compostellana, Compostellano, 75 y 79.
 Conca (Cuenca), 23, 29 y 34. Vid. Conchensis.
 Conchensis, 66, 87 y 91. Vid. Concha.
 Congosto, 25.
 Coninbria (Coimbra, Portugal), 15.
 Constantinopla, v. Constantinopolis, Constantinopolitana y Constantinopolitanus.
 Constantinopolis (Constantinopla), 48, 49 y 84.
 Constantinopolitana, 49.
 Constantinopolitanus, 48, 59 y 84.
 Córdoba, v. Corduba y Cordubensis.
 Cordova, v. Corduba.
 Corduba (Córdoba), 19, 24, 32, 66, 67, 69, 75, 85 a 92.
 Cordubensis, 67 a 69, 73, 83, 85 a 91.
 Corduba, v. Corduba.
 Coronía (Urueña?, p.j. Mota del Marqués, prov. Valladolid), 59.
 Corvum (Cuervo, prov. Logroño), 27.
 Cuenca, v. Conca y Conchensis.
 Cuervo, v. Corvum.
 Cuevas de Garandén, v. Garandén.
 Damasco (Damasco, Siria), 46 y 47.
 Damiata (Damiata, Egipto), 76.
 Dominarum (Calatrava la Nueva, prov. Ciudad Real), 42.
 Donnas (Dueñas, prov. Palencia), 53 y 54.
 Dorium (río Duero), 53, 57 y 78.
 Duenas, v. Donnas.
 Dueñas, v. Donnas.

- Duero, v. Dorium.
- Ebro, v. Iberum.
- Ecija, v. Astigi.
- Elvas, v. Ielves.
- Emeritam (Mérida, prov. Badajoz), 43, 75 y 87.
- Emeritensi, 75.
- Esluca (Arlucea, p.j. Salvatierra, prov. Alava), 30.
- España, v. Yspania.
- Esterrechia (Austria), 47.
- Extremadura (Extremadura), 16, 19, 21, 43, 51, 53, 62 y 79.
- Extremadurani, 53 y 54.
- Extremadura, v. Extremadura.
- Ferral, v. Ferrat.
- Ferrat (Ferral, p.j. La Carolina, prov. Jaen), 40.
- Ferreruela (Ferreruela, p.j. Alcañices, prov. Zamora), 57.
- Flandes, v. Flandrensis.
- Flandrensis (Flandes), 48 y 49.
- Fraga (Fraga, prov. Huesca), 18 y 19.
- Francia (Francia), 31, 34, 35, 38, 44, 47, 48 y 71.
- Francis, 48.
- Francorum, 21, 30, 31, 47, 70 y 71.
- Gaete, v. Gahet.
- Gahet (Gaete, p.j. Trujillo, prov. Cáceres), 69.
- Galicia, v. Gallecia.
- Gallecia (Galicia), 15, 17 a 19, 21, 70, 78 a 80.
- Garandén (Cuevas de Garandén), 34.
- Garona, río, 31.
- Gascuña, v. Uasconia.
- Germania, 46.
- Granada (Granada), 65 y 72.
- Grandensis, 49.
- Grecis, 84.
- Guadalajara, v. Guadaljaiara.
- Guadalerza, v. Guadalferza.
- Guadaljaiara (Guadalajara), 34 y 42.
- Guadalferza (Guadalerza, castillo, p.j. Orgaz, prov. Toledo), 21, 26 y 32.
- Guadalquivir, río, 65.
- Guipúzcoa, v. Ipuzcaia.
- Guterrius Munionis (Gutierrez Muñoz), 45.
- Guzmán, Petrus Roderici de, 26 y 36.
- Handalucia, v. Andalucía.
- Handaluces, 72.
- Hecnavexore (Heznavexore), 42.
- Heznatoraf (Iznatoraf, p.j. Villacarrillo, prov. Jaen), 83.
- Heznavexore, v. Hecnavexore.
- Hispalim, v. Yspalim.
- Hispania, v. Yspania.
- Hospitalis, fratres, 46.
- Hospitalis, priorem, 59.
- Huesca, v. Osca.
- Huete, v. Obte.
- Hungría, v. Unguaria.
- Hyspalensis, v. Yspalensis.
- Iaem, v. Iahen.
- Iaen, v. Iahen.
- Iahen (Jaen), 63 a 65, 73, 77, 82, 89 y 90.
- Iberum (río Ebro), 20.
- Ielves (Elvas, Portugal), 70 y 75.
- Iherosolimitanum, 46, 49, 60, 61 y 76.
- Iherusalem (Jerusalén), 46 y 75.
- Ilerda (Lérida), 18.
- Infantado, v. Infantitum.
- Infantitum (Infantado, prov. León), 23.
- Inglaterra, v. Anglia.
- Ipuzcaia (Guipúzcoa), 30.
- Ispania, v. Yspania.
- Italia (Italia), 48.
- Iznatoraf, v. Heznatoraf.
- Jaen, v. Iahen.
- Jerusalén, v. Iherusalem.
- Jorquera, v. Xorquera.
- Laguna (Laguna, prov. Valladolid), 55.
- Lara (Lara, p.j. Salas de los Infantes, prov. Burgos), 56.
- Lara, Petrum de, 18 y 22.
- Lateranensis (Letrán, Italia), 49.
- Ledesma, v. Ledesmensis.
- Ledesmensis (Ledesma, prov. Salamanca), 80.
- Legionensis, 24, 25, 54, 55, 58 y 60.

- Legionis (León), 15, 19, 21, 23, 24, 26 a 29, 31, 39, 41 a 43, 53 a 55, 60, 69, 70, 74 a 76, 78 a 80, 85, 86 y 89.
- Lemovicensis (Limoges, Haute-Vienne, Francia), 30.
- León, v. Legionis.
- Lérida, v. Ilerda.
- Lerma (Lerma, prov. Burgos), 56.
- Letrán, v. Lateranensis.
- Logroño, v. Lucronium.
- Loja, v. Loxa.
- Lombardía (Lombardia), 84.
- Lombardos, 48, 77 y 84.
- Losa (puerto de Losa, en Despeñaperros), 37.
- Loxa (Loja, prov. Granada), 65.
- Lucronium (Logroño), 23, 28 y 61.
- Lusitania, 75.
- Madrid, v. Madrit.
- Madrit (Madrid), 29 y 33.
- Maiorca (Mallorca), 74.
- Maiorica (Mayorga, p.j. Villalón de Campos, prov. Valladolid), 78.
- Maioricenses, 74.
- Malagón (Malagón, p.j. Piedrabuena, prov. Ciudad Real), 21, 26 y 36.
- Mallorca, v. Maiorca.
- Mansiela (Mansilla, prov. León), 78.
- Mansilla, v. Mansiela.
- Mantua, v. Mantuanis.
- Mantuanis (Mantua, Italia), 84.
- Maranon (Marañón, prov. Navarra), 30.
- Marañón, v. Maranon.
- Martos (Martos, prov. Jaen), 65.
- Marrocos (Marruecos), 20, 24, 29, 30, 45, 58, 63, 65 y 68.
- Marroquitanum, 20, 21, 23 a 25, 27 a 30, 32 a 40, 43, 44, 58, 63, 68 y 73.
- Marroquitarum, v. Marroquitanum.
- Marruecos, v. Marrocos y Marroquitanum.
- Mayorga, v. Maiorica.
- Mazote, v. Mozot.
- Medina (Medina del Campo, prov. Valladolid), 78.
- Medina de Rioseco, v. Medina de Rivo Seco.
- Medina de Rivo Seco (Medina de Rioseco, prov. Valladolid), 58.
- Mediolanis (Milán, Italia), 77 y 84.
- Mérida, v. Emerita.
- Milán, v. Mediolanis.
- Miranda (Miranda), 50.
- Molina (Molina), 60.
- Molina, Gonzalvus Petri de, 60.
- Molla de Castro, 58.
- Moncada, Guillelmo de, 74.
- Monferrato, v. Montis Ferratis.
- Monfra, 23.
- Mont Alegre (Montealegre, prov. Valladolid), 52.
- Montánchez, v. Montanges.
- Montanges (Montánchez, prov. Cáceres), 23 y 75.
- Montealegre, v. Mont Alegre.
- Montecasino, v. Montis Casini.
- Montfort, v. Montis Fortis.
- Montiel (Montiel, p.j. Infantes, prov. Ciudad Real), 42.
- Montis Casini (Montecasino, Italia), 77.
- Montis Ferati, v. Montis Ferrati.
- Montis Ferrati (Monferrato, Italia), 48 y 49.
- Montis Fortis (Montfort, Francia), Simonis de, 44.
- Montor (Montoro, prov. Córdoba), 19.
- Montoro, v. Montor.
- Moya (Moya, prov. Cuenca), 64.
- Mozot (Mazote, prov. Valladolid), Sanctum Ciprianum de, 78.
- Munno (Muño), 56 y 61.
- Muño, v. Munno.
- Muradal (Almuradiel, prov. Ciudad Real), 21, 25, 32, 37, 62, 64 y 68.
- Murcia (Murcia), 32, 63, 66, 71, 72 y 88.
- Naiara (Nájera, prov. Logroño), 15, 56 y 57.
- Naiera, v. Naiara.
- Nájera, v. Naiara.
- Narbona (Narbona, Aude, Francia), 37.
- Narbonensis, 35 y 36.
- Navarra (Navarra), 15, 21, 23, 27, 29, 30, 37, 39 y 41.
- Navarrorum, 41.
- Navas de Tolosa (Navas de Tolosa, prov. Jaen), 33, 44 y 63.
- Niebla (Niebla, prov. Huelva), 82.
- Niort (Niort, Deux-Sevres, Francia), 70.

Normandía, v. Normania.
 Normania (Normandía, Francia), 30.

Obte (Huete, prov. Cuenca), 29.
 Orzeion (Ordeión, prov. Burgos), 57.
 Osca (Huesca), 17.
 Osmá, v. Oxomensis.
 Osomensis, v. Oxomensis.
 Otardaíos (Tardajos, prov. Burgos), 56.
 Ovetenses, 79.
 Oviedo, v. Ovetenses.
 Oxomensis (Osma, prov. Soria), 81, 87, 90 y 91.

Palencia (Palencia), 52, 53, 55 a 57, 81 y 82. Vid. Palentinus.
 Palenciola (Palenciola, prov. Palencia), 57 y 82.
 Palentinus, 46, 49, 53 a 55 y 69. Vid. Palencia.
 Palomera (Sierra Palomera, prov. Avila), 28.
 Pancorbo, v. Pancorvo.
 Pancorvo (Pancorbo, p.j. Miranda de Ebro, prov. Burgos), 57.
 Paredes (Paredes, prov. Palencia), 81 y 82.
 Pego (Priego, prov. Córdoba), 65.
 Perusa, v. Perusia.
 Perusia (Perugia, Italia), 76, 77 y 84.
 Perusium, v. Perusia.
 Pictavensis, 30.
 Pictavi, v. Pictavia.
 Pictavia (Poitou, Vienne, Francia), 31, 35 y 70.
 Pictavini, 36.
 Pisorga (río Pisuerga), 55.
 Pisuerga, v. Pisorga.
 Pitavie, v. Pictavia.
 Placenter, 80. Vid. Plasencia.
 Placentinis, 45. Vid. Plasencia.
 Plasencia (Plasencia), prov. Cáceres), 24. Vid. Placenter y Placentinis.
 Poitou, v. Pictavia.
 Portugal, v. Portugalia.
 Portugale, v. Portugalia.
 Portugalensis, 29, 69 y 75.
 Portugalia (Portugal), 21, 23, 31, 45, 50, 70, 75 y 82.

Priego, v. Pego.
 Provenza, v. Provincia.
 Provincia (Provenza, Francia), 35 y 70.

Quesada (Quesada, p.j. Cazorla, prov. Jaén), 62, 64 y 70.
 Quintana Fortunno (Quintana Fortuño, prov. Burgos), 56.
 Quoca (Coca, prov. Segovia), 53.

Rabanal, v. Ravanal.
 Ravanal (Rabanal, prov. León), 29.
 Reate (Rieti, Italia), 83.
 Rieti, v. Reate.
 Riopal (Riódpar, p.j. Alcaraz, prov. Albacete), 42.
 Riódpar, v. Riopal.
 Rochela (La Rochela, Charente Inférieure, Francia), 70.
 Roda, Ordonius Garsias de, 26.
 Roma (Roma, Italia), 49, 74 y 83.
 Romane, 49, 70, 71, 73, 76, 77, 83 y 84.
 Romania (Rumania), 47.
 Romanorum, 24, 46, 59, 75 y 84.
 Romanus, 46, 59, 83 y 84.
 Rosellón, v. Rusellon.
 Rumanía, v. Romania.
 Rusellon (Rosellón, Francia), 81.

Sahagún, v. Sanctum Facundum.
 Salamanca, v. Salamantica.
 Salamantica (Salamanca), 21 y 86.
 Salamantinos, 80 y 89.
 Salónica (Salónica, Grecia), 49.
 Salvatierra (Salvatierra, prov. Ciudad Real), 25, 32, 33, 35, 37 y 67.
 Salveterre, v. Salvatierra.
 San Cebrián de Nazote, v. Sanctum Ciprianum de Mozot.
 San Esteban, v. Sant Estevan.
 San Germán, v. Sanctum Germanum.
 San Sebastián, v. Sanctum Sebastianum.
 San Vicente, v. Sanctum Vincencium.
 San Zoilo, v. Sancti Zoili.
 Santa Cruz (Santa Cruz de la Sierra, prov. Cáceres), 23.
 Santa Cruz (Santa Cruz de Campezu, prov. Alava), 30.
 Santa Cruz, v. Sancta Cruz.

Sancta Juliana (Santillana del Mar, prov. Santander), 21.
 Sancta María (Iglesia de Santa María, en Burgos), 55 y 59.
 Sanctarem (Santarem, Portugal), 21.
 Sanctum Ciprianum de Mozot (San Cebrián de Mazote, prov. Valladolid), 78.
 Sanctum Facundum (Sahagún, prov. León), 21.
 Sanctum Germanum (San Germán, Italia), 77.
 Sanctum Iacobum (Santiago de Compostela, prov. La Coruña), 60.
 Sanctum Iacobum, milicie, 42, 58, 59 y 75.
 Sanctum Iacobum, locum iuxta Montiel, 42.
 Sanctum Sebastianum (San Sebastián, Guipúzcoa), 30.
 Sanctum Vincencium (San Vicente de la Sonsierra, p.j. Haro, prov. Logroño), 30.
 Sanctum Vincencium, sierra de, 33.
 Sanctus Iohannes de Anglino (Saint-Jean-d'Angély, Charente Inférieure, Francia), 70.
 Sanctus Petrus de Asilancia (San Pedro de Arlanza, prov. Burgos), 59.
 Sanctus Petrus de Roma, 49.
 Sanctus Zoili (San Zoilo, Carrión de los Condes, prov. Palencia), 24.
 Sant Estevan (Santisteban del Puerto, prov. Jaén), 83.
 Santarem, v. Sanctarem.
 Santiago de Compostela, v. Sanctum Iacobum.
 Santillana, v. Sancta Iuliana.
 Saona, río, 17.
 Sarria (Sarria, prov. Lugo), 77.
 Secura (Segura, prov. Jaén), 43.
 Segobienses, v. Segovienses.
 Segovia (Segovia), 21, 53, 54 y 83. Vid. Segovienses.
 Segovienses, 53, 55, 81 y 92. Vid. Segovia.
 Segura, v. Secura.
 Sepúlveda, v. Sepulvega.
 Sepulvega (Sepúlveda, prov. Segovia), 18.

Sevilla, v. Yspalim.
 Sietmancas (Simancas, prov. Valladolid), 54.
 Simancas, v. Sietmancas.
 Sur (Tiro), 46.

Talavera (Talavera de la Reina, prov. Toledo), 25 y 87.
 Tarazona, v. Tirasona.
 Tardajos, v. Otardaíos.
 Tarego (Tarego, prov. Palencia), 52, 55 y 57.
 Taurenses, Taurini, 80 y 89. Vid. Taurum.
 Taurum; Thoro (Toro, prov. Zamora), 21, 53, 58 y 78. Vid. Taurenses.
 Templi (Temple), fratres, 47.
 Terra de Campis (Tierra de Campos, prov. Palencia), 21, 27, 28 y 52.
 Terra Sancta (Tierra Santa) 46 a 48, 60 y 76.
 Thoro, v. Taurum.
 Tierra de Campos, v. Terra de Campis.
 Tierra Santa, v. Terra Sancta.
 Tirasona (Tarazona, prov. Zaragoza), 73.
 Tiro, v. Tyrum.
 Toledo, v. Toletum.
 Toletanus, 16, 21, 22, 24, 32 a 35, 37, 38, 42, 46, 49, 51, 62, 69, 79 y 81.
 Toletum (Toledo), 16, 17, 21, 23, 25 a 27, 33, 35, 41, 43, 60, 62, 66 a 69, 78, 81, 83, 85, 87 y 92. Vid. Toletanus.
 Tolosa (Toulouse, Haute-Garonne, Francia), 43, 70 y 71.
 Tolosanus, 44, 70 y 71.
 Tolletanum, v. Toletanum.
 Toro, v. Taurum.
 Torre, v. Turre.
 Toulouse, v. Tolosa.
 Tours, v. Turonensium.
 Treviño, v. Trivinno.
 Trigueros (valle de Trigueros, prov. Valladolid), 52.
 Trípoli, v. Tripolin.
 Tripolin (Tripoli, Siria), 46.
 Trivinno (Treviño, p.j. Miranda de Ebro, prov. Burgos), 30.
 Trugellum (Trujillo, prov. Cáceres), 23 y 80.

Trujillo, v. Trugellum.

Turonensium (Tours, Indre-et-Loire, Francia), 30.

Turre, 57.

Tyrum (Tiro, Siria), 46.

Uasconia (Gascuña, Francia), 30, 31 y 35.

Ubeda (Ubeda, prov. Jaen), 40, 63, 80, 81 y 83.

Uclensis, ordinis, 59, 62 y 65.

Uclés (Uclés, prov. Cuenca), 17, 29 y 58.

Unguarium (Hungria), 47.

Urueña, v. Coronía.

Vaecia, v. Biacia.

Valde Nebro (Valdenebro, p.j. Medina de Rioseco, prov. Valladolid), 58.

Valem Oleti, v. Vallem Oleti.

Valencia (Valencia), 30, 63, 64, 66, 73 y 80.

Valencia (Valencia de Don Juan, prov. León), 78.

Valladolid, v. Vallem Oleti.

Vallispoliti (Vallespolito, Italia), 76.

Vannos (Baños, prov. Jaen), 40.

Venaventum, v. Beneventum.

Venecias (Venecia, Italia), 48.

Venetorum, 48.

Venetus, 49.

Vicencia (Vicenza, Italia), 84.

Victoria (Vitoria), 30 y 59.

Victoria Vetus (Vitoria la Vieja), 30.

Vienensi (Vienne, Francia), 35.

Vilches, v. Bilche.

Villa Alva del Alcor (Villalba del Alcor, prov. Palencia), 52.

Villa Franca (Villafranca, prov. Burgos), 56 y 57.

Villa García, v. Villa Garsia.

Villa Garsia (Villa García de Campos, prov. Valladolid), 54.

Villa Nova (Villanueva, prov. Lugo), 77.

Villa Sabina, v. Villa Sabinensem.

Villa Sabinensem (Villa Sabina, Italia), 73.

Villalal (Villalar de los Comuneros, prov. Valladolid), 78.

Villalar, v. Villalal.

Villalba del Alcor, v. Villa Alva del Alcor.

Villalobos (Villalobos, prov. Zamora), 78.

Villalpando, v. Villampando.

Villampando (Villalpando, prov. Zamora), 78.

Villanueva, v. Villa Nova.

Viterbium (Viterbo, Italia), 84.

Viterbo, v. Viterbium.

Vitoria, v. Victoria.

Vitoria la Vieja, v. Victoria Vetus.

Vizcaya, Didacus Lupi de, 26.

Vulgaria (Bulgaria), 47.

Xorquera (Jorquera, p.j. Casas Ibáñez, prov. Albacete), 34.

Yconii, 47.

Yconiorum, 47.

Yspalensis, 66, 69, 71 y 72.

Yspalim (Sevilla), 29, 32, 40, 63, 66, 68, 82 y 88.

Yspania (España), 15, 17, 21, 26, 31, 36, 37, 63 y 73.

Zafra (Zafra, prov. Badajoz), 60.

Zamora (Zamora), 16, 21, 78, 79 y 86.

Zamorenses, 80 y 89.

Zaragoza, v. Cesaraugusta.

Zemora, v. Zamora.

INDICE DE PERSONAS

Abdelimum, v. Abdelmum.

Abdelmum (Abu Mohamed Abdelmún ben Alí, el Cumí, el Ceneta), rey almohade, 20 y 21.

Abdelmum (Yacub ben Yusuf ben Abdelmún), rey almohade, 24.

Abdelmum (Anasir ben Almansur ben Abdelmún ben Alí), rey almohade, 32.

Abdelmum (Abu Mohamed Abdeluahed ben Yusuf Abdelmún), rey almohade, 63.

Aben Hut, v. Aven Hut.

Abigail, 28.

Abohazán, príncipe sarraceno, 90.

Abu Mohamed Abdelmún ben Alí, el Cuní, el Ceneta, v. Abdelmum.

Abu Mohamed Abdeluahed ben Yusuf Abdelmún, v. Abdelmum.

Abu Yacub Yusuf, hijo de Abdelmún ben Alí, v. Aven Iacob.

Aceit, rey de Valencia, 64 y 66.

Aldefonsus, v. Alfonso.

Alejo, v. Alexius.

Alenor, v. Alienor.

Alexius (Alejo V), emperador de Constantinopla, 48.

Alfonso, hijo de Alfonso IX de León y doña Berenguela, 54.

Alfonso I de Aragón, 17 y 18.

Alfonso II de Aragón, 19 y 28.

Alfonso VI de Castilla, 15 a 17 y 23.

Alfonso VII de Castilla, 17 a 19.

Alfonso VIII de Castilla, 20 a 25, 53, 60, 63, 68 y 71.

Alfonso IX de León, 23, 24 y 77.

Alfonso I de Portugal, 17 y 23.

Alfonso II de Portugal, 17 y 31.

Alfonso (X), infante de Castilla, 87.

Alfonso Armillez, 29.

Alfonso Lupi, 91.

Alfonso Telli, 32, 51, 52, 57, 61, 66, 87 y 92.

Alí, rey almoravide, 20.

Alienor, mujer de Jaime I, 73.

Alienor, mujer de Alfonso VIII, 30, 34, 46 y 49.

Alionor, v. Alienor.

Almiramomilín, 25, 27, 66 y 71.

Alvar Ferrandez, 87.

Alvaro, v. Alvarus.

Alvarus, conde, hijo de Pedro de Lara, 18.

Alvarus Didaci (Alvaro Diaz), 50 y 51.

Alvarus Nunii (Alvaro Núñez), 50 a 54, 56 a 58.

Alvarus Pelagii, 29.

Alvarus Petri (Alvaro Pérez), 65, 66, 81, 82, 87, 88 y 91.

Anasir ben Almansur ben Abdelmún ben Alí, v. Abdelmum.

Andrónico, 48.
 Arnaldo, físico de Alfonso VIII, 35.
 Avencalem, moro, 36.
 Avenharach, moro cordobés, 67.
 Aven Hut, 72, 73, 75, 80, 82, 83, 86, 88 y 89.
 Aven Huth, v. Aven Hut.
 Aven Iacob (Abu Yacub Yusuf, hijo de Abdelmún ben Ali), 21.
 Aven Tummerit, v. Aven Tummert.
 Aven Tummert, filósofo de Bagdad, 20 y 64.

Baldovinus (Balduino, conde de Flandes), 49.
 Balduino, v. Baldovino.
 Beatriz de Suabia, mujer de Fernando III, 48, 59, 81 y 82.
 Berengaria (Berenguela, hija de Ramón Berenguer III), 20.
 Berengaria (Berenguela, hija de Alfonso VIII), 24, 29, 31, 34, 49 a 55, 58 a 60, 78, 82 y 84.
 Berengaria (Berenguela, hija de Alfonso IX y doña Berenguela), 60.
 Berenguela, v. Berengaria.
 Blanca, hija de Alfonso VIII, 31 y 71.
 Blanca de Navarra, hija de García Ramírez, 21.

Conrado IV, hijo de Federico II de Alemania, 24.

Daniel, profeta, 63.
 Didacus Gonzalvi (Diego González), 87.
 Didacus Lupi de Vizcaya (Diego López de Vizcaya), 26, 29, 31, 33, 34, 37, 39, 42, 43, 45 y 91.

Emanuel, emperador, 48.
 Enrique, v. Henricus.

Federico, v. Fredericus.
 Felipe, v. Filipus.
 Fernán González, v. Fernando Gundissalvi.
 Fernando, conde, 57, 58 y 87.
 Fernando, infante de Castilla, hijo de Alfonso VIII, 31 y 33.

Fernando I de Castilla, 15.
 Fernando II de León, 21 a 23 y 39.
 Fernando III de Castilla, 53 a 55, 59, 60, 64, 68, 77, 80, 85, 86 y 90.
 Fernando de Cabrera, 29.
 Fernando Furtado, hijo de Pedro de Lara, 18.
 Fernando Gundissalvi (Fernán González), conde de Castilla, 15.
 Fernando Guterri, 91.
 Fernando Iohannes, 91.
 Fernando Roderici de Alverrazim, 22, 23 y 28.
 Fernandus, v. Fernando.
 Filipus (Felipe de Suabia), rey de Alemania, 59.
 Filipus (Felipe II), rey de los Francos, 30, 31, 47 y 70.
 Fredericus (Federico Barbarroja), rey de Alemania, 59 y 75.
 Fredericus (Federico II de Alemania), emperador de los Romanos, 24, 46 y 75.
 Fredericus de Apulia, 83.
 Frodericus, v. Fredericus.
 Froyla, conde, 78.

García, v. Garsia.
 García Fernández, v. Garsia Fernandi.
 García Ramírez, v. Garsia Ramiri.
 Garsia, hijo de Fernando I de Castilla, 15 y 16.
 Garsia (García de Nájera), rey de Navarra, 15 y 20.
 Garsia Fernandi (García Fernández), conde de Castilla, 15 y 91.
 Garsia Ferrandi, v. Garsia Fernandi.
 Garsia Gonzalvi (García González), 59.
 Garsia Ramiri (García Ramírez), rey de Navarra, 20 y 21.
 Garsia Roderici Carlota, merino mayor, 78.
 Garsias, infante de Castilla, hijo del conde Sancho García, 15.
 Garsias Romerus, 37 y 39.
 Gil Marric, 87.
 Giraldo Sin Pavor, v. Giraldu Sine Pavore.
 Giraldu Sine Pavore, 23.

Gomicio de Campo Spine (Gomez de Candespina), conde, 18.
 Gonzalvus, conde, 87.
 Gonzalvus Gonzalvi, 87.
 Gonzalvus Nunnii, 50 y 56.
 Gonzalvus Petri de Molina, 60.
 Gonzalvus Roderici, 50 a 52 y 61.
 Gregorio IX, papa, 73, 76 y 83.
 Guillelmus de Moncada (Guillermo de Moncada), 74.
 Guterri Fernando de Castro, 22.

Henricus (Enrique de Borgoña), conde, 17.
 Henricus (Enrique VI de Alemania), emperador de los Romanos, 75.
 Henricus (Enrique I, rey de Castilla), 31, 49, 50, 52 y 56.
 Henricus (Enrique II), rey de Inglaterra, 30 y 84.

Iacobum (Jaime I), rey de Aragón, 73 y 80.
 Innocencio III, papa, 44, 49, 50 y 77.
 Iohannes, rey de Jerusalén, 60, 76 y 77.
 Iohannes de Abbis Villa, obispo de Santa Sabina, 73.
 Iohannes de Acre, 84.
 Iohannes de Columba, 76.
 Iohannes Gonzalvi, 51.
 Iohannes Sine Terra (Juan Sin Tierra), rey de Inglaterra, 30 y 84.
 Iosaphat, rey, 37.
 Isaías, v. Ysaye.
 Iudas Macabeus, 44.

Jaime, v. Iacobus.
 Juan, v. Iohannes.
 Judas, v. Iudas.

Leonor, v. Alienor.
 Lodovicus (Luís VII), rey de los Francos, 21.
 Lodovicus (Luís VIII), rey de los Francos, 31 y 70.
 Luís, v. Lodovicus.
 Lupus, magister, 90.
 Lupus, (rey Lobo), 73.
 Lupus Didaci (Lope Díaz), 39, 50, 51, 53, 55 a 57, 61, 81, 82 y 92.

Mafalda, hija de Sancho I de Portugal y doña Dulce, 50.
 Mahometi, 72.
 Maior, mujer de Sancho III el Mayor, 15.
 Malricus, conde, hijo de Pedro de Lara, 18 y 22.
 Manuel, v. Emanuel.
 Martín, v. Martinus.
 Martinus, arzobispo de Toledo, 24.
 Mauricio, obispo de Burgos, 55 y 59.
 Mayor, v. Maior.
 Mencía Lupi, 81.

Nunnius (Nuño), conde de Castilla, 81.
 Nunnius (Nuño), conde del Rosellón, 81.
 Nunnius Alvari (Nuño Alvarez), conde, hijo de Pedro de Lara, 18 y 22.
 Nuño, v. Nunnius.

Ordonius Alvarez, 91.
 Ordonius Garsia de Roda, 26.
 Ordoño, v. Ordonius.

Pedro, v. Petrus.
 Pelagius Arias, 91.
 Pelagius Petri, 91.
 Pelagius Yspanus, obispo de Albanis, 76.
 Pelayo, v. Pelagius.
 Petrus (Pedro I), rey de Aragón, 17.
 Petrus (Pedro II), rey de Aragón, 28, 34, 35 y 43.
 Petrus Fernandi (Pedro Fernández), 42, 45 y 65.
 Petrus de Lara, conde, 18 y 22.
 Petrus Ovarii, 29 y 59.
 Petrus Poncii, 87.
 Petrus Roderici de Guzman, 26 y 36.
 Philipus, v. Filipus.

Raimundo de Borgoña, v. Remondus.
 Ramiro, hijo del rey Sancho de Peñalén de Navarra, 20.
 Ramiro II de Aragón, 19 y 20.
 Ramiro Froyla, 91.
 Remondus (Raimundo de Borgoña), 17 a 19.
 Ricardo Corazón de León, rey de Inglaterra, 30 y 47.
 Rodericus (Rodrigo Jiménez de Rada), arzobispo de Toledo, 34.

Rodericus (don Rodrigo), rey godo, 15 y 90.
 Rodericus Didaci de Camberos, 50, 51 y 60.
 Rodericus Fernandi, 22 y 23.
 Rodericus Fernandi 'el Feo', 78 y 87.
 Rodericus Ferrandi, v. Rodericus Fernandi.
 Rodericus Froyla, 91.
 Rodericus Gomez, 91.
 Rodericus Gonzalvi, 91.
 Rodericus Roderici, 32, 61 y 66.
 Rodericus Sancii, 26.
 Rodrigo, v. Rodericus.
 Roy Fernández, v. Rodericus Fernandi.

Saladino, v. Zaladino.
 Sancha, v. Sancia.
 Sancius, v. Sancho.
 Sancius Fernandi, v. Sancho Fernández.
 Sancha, hija de Alfonso VII, 21.
 Sancha, reina de Aragón, 28.
 Sancho García, conde, 15.
 Sancho Ramírez, rey de Aragón, 17.
 Sancho (II), rey de Castilla, 15 y 16.
 Sancho (III), rey de Castilla, 19 y 21.
 Sancho Garcés el Mayor, rey de Navarra, 15.
 Sancho de Peñalén, rey de Navarra, 20.
 Sancho el Sabio, rey de Navarra, 23.
 Sancho el Fuerte, rey de Navarra, 27.
 Sancho (I), rey de Portugal, 17 y 31.
 Sancho (II), rey de Portugal, 31.
 Sancho Avarca, 15.
 Sancho Fernández, hijo de Fernando II de León, hermano de Alfonso IX, 39 y 53.

Sebastián Gutiérrez, 91.
 Simon Montis Fortis (Simón de Montfort), 44.
 Suerus Telli, 52.
 Susana, 51.
 Symon, v. Simonis.

Tellius, obispo de Palencia, 53 y 55.
 Tellius Alfonsi, 87 y 92.
 Tello, v. Tellius.
 Teresa, v. Therasia.
 Theobaldo de Blazón, 36.
 Therasia (Teresa de Portugal, mujer de Alfonso IX de León), 60 y 78.
 Tomasius, conde, 76.

Urraca, hermana de Alfonso VI, 16.
 Urraca, mujer de Raimundo de Borgoña, 17 a 19.
 Urraca, hija de Alfonso Enríquez de Portugal, 23.
 Urraca, hija de Alfonso VIII, 31.
 Urraca, hermana de Didaco Lupi, 39.

Vellido Adolfez (Vellido Dolfos), 16.
 Vermudo (III), rey de León, 15.

Yacub ben Yusuf ben Abdelmún, v. Abdelmum.
 Yconii, 47.
 Ysaye (Isaías), profeta, 63.
 Ysaac, emperador de Constantinopla, 48 y 59.

Zaladinus (Saladino), 47.

ÍNDICE GENERAL

Introducción	5
Texto	13
Índices	93
Índice de lugares	95
Índice de personas	103
Índice general	107

Este libro se terminó de imprimir
el día 8 de junio de 1985,
en
Facsímil,
Vía de la Hispanidad, s. n.
Urbanización La Bombarda, 32.
Zaragoza - 50010.

Laus Deo.

COLECCIÓN
«TEXTOS MEDIEVALES»

1. *Cartulario de Albelda*, por Antonio Ubieto Arteta (1981), 134 páginas (ISBN: 175-3).
2. *Cartulario de Siresa*, por Antonio Ubieto Arteta (1985), 84 páginas.
3. *Crónica de Alfonso III*, por Antonio Ubieto Arteta (1981), 68 páginas (ISBN: 014-5).
4. *Crónica de San Juan de la Peña*, versión latina e índices por Antonio Ubieto Arteta (1961), 248 páginas.
5. *Crónica Seudo Isidoriana*, edición e índices preparados por Antonio Benito Vidal (1961), 80 páginas.
6. *Cartulario de San Juan de la Peña*, volumen I, por Antonio Ubieto Arteta (1962), 248 páginas.
7. *Desde Estella a Sevilla. Cuentas de un viaje (1352)*, por M^a. Desamparados Sánchez Villar (1974), 70 páginas (ISBN: 015-3).
8. IBN 'IDARÍ, *Al-Bayán al-Mugrib. Nuevos fragmentos almorávides y almohades*, traducidos y anotados por Ambrosio Huici Miranda (1963), 492 páginas.
9. *Cartulario de San Juan de la Peña*, volumen II, por Antonio Ubieto Arteta (1963), 292 páginas.
10. AL-HIMYARÍ, *Kitáb ar-Rawd al-Mi'tár*, traducción e índices por M^a. Pilar Maestro González (1963), 444 páginas.
11. *Crónica latina de los reyes de Castilla*, edición crítica e índices por M^a. Desamparados Cabanes Pecourt (1964, primera edición; 3^a. edición 1985), 114 páginas (ISBN: 211-3).
12. IBN ABÍ ZAR', *Rawd al-Qirtás*, volumen I, traducido y anotado por Ambrosio Huici Miranda (2^a. edición, 1964), 336 páginas (ISBN: 007-2).
13. IBN ABÍ ZAR', *Rawd al-Qirtás*, volumen II, traducido y anotado por Ambrosio Huici Miranda (2^a. edición, 1964), 336 páginas (ISBN: 013-7).
14. *Corónicas navarras*, edición crítica e índices por Antonio Ubieto Arteta (1964), 64 páginas.
15. *Crónica Najerense*, edición crítica e índices por Antonio Ubieto Arteta (1966), 166 páginas (ISBN: 201-6).